

Wkład małych i średnich przedsiębiorstw w rozwój gospodarki polskiej

Praca zbiorowa pod kierunkiem prof. dr hab. Leszka Zienkowskiego

autorzy:
Krzysztof Berger
Józef Chmiel
Zofia Pawłowska
Leszek Zienkowski

Projekt finansowany ze środków Programu Phare Unii Europejskiej oraz USAID PEDS Gemini Project.

Warszawa 1997

Zakład Badań Statystyczno-Ekonomicznych
Głównego Urzędu Statystycznego i Polskiej Akademii Nauk

© Copyright by Polska Fundacja Promocji i Rozwoju Małych i Średnich Przedsiębiorstw, 1997

ISBN 83-909049-4-2

SPIS TREŚCI

Przedmowa.....	4
-----------------------	----------

Rozdział 1

Małe i średnie przedsiębiorstwa przemysłowe (MSPP) w latach 1990-1993

1.1. Wprowadzenie.....	6
1.2. Udziały MSPP i nisze w polskim przemyśle przed 1990 rokiem i na początku lat dziewięćdziesiątych.....	6
<i>Próba szacunku udziału MSPP w wartości sprzedaży ogółem przed 1990 rokiem.....</i>	<i>6</i>
<i>Udział MSPP w sprzedaży po wprowadzeniu reformy gospodarczej.....</i>	<i>6</i>
1.3. Rola MSPP w przezwyciężeniu recesji.....	13
1.4. Rola małych i średnich przedsiębiorstw przemysłowych (MSPP) w regionach w latach 1990-1993.....	27

Rozdział 2

Małe i średnie przedsiębiorstwa (MSP) w latach 1994-1995

2.1. Uwagi wstępne.....	42
2.2. Udział MSP w tworzeniu wartości dodanej brutto oraz w PKB.....	42
2.3. Sektor MSP w latach 1994-1995 i perspektywy jego rozwoju.....	45
2.4. Rozwój sektora MSP w 1995 roku.....	49
2.5. Charakterystyka majątku produkcyjnego i procesów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach o różnej wielkości.....	52
2.6. Małe i średnie przedsiębiorstwa w przemyśle (MSPP) w latach 1994-1995.....	63
<i>Przybliżona ocena relatywnej dynamiki MSPP w 1994 roku.....</i>	<i>63</i>
<i>MSP w działach przemysłu - lata 1994-1995.....</i>	<i>63</i>
<i>Tempo wzrostu sprzedaży w przedsiębiorstwach o różnej wielkości.....</i>	<i>68</i>
2.7. Małe i średnie przedsiębiorstwa w budownictwie (MSPB).....	70

Rozdział 3

Małe i średnie przedsiębiorstwa w układzie regionalnym (wojewódzkim)

3.1. Przestrzenna koncentracja zakładów małych i średnich.....	74
3.2. Lokalizacja zakładów małych i średnich w obszarach uprzemysłowionych.....	79
3.3. Małe i średnie zakłady a lokalne rynki zbytu.....	82
3.4. Regionalne układy małych, średnich i dużych zakładów.....	84
3.5. Przestrzenne skupiska małych i średnich zakładów działalności produkcyjnej (sekcja D).....	88
3.6. Obszary o relatywnie niskim poziomie rozwoju gospodarczego a lokalizacja zakładów małych i średnich.....	91
3.7. Przestrzenne zróżnicowanie nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach.....	94

Literatura.....	97
------------------------	-----------

Załącznik	98
------------------------	-----------

1. Źródła informacji na temat MSP.....	98
--	----

Przedmowa

Prezentowane opracowanie składa się z trzech części. Część pierwsza dotyczy okresu 1990-1993 i odnosi się jedynie do małych i średnich przedsiębiorstw przemysłowych. Spowodowane to zostało brakiem wiarygodnych informacji o małych i średnich przedsiębiorstwach w innych działach gospodarki narodowej. Część druga dotyczy lat 1994 i 1995. W tym przypadku zakres analizy jest szerszy i obejmuje nie tylko przedsiębiorstwa przemysłowe, ale również inne małe i średnie przedsiębiorstwa. W części trzeciej dokonano analizy przestrzennego zróżnicowania małych i średnich zakładów w 1995 roku.

Analiza części I opiera się na dezagregacji według klasyfikacji KGN, zaś w części II - na dezagregacji według klasyfikacji EKD. Nie mieliśmy możliwości odpowiedniego pogrupowania danych według jednolitej klasyfikacji.

Sama definicja jednostek małych i średnich jest oceniana w części I i w części II. Wynika to z dostępności podstawowego, wyjściowego materiału statystycznego. I tak w części I za przedsiębiorstwa małe i średnie przyjmujemy przedsiębiorstwa zatrudniające mniej niż 500 osób, zaś w części II - niejednolicie, w zależności od tematu, przedsiębiorstwa zatrudniające mniej niż 200, mniej niż 250 i mniej niż 300 osób (wynika to z różnorodności dostępnych danych statystycznych, jakimi dysponowaliśmy). Analizując poszczególne tematy zwracać będziemy każdorazowo uwagę na przyjmowaną definicję przedsiębiorstw małych i średnich. W niektórych przypadkach zakres analiz ograniczony będzie do jednostek osób prawnych (a więc pomijane będą przedsiębiorstwa osób fizycznych, tj. jednostki należące do osób fizycznych i zatrudniające od 0 do 5 osób). W innych z kolei przypadkach analizowane będą nie wszystkie, a jedynie niektóre, ważniejsze sekcje EKD.

Pragniemy podkreślić, że całe badanie nosi charakter szacunkowy i określa jedynie podstawowe proporcje i zależności.

Opracowanie przygotowano zostało przez zespół pracowników Zakładu Badań Statystyczno-Ekonomicznych w składzie: mgr K. Berger, dr J. Chmiel, dr Z. Pawłowska, prof. dr hab. L. Zienkowski. W pracach obliczeniowych uczestniczyli: E. Juralewicz, mgr B. Notkowska. Część graficzną przygotował mgr P. Woźniak.

**Małe
i średnie
przedsiębiorstwa
przemysłowe
(MSPP)
w latach
1990-1993**

1.1. Wprowadzenie

Analiza działalności małych i średnich przedsiębiorstw przemysłowych (MSPP) w Polsce we wczesnych latach dziewięćdziesiątych jest stosunkowo trudna z uwagi na brak dostatecznie wiarygodnych, jednolitych w czasie informacji dotyczących nawet zupełnie podstawowych wielkości. Złożyło się na to szereg przyczyn po części obiektywnych, ale również w pewnych przypadkach wywodzących się z niedoskonałości rozwiązań statystycznych. Kilka takich podstawowych przyczyn wymieniamy w Załączniku. W tym miejscu stwierdzimy tylko, że - naszym zdaniem - jedynymi, i to nie do końca w pełni wiarygodnymi, informacjami, które możemy wykorzystać do analizy, są informacje dotyczące sprzedaży przedsiębiorstw przemysłowych w latach 1990, 1992 i 1993, pogrupowane według klas wielkości przedsiębiorstw oraz gałęzi przemysłu (klasyfikacja KGN) i województw.

W części tej, odmiennie niż w części dotyczącej lat 1994 i 1995, określamy nazwą przedsiębiorstw małych i średnich przedsiębiorstwa do 500 zatrudnionych (pracujących). Przez przedsiębiorstwa średnie rozumiemy przedsiębiorstwa od 51 do 500 zatrudnionych, przez małe - od 0 do 50 zatrudnionych, a przez najmniejsze - od 0 do 5 zatrudnionych (w tym ostatnim przypadku jako przedsiębiorstwa małe traktujemy przedsiębiorstwa od 6 do 50 zatrudnionych).

1.2. Udziały MSPP i nisze w polskim przemyśle przed 1990 rokiem i na początku lat dziewięćdziesiątych

Próba szacunku udziału MSPP w wartości sprzedaży ogółem przed rokiem 1990

Jak wspomniano na wstępie, nie widzimy możliwości oszacowania udziału MSPP w sprzedaży bądź w zatrudnieniu (w liczbie pracujących) w latach poprzedzających reformę gospodarczą, tj. przed 1990 rokiem. Jedyną możliwość daje wykorzystanie w szacunkach danych dotyczących decylogowego rozkładu przedsiębiorstw państwowych i spółdzielczych według wielkości zatrudnienia i wartości sprzedaży wyrobów i usług w 1985 roku¹. Na tej podstawie oszacować można udział w wartości sprzedaży według grup gałęzi przedsiębiorstw państwowych i spółdzielczych zatrudniających do 500 osób (a więc małych i średnich).

Dla przemysłu paliwowo-energetycznego wspomniany udział wyniósł około 0,1%, metalurgicznego - 2,8%, elektromaszynowego - 12,2%, chemicznego - 17,1%, mineralnego - 19,4%, drzewno-papierniczego - 21,3%, lekkiego - 19,9% oraz spożywczego - 25,6%. Przyjmując teraz jako wagi wskaźniki struktury sprzedaży według grup gałęzi przemysłu oraz uwzględniając prywatne MSP² znajdujemy, że *ogólny udział MSP w produkcji przemysłowej, oszacowany dla 1985 roku, wyniósł około 18%*. Należy przypuszczać, że udział ten wzrósł do 1989 roku nieznacznie, osiągając u progu reformy wielkość około 19%.

Udział MSPP w sprzedaży po wprowadzeniu reformy gospodarczej

Sytuację MSPP w przemyśle po wprowadzeniu reformy gospodarczej charakteryzuje tablica 1. Podane tam są udziały czterech grup przedsiębiorstw o różnej wielkości w wartości sprzedaży przemysłu, oszacowane dla roku 1990 oraz 1992 i 1993. *Udział MSPP (przedsiębiorstw do 500 zatrudnionych osób) wyniósł w 1990 roku około 25%, wzrósł więc aż o około 6% w porównaniu z rokiem 1989*. Podobnie szybkie tempo wzrostu tego wskaźnika (6-7 punktów procentowych rocznie) odnotowano w latach 1991-1992, co spowodowało, że *w 1992 roku udział MSP wyniósł już 39%, a nieco ponad 40% w 1993 roku*. Tak więc w cztery lata od momentu wprowadzenia reformy gospodarczej Polska wyraźnie zbliżyła się do struktur europejskich pod względem udziału MSPP w sprzedaży wyrobów i usług, osiągając poziom zbliżony do RFN w latach osiemdziesiątych.

Przyglądając się uważnie zapisom w tablicy 1 widać wyraźnie, że *szybki przyrost udziału MSPP w latach 1990-1993 dokonał się głównie dzięki rozwojowi sektora prywatnych MSP z pominięciem spółdzielni*³. Jego udział (wiersze oznaczone literą "c" w tablicy 1) wyniósł w 1990 roku około 12,7%, dwa lata później - 23,1%, a w

¹ Por. J. Chmiel, A. Dobija, Z. Pawłowska (1988), tablica 2.12 na s. 44-45.

² K. Kłosiński (1991, s. 21) określił udział firm prywatnych w produkcji przemysłu na 4,5% w roku 1985 i 6,6% w roku 1989.

³ Od 1990 roku spółdzielnie włączone zostały do prywatnego sektora gospodarki.

1993 roku - 26,4%. Istnieje wiele przyczyn szybkiego rozwoju tej grupy przedsiębiorstw⁴. Najważniejsza z nich to chyba olbrzymia nierównowaga rynkowa, tak globalna, jak i odcinkowa, istniejąca w Polsce w okresie gospodarki centralnie kierowanej. *Po zliberalizowaniu zasad funkcjonowania gospodarki na początku 1990 roku (m. in. zniesienie monopolu przedsiębiorstw państwowych w produkcji i obrocie towarów, uwolnienie cen, wprowadzenie wewnętrznej wymienialności złotego) przed producentami otworzyły się nisze, niedostępne wcześniej ze względu na restrykcyjne działanie państwa. Nisze te zaczęły wypełniać w pierwszej kolejności najbardziej elastyczne niewielkie firmy prywatne, podczas gdy państwowe redukowały w tym samym czasie wielkość produkcji i zatrudnienia. Istotnym ograniczeniem ekspansji prywatnych przedsiębiorstw był brak kapitału niezbędnego do założenia firmy lub zwiększenia skali produkcji. Toteż, jak zobaczymy za chwilę, ekspansja prywatnych firm koncentrowała się głównie w tych dziedzinach, gdzie osiągnięcie dużej skali produkcji nie decyduje o efektywności działania i osiągnięciu wysokiej stopy zwrotu wyłożonego kapitału, a liczy się przede wszystkim pomysłowość i szybkość reakcji przedsiębiorcy.*

---

⁴ Na temat tych przyczyn pisał obszernie J. Chmiel w wymienionym już wcześniej artykule (1996).

Tablica 1. Udziały przedsiębiorstw pogrupowanych według wielkości zatrudnienia w wartości sprzedaży poszczególnych gałęzi przemysłu w latach 1990, 1992 i 1993 (ceny bieżące)

Gałęzie przemysłu a - sektor publiczny i prywatny b - sektor prywatny c - sektor prywatny bez spółdzielni		1990					1992					1993				
		ogółem	z tego przedsiębiorstwa o liczbie zatrudnionych				ogółem	z tego przedsiębiorstwa o liczbie zatrudnionych				ogółem	z tego przedsiębiorstwa o liczbie zatrudnionych			
			do 5	6-50	51-500	powyżej 500		do 5	6-50	51-500	powyżej 500		do 5	6-50	51-500	powy- żej 500
Przemysł	a	100,0	7,2	3,6	14,0	75,2	100,0	9,8	9,4	19,8	61,0	100,0	8,8	11,6	19,9	59,7
	b	19,0	7,2	3,5	6,1	2,2	30,8	9,8	9,1	8,4	3,5	36,6	8,8	11,3	9,9	6,6
	c	13,8	7,2	3,4	2,1	1,1	26,1	9,8	8,9	4,4	3,0	32,5	8,8	11,2	6,4	6,1
- węglowy	a	100,0	-	0,1	0,3	99,6	100,0	0,0	0,2	0,4	99,4	100,0	0,0	0,4	0,8	98,8
	b	0,1	-	0,1	-	-	0,4	0,0	0,2	0,0	0,2	0,7	0,0	0,4	0,3	-
	c	0,1	-	0,1	-	-	0,4	0,0	0,2	0,0	0,2	0,7	0,0	0,4	0,3	-
- paliw	a	100,0	0,0	0,0	0,1	99,9	100,0	0,0	0,0	0,1	99,9	100,0	0,0	0,1	0,3	99,6
	b	0,0	0,0	0,0	-	-	0,0	0,0	0,0	0,0	-	0,2	0,0	0,1	0,1	-
	c	0,0	0,0	0,0	-	-	0,0	0,0	0,0	0,0	-	0,2	0,0	0,1	0,1	-
- energetyczny	a	100,0	0,0	0,2	2,3	97,5	100,0	0,2	0,2	3,8	95,8	100,0	0,1	0,3	6,3	93,3
	b	0,2	0,0	0,2	0,0	-	0,7	0,2	0,2	0,3	-	1,0	0,1	0,2	0,5	0,2
	c	0,2	0,0	0,2	0,0	-	0,7	0,2	0,2	0,3	-	1,0	0,1	0,2	0,5	0,2
- hutnictwa żelaza	a	100,0	0,0	0,1	3,6	96,3	100,0	0,2	0,9	4,1	94,8	100,0	0,2	1,4	4,4	94,0
	b	0,3	0,0	0,1	0,2	-	3,5	0,2	0,8	0,9	1,6	8,5	0,2	1,1	1,3	5,9
	c	0,3	0,0	0,1	0,2	-	3,5	0,2	0,8	0,9	1,6	8,5	0,2	1,1	1,3	5,9
- hutnictwa metali nieżelaznych	a	100,0	-	0,2	2,1	97,7	100,0	0,1	1,5	2,5	95,9	100,0	0,4	2,6	1,6	95,4
	b	0,2	-	0,2	-	-	2,5	0,1	1,4	1,0	-	3,5	0,4	2,2	0,9	-
	c	0,2	-	0,2	-	-	2,5	0,1	1,4	1,0	-	3,4	0,4	2,1	0,9	-
- metalowy	a	100,0	20,4	14,2	16,0	49,4	100,0	25,9	15,8	20,4	37,9	100,0	21,1	19,5	21,5	37,9
	b	42,3	20,4	14,1	7,2	0,6	49,8	25,9	15,1	8,4	0,4	53,5	21,1	18,7	10,6	3,1
	c	37,7	20,4	13,9	3,3	0,1	46,4	25,9	14,7	5,4	0,4	50,4	21,1	18,3	7,9	3,1
- maszynowy	a	100,0	1,2	2,7	16,6	79,5	100,0	7,0	9,0	28,7	55,3	100,0	5,8	11,6	27,8	54,8
	b	9,0	1,2	2,6	3,1	2,1	27,4	7,0	8,5	7,3	4,6	34,4	5,8	11,1	10,2	7,3
	c	7,4	1,2	2,4	1,7	2,1	25,8	7,0	8,3	5,9	4,6	33,0	5,8	10,9	9,0	7,3
- precyzyjny	a	100,0	6,1	7,2	25,6	61,1	100,0	25,6	25,5	22,5	26,4	100,0	27,7	27,7	21,8	22,8
	b	29,0	6,1	6,8	12,0	4,1	62,7	25,6	24,9	11,4	0,8	68,8	27,7	26,7	13,6	0,8
	c	23,9	6,1	6,5	8,6	2,7	58,4	25,6	24,4	7,6	0,8	64,9	27,7	26,1	10,3	0,8
- środków transportu	a	100,0	8,8	4,6	6,5	80,1	100,0	18,4	6,3	9,5	65,8	100,0	16,0	6,1	10,1	67,8
	b	17,1	8,8	4,5	2,6	1,2	28,4	18,4	6,1	3,9	-	47,9	16,0	6,0	5,6	20,3
	c	15,0	8,8	4,4	0,9	0,9	26,5	18,4	6,0	2,1	-	46,6	16,0	5,8	4,6	20,2

- elektrotechniczny i elektroniczny	a	100,0	7,0	3,0	13,6	76,4	100,0	20,7	13,6	17,9	47,8	100,0	17,1	13,8	20,6	48,5
	b	18,7	7,0	2,9	5,6	3,2	48,9	20,7	13,3	8,3	6,6	52,3	17,1	13,5	11,0	10,7
	c	14,3	7,0	2,8	2,3	2,2	43,6	20,7	13,1	3,3	6,5	46,4	17,1	13,3	5,4	10,6
- chemiczny	a	100,0	5,8	5,7	13,7	74,8	100,0	9,1	9,7	19,5	61,7	100,0	7,4	13,9	19,0	59,7
	b	18,6	5,8	5,7	5,5	1,6	28,7	9,1	9,5	8,5	1,6	38,5	7,4	13,5	11,3	6,3
	c	15,0	5,8	5,6	2,3	1,3	25,4	9,1	9,3	5,4	1,6	35,5	7,4	13,3	8,6	6,2
- materiałów budowlanych	a	100,0	17,8	4,3	31,3	46,6	100,0	14,0	14,5	37,6	33,9	100,0	12,8	22,1	31,3	33,8
	b	29,5	17,8	4,0	7,2	0,5	37,0	14,0	13,8	8,4	0,8	47,2	12,8	21,4	9,7	3,3
	c	28,7	17,8	3,9	6,5	0,5	36,2	14,0	13,5	7,9	0,8	46,6	12,8	21,1	9,4	3,3
- szklarski	a	100,0	9,9	8,7	15,1	66,3	100,0	15,0	6,0	18,1	60,9	100,0	12,2	7,6	21,8	58,4
	b	28,6	9,9	8,7	7,7	2,3	36,4	15,0	5,9	6,1	9,4	41,3	12,2	7,4	8,1	13,6
	c	23,2	9,9	8,6	2,4	2,3	33,3	15,0	5,6	3,3	9,4	38,2	12,2	7,2	5,2	13,6
- ceramiki szlachetnej	a	100,0	7,5	0,1	14,7	77,7	100,0	5,0	3,5	26,2	65,3	100,0	6,0	4,9	15,9	73,2
	b	9,9	7,5	0,1	2,3	-	18,6	5,0	3,5	5,7	4,4	25,3	6,0	3,8	6,2	9,3
	c	9,0	7,5	0,1	1,4	-	17,9	5,0	3,5	5,0	4,4	24,4	6,0	3,8	5,3	9,3
- drzewny	a	100,0	21,7	4,0	20,8	53,5	100,0	24,8	17,5	22,3	35,4	100,0	24,4	20,0	20,9	34,7
	b	41,0	21,7	3,8	10,6	4,9	57,0	24,8	17,1	12,7	2,4	65,2	24,4	19,7	14,1	7,0
	c	33,9	21,7	3,6	3,8	4,8	52,7	24,8	16,7	8,8	2,4	61,8	24,4	19,3	11,3	6,8
- papierniczy	a	100,0	3,0	1,2	9,5	86,3	100,0	3,5	7,4	22,2	66,9	100,0	3,9	11,7	19,6	64,8
	b	6,9	3,0	1,1	2,5	0,3	42,9	3,5	7,1	5,9	26,4	50,9	3,9	11,4	6,1	29,5
	c	5,0	3,0	1,0	1,0	-	40,9	3,5	6,9	4,1	26,4	48,9	3,9	11,1	4,4	29,5
- włókienniczy	a	100,0	3,9	0,7	10,1	85,3	100,0	9,5	8,1	22,5	59,9	100,0	9,2	9,8	23,0	58,0
	b	10,2	3,9	0,7	4,7	0,9	27,4	9,5	8,0	6,7	3,2	33,7	9,2	9,7	9,5	5,3
	c	5,3	3,9	0,6	0,8	-	23,6	9,5	7,8	3,5	2,8	30,5	9,2	9,5	6,8	5,0
- odzieżowy	a	100,0	31,6	8,1	28,8	31,5	100,0	39,8	19,8	23,2	17,2	100,0	35,3	22,4	24,5	17,8
	b	72,6	31,6	8,0	26,2	6,8	84,5	39,8	19,6	20,2	4,9	88,0	35,3	22,2	21,4	9,1
	c	52,9	31,6	7,8	12,0	1,5	74,8	39,8	19,3	11,4	4,3	79,6	35,3	22,0	13,7	8,6
- skórzany	a	100,0	16,8	3,6	23,6	56,0	100,0	25,5	12,8	29,7	32,0	100,0	24,2	16,0	33,7	26,1
	b	37,5	16,8	3,6	12,4	4,7	58,6	25,5	12,6	16,1	4,4	64,6	24,2	15,7	21,2	3,5
	c	26,3	16,8	3,6	4,5	1,4	49,6	25,5	12,1	9,2	2,8	56,3	24,2	15,2	14,1	2,8
- spożywczy	a	100,0	7,7	4,2	23,8	64,3	100,0	5,2	14,3	38,0	42,5	100,0	4,4	18,0	38,7	38,9
	b	29,2	7,7	4,2	12,1	5,2	44,3	5,2	13,9	17,1	8,1	50,3	4,4	17,7	18,8	9,4
	c	15,3	7,7	4,0	2,0	1,6	31,8	5,2	13,7	6,7	6,2	39,2	4,4	17,5	9,8	7,5
- paszowy i utylizacyjny	a	100,0	9,9	8,0	66,1	16,0	100,0	8,2	31,6	60,2	-	100,0	7,0	37,5	54,6	0,9
	b	30,0	9,9	7,8	12,3	-	56,9	8,2	30,2	18,5	-	69,8	7,0	36,0	25,9	0,9
	c	29,7	9,9	7,8	12,0	-	56,0	8,2	30,2	17,6	-	68,6	7,0	35,6	25,1	0,9
- poligraficzny	a	100,0	2,6	12,0	42,6	42,8	100,0	27,8	25,5	28,0	18,7	100,0	25,2	31,3	28,4	15,1
	b	39,8	2,6	11,7	17,9	7,6	69,1	27,8	25,3	11,2	4,8	74,1	25,2	31,1	12,6	5,2
	c	16,4	2,6	11,2	2,6	-	61,4	27,8	24,8	5,5	3,3	67,9	25,2	30,7	8,8	3,2

- pozostały	a	100,0	28,0	6,7	32,7	32,6	100,0	45,5	15,0	26,8	12,7	100,0	40,6	19,7	26,7	13,0
	b	54,5	28,0	6,5	13,6	6,4	73,4	45,5	14,3	12,0	1,6	74,7	40,6	18,9	13,0	2,2
	c	43,4	28,0	6,3	5,4	3,7	63,0	45,5	13,7	2,8	1,0	64,8	40,6	18,2	3,8	2,2
Przemysł bez pięciu gałęzi Surowcowych	a	100,0	9,9	5,0	18,7	66,4	100,0	13,8	13,1	27,1	46,0	100,0	12,3	16,1	26,9	44,7
	b	26,2	9,9	4,9	8,4	3,0	42,9	13,8	12,7	11,7	4,7	50,6	12,3	15,7	13,6	9,0
	c	19,0	9,9	4,8	2,8	1,5	36,3	13,8	12,4	6,0	4,1	44,9	12,3	15,5	8,8	8,3

Gałęzią przemysłu, gdzie w 1993 roku udział sprzedaży prywatnych przedsiębiorstw do 500 zatrudnionych (bez spółdzielni), zwanych dalej prywatnymi MSPP, okazał się najwyższy, był *przemysł odzieżowy*. Wspomniany udział wyniósł tam aż 71% i wzrósł od 1990 roku o 19,6 punkta procentowego. Nie jest to oczywiście przypadek. Brak tu mianowicie korzyści wynikających ze skali produkcji, która zmienia się tak sezonowo, jak i pod wpływem gustów nabywców. Brak tu ponadto korzyści wynikających ze skali zakupu materiałów, ponieważ serie wypuszczanych wyrobów są tu zazwyczaj stosunkowo krótkie. Również pod względem wielkości kapitału niezbędnego do uruchomienia produkcji przemysł odzieżowy znajduje się na dalekim miejscu w porównaniu z innymi gałęziami przemysłu. Trzeba tu jeszcze dodać, że dodatkowym czynnikiem stymulującym rozwój przemysłu odzieżowego był intensywny popyt zgłaszany przez cudzoziemców przyjeżdżających do Polski, szczególnie obywateli krajów członkowskich WNP. Polska w okresie realnego socjalizmu była tradycyjnym dostawcą odzieży do ZSRR. Kontakty między przedsiębiorstwami państwowymi zostały częściowo zerwane po roku 1990, kiedy to strona radziecka drastycznie obniżyła zakupy odzieży i tkanin, co postawiło szereg dużych polskich zakładów odzieżowych i włókienniczych na skraju bankructwa. Dopiero po rozpadzie ZSRR prywatni handlowcy z krajów WNP zaczęli odtwarzać zerwane więzy, tym razem jednak dostarczycielami wyrobów stały się bardziej elastyczne prywatne MSP.

Na **drugim miejscu** pod względem udziału prywatnych MSP (bez spółdzielni) znajdował się *przemysł paszowy i utylizacyjny* (67,7%, wzrost między rokiem 1990 a 1993 o 38 p. p.). Gałąź ta jest szczególnie predystynowana do penetracji przez MSP, ponieważ ze względów technologicznych i innych należy do przemysłów szczególnie rozproszonych w układzie przestrzennym. Zgrupowane tu zakłady obsługują z reguły rynki lokalne, minimalizując w ten sposób koszty transportu (pasze) lub zagospodarowując resztki z okolicznych rzeźni i padle zwierzęta gospodarskie (przemysł utylizacyjny).

Na **trzecim miejscu** znajdował się *przemysł poligraficzny* (64,7% udziału prywatnych MSP w sprzedaży), a to głównie za sprawą druku opakowań, gdzie konieczność dostosowania się do indywidualnych życzeń klientów i stosunkowo krótkie serie wyrobów przesądzają o szczególnej efektywności MSPP. W przemyśle poligraficznym przyrost udziału prywatnych MSP między rokiem 1990 a 1993 był największy (48,3 p. p.).

Czwarte miejsce (64,1%, przyrost między rokiem 1990 a 1993 o 42,9 p. p.) zajmował w 1993 roku *przemysł precyzyjny*, co jednak zawdzięczał nie tyle produkcji, ile prywatnym zakładom zajmującym się remontem i konserwacją sprzętu komputerowego, medycznego, optycznego czy aparatury pomiarowej.

Piąte miejsce tzw. *przemysłu pozostałego* (62,6%, przyrost o 22,9 p. p.) wynika również logicznie z jego specyfiki produkcji. Do gałęzi tej zaliczone były bowiem m. in. zakłady wytwarzające i konserwujące instrumenty muzyczne, firmy fonograficzne produkujące płyty i kasety magnetofonowe, a ostatnio także płyty kompaktowe, zakłady wytwarzające zabawki, gry, przybory szkolne, ale także materiały ściernie dla różnych dziedzin produkcji i usług.

Na **szóstej pozycji** (55%, przyrost o 25,9 p. p.) znalazł się *przemysł drzewny*, a to głównie dzięki małym prywatnym tartakom znajdującym się niedaleko miejsca pozyskania surowca z uwagi na koszty transportu oraz małym zakładom stolarskim i meblarskim, produkującym wyroby głównie na indywidualne zamówienia klientów.

Siódme miejsce (udział 53,5%, przyrost od roku 1990 o 28,6 p. p.) zajął *przemysł skórzany*, głównie za sprawą małych prywatnych zakładów produkujących odzież skórzaną i futrzaną, firm kaletniczych i rymarskich, a także prywatnych firm wytwarzających obuwie w krótkich seriach oraz zakładów szewskich.

Na **ósmym miejscu** znalazł się *przemysł metalowy* (47,3%, przyrost o 9,7 p. p.) dzięki licznym w tej gałęzi zakładom naprawiającym sprzęt gospodarstwa domowego, zakładom jubilerskim i grawerskim oraz jednostkom wytwarzającym drobne elementy z metalu (sprężyny, śruby, gwoździe, okucia meblowe i stolarskie itp.).

Dziewiąte miejsce okupował *przemysł materiałów budowlanych* (43,3%, przyrost o 15,1 p. p.), gdzie MSPP wytwarzające kruszywa budowlane oraz elementy ścienne, dachowe czy stropowe obsługują rynki lokalne, będąc konkurencyjnymi z uwagi na wysokie koszty transportu.

Pierwszą dziesiątkę zamykał w 1993 roku przemysł elektrotechniczny i elektroniczny (35,8%, przyrost między rokiem 1990 a 1993 o 23,7 p. p.), głównie ze względu na zakłady remontujące i konserwujące odpowiedni sprzęt, podobnie jak w przypadku przemysłu precyzyjnego.

Kolejne miejsca pod względem udziału sprzedaży prywatnych MSPP (bez spółdzielni) zajmowały następujące przemysły:

- *spożywczy* - 31,7% (głównie zakłady mięsne, piekarnie, lodziarnie i wytwórnie napojów bezalkoholowych),
- *chemiczny* - 29,3% (głównie wytwórnie wyrobów z tworzyw sztucznych i gumy),
- *środków transportu* - 26,4% (naprawa samochodów),
- *maszynowy* - 25,7% (naprawa i konserwacja maszyn i urządzeń),
- *włókienniczy* - 25,5% (zakłady dziewiarskie oraz wytwarzające tkaniny i wyroby dekoracyjne, ludowe i artystyczne),
- *szklarski* - 24,6% (szkło laboratoryjne, opakowania szklane i wyroby artystyczne),
- *papierniczy* - 19,4% (opakowania z papieru i tektury, artykuły biurowe i szkolne oraz galanteria papiernicza),
- *ceramiki szlachetnej* - 15,1% (artykuły sanitarne i laboratoryjne, opakowania i wyroby artystyczne).

Pięć ostatnich miejsc zajmowały gałęzie, gdzie z uwagi na korzyści skali produkcji funkcjonujące zakłady muszą mieć odpowiednią wielkość. Brak kapitału uniemożliwił penetrację tych gałęzi przez krajowych przedsiębiorców, a stosunkowo niska opłacalność zniechęcała - z nielicznymi wyjątkami - inwestorów zagranicznych. Były to przemysły: *metali nieżelaznych* (udział prywatnych MSP wynoszący 3,4%), *hutnictwa żelaza* (2,6%), *węglowy* (0,7%), *energetyczny* (0,3%) i *paliw* (0,2%); ten ostatni zajmujący się głównie przetwórstwem ropy naftowej, a także produkcją koksu oraz wydobywaniem i dystrybucją gazu ziemnego. Wspomniane wyżej dziedziny będziemy zwali dalej - mniej lub bardziej umownie - **gałęziami surowcowymi**.

W roku 1993 kilka gałęzi przemysłu charakteryzowało się wysokim udziałem sprzedaży nie tylko prywatnych, ale również państwowych MSPP¹. W niektórych gałęziach udział ten wzrósł nawet znacznie w porównaniu z rokiem 1990. *Wzrostu tego nie można jednak utożsamiać z procesem wypełniania nisz ekonomicznych*, jak to miało miejsce w przypadku firm prywatnych. Zwiększenie udziałów państwowych MSPP było spowodowane niemal wyłącznie upadkiem dużych przedsiębiorstw państwowych, które, zmniejszając produkcję i poziom zatrudnienia poniżej umownej granicy 500 osób, zaczęły zaliczać się do grona MSP według definicji przyjętej w analizach obejmujących okres 1990-1993.

Gałęzią, gdzie ów pozorny rozwój sektora państwowych MSPP był największy, okazał się przemysł spożywczy. Tam udział interesujących nas obecnie firm wzrósł o 8,5 p. p., z 11,7% w 1990 roku do 20,2% w 1993 roku. Jednakże w tym samym okresie udział wszystkich dużych przedsiębiorstw² zmalał tam z 64,3% do 38,9%. Podobnie w przemyśle włókienniczym wzrostowi udziału państwowych firm, zatrudniających 51-500 osób, z 5,1% do 13,6% towarzyszył spadek dużych ogółem (czyli zatrudniających powyżej 500 osób) z 85,3% do 58%.

W tych zaś gałęziach, gdzie ze względu na specyfikę technologiczną duże przedsiębiorstwa nie odgrywały decydującej roli, recesja dotknęła bardzo silnie również państwowe przedsiębiorstwa średniej wielkości (51-500 zatrudnionych), powodując z kolei bezwzględny spadek ich udziału. I tak np. w przemyśle paszowym i utylizacyjnym udział państwowych MSPP zmniejszył się między rokiem 1990 i 1993 z 54% do 30,2%, a w poligraficznym - z 25% do 16%.

Główna przyczyna upadku dużych, a także częściowo średnich firm państwowych wynikała z oczywistego faktu, że w okresie realnego socjalizmu o ich wielkości i strukturze produkcji nie decydowały racje ekonomiczne. Po wprowadzeniu w życie założeń reformy gospodarczej czynniki rynkowe dotkliwie zweryfikowały poprzednie nieracjonalne decyzje planistów. Gwoli obiektywizmu trzeba jednak dodać, że trudności wielu firm państwowych zwiększyły pewne odcinkowe, dość niefortunne rozwiązania przyjęte na początku 1990 roku. Do takich decyzji zaliczyć można np. brak dostatecznej ochrony celnej polskich wyrobów niemal do połowy 1991 roku³, wprowadzenie tzw. dywidendy, płaconej przez przedsiębiorstwa państwowe, oraz przerzucenie kosztów związanych z inwestycjami rozpoczętymi w latach osiemdziesiątych (często zupełnie nieracjonalnymi) na barki przedsiębiorstw państwowych.

¹ Udziały sprzedaży przedsiębiorstw państwowych (ściślej - łącznie państwowych i komunalnych) w ogólnej wartości sprzedaży gałęzi przemysłu można obliczyć odejmując od wartości z wierszy "a" tablicy 1 odpowiednie wielkości przedstawione w wierszach oznaczonych literą "b".

² Podajemy tu udziały wszystkich dużych przedsiębiorstw, a nie tylko państwowych, ponieważ część tych ostatnich została sprywatyzowana.

³ W okresie od początku 1990 roku do maja 1991 roku ceny wzrosły ponad trzykrotnie, podczas gdy kurs złotego względem walut zachodnich utrzymywał się na stałym poziomie, co przy braku ochrony celnej spowodowało masowe wypieranie polskich towarów z rynku.

Po 1 stycznia 1990 roku trudności z przystosowaniem się do wymogów gospodarki rynkowej przejawiały nie tylko przedsiębiorstwa państwowe, ale również spółdzielnie. Udział sprzedaży spółdzielni⁴ spadł między rokiem 1990 i 1993 niemal we wszystkich gałęziach, podobnie jak udział spółdzielni małych i średnich (do 500 zatrudnionych). W 1993 roku najwyższym udziałem małych i średnich spółdzielni (MSS) odznaczał się przemysł pozostały (9,9%), gdzie wspomniany wskaźnik nawet wzrósł w porównaniu z rokiem 1990 (wynosił wtedy 8,4%), lecz tylko dlatego, że wszystkie istniejące tam duże spółdzielnie przeszły do grupy średnich, redukując zatrudnienie poniżej 500 osób. Na drugim miejscu pod względem udziału MSS znajdował się w 1993 roku przemysł spożywczy (9,2%, łącznie ze spółdzielniami dużymi - 11,1%), gdzie sektor spółdzielczy stracił na znaczeniu stosunkowo niewiele w porównaniu z 1990 rokiem (MSS - 10,3%, ogółem - 13,9%), ale głównie ze względu na niemal monopolistyczną pozycję spółdzielczych mleczarni, zachowaną praktycznie do chwili obecnej. Nawet w przemyśle odzieżowym, gdzie uprzednio istniał silny sektor spółdzielczy, udział sprzedaży zarówno wszystkich spółdzielni, jak i MSS stopniał o połowę do roku 1993 (ogółem - z 19,4% do 8,4%, MSS - z 15,4% do 7,9%). Spółdzielnie okazały się tu więc wyraźnie bezradne wobec bariery popytu i konkurencji ze strony importerów oraz innych krajowych zakładów prywatnych. Natomiast o szybkim spadku udziału sektora spółdzielczego w przemyśle poligraficznym przesądziły głównie względy polityczne. Część drukarni w Polsce była bowiem przed rokiem 1990 własnością dość szczególnej spółdzielni (Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza "Prasa-Książka-Ruch"), której członkami były oficjalnie istniejące partie i stronnictwa polityczne, głównie PZPR i ZSL. Po jej rozwiązaniu, a także z innych przyczyn, udział spółdzielni w przemyśle poligraficznym zmniejszył się prawie czterokrotnie, bo z 23,4% w 1990 roku do 6,2% w 1993 roku (MSS - z 15,8% do 4,2%).

Jak więc widać chociażby na kilku wybranych przykładach, sytuacja spółdzielni była po 1 stycznia 1990 roku zupełnie odmienna niż innych firm sektora prywatnego, do którego, począwszy od wspomnianej daty, spółdzielnie zostały formalnie zaliczone. Dlatego w pracach analitycznych dotyczących początkowych lat okresu transformacji dane na temat spółdzielni winny być przedstawiane i omawiane osobno. Spółdzielnie zaniżały bowiem wtedy silnie łączną dynamikę rozwoju sektora prywatnego, co w wielu przypadkach może prowadzić do błędnych wniosków.

1.3. Rola MSPP w przezwyciężeniu recesji

Chcąc zbadać, jaką rolę odegrały prywatne MSPP w procesie przezwyciężania recesji, trzeba oszacować, a następnie porównać dynamiki zmian sprzedaży różnych grup przedsiębiorstw w latach 1990-1993. Mowa tu oczywiście o dynamikach wyrażonych w cenach stałych. GUS jednak nie oblicza osobnych indeksów ceny ani dla sektora publicznego czy prywatnego, nie mówiąc już o spółdzielniach, ani też dla przedsiębiorstw o różnej wielkości. Dlatego wspomniane szacunki dynamiki wzrostu lub spadku wartości sprzedaży trzeba oprzeć na odpowiednich założeniach dotyczących zmian cen w grupach przedsiębiorstw wydzielonych ze względu na rodzaj własności kapitału i liczbę zatrudnionych osób.

Z braku bardziej szczegółowej informacji na temat ruchu cen w gałęziach nasze szacunki dynamiki oparliśmy na prostym założeniu, że w latach 1990-1993 ceny wyrobów produkowanych przez wydzielone grupy przedsiębiorstw zaliczanych do danej gałęzi zmieniały się w podobnym tempie, niezależnie od wielkości czy przynależności sektorowej podmiotów należących do poszczególnych grup. Inaczej mówiąc, przyjęliśmy, że tempo wzrostu cen produktów sprzedawanych przez przedsiębiorstwa należące do każdej z grup wydzielonych w ramach danej gałęzi było równe przeciętnemu tempu wzrostu cen w całej gałęzi. Takie założenie, stosunkowo trudne do obrony dla okresu rocznego, wydaje się bardziej prawdopodobne, gdy rozpatrujemy okres dłuższy, tak jak w naszym przypadku czteroletni. W konkurencyjnej gospodarce tempo wzrostu cen wyrobów wytwarzanych przez jednego producenta nie może bowiem stale i zdecydowanie wyprzedzać tempa wzrostu cen podobnych wyrobów u innego producenta. Opierając się na podanym wyżej założeniu, przeliczyliśmy wartość produkcji każdej grupy podmiotów wydzielonych w ramach gałęzi z cen bieżących w 1993 roku na ceny stałe z 1990 roku, wykorzystując do tego celu gałęziowe indeksy cen, szacowane i publikowane przez GUS, a następnie obliczyliśmy odpowiednie indeksy wolumenu produkcji.

Wyniki naszych szacunków dynamiki sprzedaży przedstawione są w tablicy 2. Z zapisów w rubryce 2 tej tablicy wynika, że ogólny poziom produkcji przemysłu w 1993 roku osiągnął niemal poziom z 1990 roku, po wcześniejszym dużym spadku w 1991 roku i wzroście w dwóch następnych latach. Natomiast w przemyśle bez pięciu gałęzi surowcowych (węglowego, paliw, energetycznego, hutnictwa żelaza i metali nieżelaznych), który

⁴ Udziały te można obliczyć odejmując odpowiednie wielkości z wierszy "b" i "c" tablicy 1.

będzie nas interesował szczególnie ze względu na zupełnie marginalną rolę, jaką MSPP odgrywają we wspomnianych przemysłach, poziom produkcji w 1993 roku przekraczał prawie o 4% produkcję z 1990 roku.

Z porównania rubryk 3 i 7 tablicy 2 wynika wyraźnie, że *nie wszystkie grupy przedsiębiorstw przyczyniły się w jednakowym stopniu do powstrzymania recesji*. O ile rozmiary sprzedaży w grupie firm do 500 zatrudnionych wzrosły o około 70%, to w przedsiębiorstwach dużych z pominięciem gałęzi surowcowych spadły aż o około 30%. Generalnie rzecz ujmując można powiedzieć, że spadek rozmiarów produkcji w dużych przedsiębiorstwach wyrównany został z nieznaczną nadwyżką poprzez wzrost rozmiarów produkcji w MSPP. Wzrost rozmiarów produkcji w MSPP wystąpił nie tylko w sektorze prywatnym, ale również w jednostkach zaliczanych do sektora publicznego (rubryka 4) i spowodowany był jednak głównie - jak już wskazywaliśmy w poprzednim rozdziale - spadkiem zatrudnienia w wielu firmach zatrudniających uprzednio powyżej 500 osób i przejściem tych przedsiębiorstw do grupy MSPP⁵. Widać to wyraźnie porównując wskaźniki z rubryk 4 i 8, gdzie podano dynamikę sprzedaży według gałęzi w dużych firmach sektora publicznego. Najbardziej typowymi przykładami na poparcie tego stwierdzenia są państwowe przemysły włókienniczy czy spożywczy, gdzie rozmiary produkcji w MSPP wzrosły odpowiednio o około 140% i 80%, a w dużych stopniały o 40-50%.

Oczywiście nie cały spadek produkcji dużych przedsiębiorstw państwowych można przypisać ich nieprzystosowaniu do warunków gospodarki rynkowej. Część z nich została *sprywatyzowana*, co bezpośrednio wpłynęło na wysokość wskaźników dynamiki sprzedaży pozostałych prywatnych przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 500 osób (rubryka 10 tablicy 2). Tak np. sprzedaż w dużych prywatnych przedsiębiorstwach przemysłu środków transportu, poza spółdzielniami, zwiększyła się między rokiem 1990 a 1993 około 22 razy. Lecz do tego sukcesu przyczyniła się w pierwszym rzędzie prywatyzacja firmy z Bielska Białej, znanej obecnie pod nazwą "Fiat Auto Poland". Także m. in. dzięki prywatyzacji wysoki wzrost produkcji, bo prawie o 120%, osiągnęły przedsiębiorstwa prywatne (bez spółdzielni) zatrudniające do 500 osób (rubryka 6). Jednakże dzięki badaniom prowadzonym wcześniej w ZBSE⁶ jesteśmy w tej szczęśliwej sytuacji, że możemy wyodrębnić wpływ prywatyzacji na dynamikę wzrostu produkcji prywatnych MSPP i pokazać, jaki wzrost osiągnęły te firmy wyłącznie dzięki przedsięwzięciom

---

⁵ Zatrudnienie w sektorze publicznym przemysłu zmalało między rokiem 1990 a 1993 o około 33% (w okresie 1989-1993 - o około 40%), w spółdzielniach - o 50% (58%), a w prywatnym bez spółdzielni wzrosło o około 41% (między rokiem 1989 a 1993 - o około 66%).

⁶ Mowa tu o badaniu dynamiki rozwoju różnych grup przedsiębiorstw (sektora publicznego, spółdzielni i firm prywatnych o różnej wielkości), prowadzonym od roku 1993 wspólnie z pracownikami The University of Michigan oraz Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pewne odcinkowe wyniki tych badań opisane zostały w artykułach J.E. Jacksona (1995) oraz Z. Pawłowskiej (1995).

Tablica 2. Dynamika sprzedaży przemysłu w latach 1990-1993 według gałęzi, sektorów i grup przedsiębiorstw o różnej wielkości (ceny stałe z 1990 roku)

Wyszczególnienie	Ogółem	Z tego							
		przedsiębiorstwa do 500 zatrudnionych				przedsiębiorstwa powyżej 500 zatrudnionych			
		razem	z tego			razem	z tego		
			sektor publiczny	spółdzielnie	pozostałe prywatne		sektor publiczny	spółdzielnie	pozostałe prywatne
Przemysł	98,2	169,6	132,5	88,6	219,2	74,9	67,6	42,0	610,6
Przemysł bez 5 gałęzi surowcowych	103,7	169,9	134,3	88,5	217,4	70,4	59,3	42,0	576,0
z tego:	105,4	129,4	138,6	79,7	132,6	80,9	75,2	0,0	3267,4
- metalowy	79,6	175,5	105,9	69,7	386,0	54,9	48,9	-	276,7
- maszynowy	124,0	246,1	81,5	130,7	374,9	46,3	47,9	0,0	36,7
- precyzyjny	98,0	158,6	112,7	65,3	183,5	83,0	59,0	32,7	2199,6
- środków transportu	112,6	245,7	137,6	192,1	333,1	71,5	58,1	11,3	542,5
- elektrotechniczny i elektroniczny	103,6	165,7	102,3	91,0	221,6	82,7	75,6	34,5	494,1
- chemiczny	103,4	128,2	94,5	77,6	158,8	75,0	68,4	-	682,4
- materiałów budowlanych	108,3	133,7	203,4	62,2	127,5	95,4	75,8	-	640,4
- szklarski	103,0	123,8	89,7	103,0	172,8	97,0	84,7	-	x
- ceramiki szlachetnej	122,0	171,3	83,3	55,8	230,6	79,1	69,5	244,0	172,8
- drzewny	115,1	295,7	223,7	143,9	446,6	86,4	47,2	0,0	x
- papierniczy	95,6	273,1	240,8	69,3	460,0	65,0	59,7	31,9	x
- włókienniczy	125,8	151,0	153,8	69,0	173,8	71,1	44,3	11,9	721,3
- odzieżowy	84,1	141,2	96,1	80,9	180,7	39,2	37,0	17,8	168,2
- skórzanym	103,9	177,8	179,4	92,8	240,4	62,9	51,9	54,8	487,0
- spożywczy	167,6	197,7	93,7	670,4	382,0	9,4	0,0	-	x
- paszowy i utylizacyjny	195,1	289,6	124,9	51,9	769,7	68,8	54,9	51,3	x
- poligraficzny	85,5	110,4	64,2	100,8	134,8	34,1	35,2	0,0	50,8
- pozostały									

Tablica 3. Dynamika sprzedaży prywatnych MSPP^{a)} (bez spółdzielni) i przedsiębiorstw pozostałych w latach 1990-1993 według gałęzi przemysłu z uwzględnieniem skutków prywatyzacji (ceny stałe z 1990 roku)

Wyszczególnienie	Ogółem	Z tego		Hipotetyczna dynamika sprzedaży przemysłu ^{b)}
		prywatne MSP (bez spółdzielni)	pozostałe	
Przemysł	98,2	210,8	82,0	84,3
Przemysł bez 5 gałęzi surowcowych z tego:	103,7	209,9	81,3	84,5
- metalowy	105,4	130,8	90,1	93,8
- maszynowy	79,6	370,8	63,3	65,2
- precyzyjny	124,0	350,4	63,1	70,9
- środków transportu	98,0	182,1	84,2	86,4
- elektrotechniczny i elektroniczny	112,6	328,0	83,0	85,0
- chemiczny	103,6	192,8	89,4	90,9
- materiałów budowlanych	103,4	149,4	85,3	89,5
- szklarski	108,3	126,5	103,5	102,8
- ceramiki szlachetnej	103,0	171,5	96,2	96,6
- drzewny	122,0	226,5	79,1	85,2
- papierniczy	115,1	422,9	98,9	99,0
- włókienniczy	95,6	453,9	75,5	76,8
- odzieżowy	125,8	172,4	76,5	88,6
- skórzany	84,1	180,6	52,1	64,0
- spożywczy	103,9	233,0	83,4	85,7
- paszowy i utylizacyjny	167,6	382,0	77,0	83,8
- poligraficzny	195,1	752,5	85,8	88,1
- pozostały	85,5	134,0	53,6	72,0

a) Czyli przedsiębiorstw zatrudniających do 500 osób.

b) Przy założeniu, że wartość sprzedaży prywatnych MSP (bez spółdzielni) zatrudniających do 500 osób utrzymywała się w 1993 roku na poziomie z 1990 roku.

Tablica 4. Udziały przedsiębiorstw przemysłowych pogrupowanych według wielkości zatrudnienia w wartości sprzedaży na terenie poszczególnych województw w latach 1990, 1992 i 1993 (ceny bieżące)

Województwa a - sektor publiczny i prywatny b - sektor prywatny c - sektor prywatny bez spółdzielni		1990					1992					1993				
		ogółem	z tego przedsiębiorstwa o liczbie zatrudnionych				ogółem	z tego przedsiębiorstwa o liczbie zatrudnionych				ogółem	z tego przedsiębiorstwa o liczbie zatrudnionych			
			do 5	6-50	51-500	powyżej 500		do 5	6-50	51-500	powyżej 500		do 5	6-50	51-500	powy- żej 500
Polska	a	100,0	7,2	3,6	14,0	75,2	100,0	9,8	9,4	19,8	61,0	100,0	8,8	11,6	19,9	59,7
	b	19,0	7,2	3,5	6,1	2,2	30,8	9,8	9,1	8,4	3,5	36,6	8,8	11,3	9,9	6,6
	c	13,8	7,2	3,4	2,1	1,1	26,1	9,8	8,9	4,4	3,0	32,5	8,8	11,2	6,4	6,1
Warszawskie	a	100,0	9,2	2,3	10,0	78,5	100,0	11,0	14,7	14,5	59,8	100,0	11,2	20,1	14,8	53,9
	b	19,7	9,2	2,2	4,5	3,8	38,7	11,0	14,0	5,8	7,9	48,2	11,2	19,6	8,4	9,0
	c	15,5	9,2	2,1	2,6	1,6	36,3	11,0	13,9	4,0	7,4	46,0	11,2	19,4	7,0	8,4
Białkopodlaskie	a	100,0	12,9	8,2	39,8	39,1	100,0	22,7	11,8	43,2	22,3	100,0	22,2	13,4	40,6	23,8
	b	64,7	12,9	8,2	26,9	16,7	70,9	22,7	11,4	22,2	14,6	76,9	22,2	12,9	25,5	16,3
	c	33,0	12,9	8,2	11,9	-	39,2	22,7	10,9	5,6	-	45,4	22,2	12,3	10,9	-
Białostockie	a	100,0	8,5	5,2	24,0	62,3	100,0	6,8	3,4	46,0	43,8	100,0	8,6	4,9	44,2	42,3
	b	28,3	8,5	5,1	11,8	2,9	26,1	6,8	3,2	12,8	3,3	32,5	8,6	4,7	12,7	6,5
	c	15,0	8,5	5,0	1,5	-	13,3	6,8	2,9	2,7	0,9	21,6	8,6	4,6	4,1	4,3
Bielskie	a	100,0	8,1	3,0	16,6	72,3	100,0	7,5	8,4	24,2	59,9	100,0	6,4	8,7	20,7	64,2
	b	21,2	8,1	3,0	5,8	4,3	27,1	7,5	8,3	6,3	5,0	63,0	6,4	8,6	6,0	42,0
	c	17,5	8,1	2,8	2,8	3,8	24,7	7,5	8,1	4,1	5,0	61,4	6,4	8,4	4,6	42,0
Bydgoskie	a	100,0	5,5	2,6	18,9	73,0	100,0	17,9	12,5	24,1	45,5	100,0	12,2	11,4	24,2	52,2
	b	14,8	5,5	2,4	5,3	1,6	42,5	17,9	12,4	11,0	1,2	45,0	12,2	11,3	11,8	9,7
	c	9,5	5,5	2,3	1,5	0,2	37,3	17,9	12,2	6,2	1,0	40,0	12,2	11,1	7,2	9,5
Chełmskie	a	100,0	7,0	1,3	22,0	69,7	100,0	10,5	6,5	31,3	51,7	100,0	6,5	10,0	26,3	57,2
	b	20,1	7,0	1,3	11,8	-	37,3	10,5	6,4	20,4	-	36,7	6,5	9,9	16,4	3,9
	c	8,6	7,0	1,2	0,4	-	22,7	10,5	6,3	5,9	-	22,5	6,5	9,8	2,3	3,9
Ciechanowskie	a	100,0	9,7	7,6	52,7	30,0	100,0	11,3	25,0	48,5	15,2	100,0	13,8	22,2	53,6	10,4
	b	46,8	9,7	7,6	26,8	2,7	64,5	11,3	24,7	28,5	-	68,3	13,8	22,0	32,5	-
	c	27,2	9,7	7,6	9,9	-	47,0	11,3	23,7	12,0	-	51,8	13,8	21,2	16,8	-
Częstochowskie	a	100,0	6,9	2,0	13,1	78,0	100,0	29,0	11,4	17,8	41,8	100,0	15,7	15,2	24,2	44,9
	b	14,9	6,9	1,9	5,4	0,7	50,1	29,0	11,4	8,2	1,5	46,2	15,7	15,1	13,7	1,7
	c	10,2	6,9	1,9	1,4	-	44,9	29,0	11,3	3,1	1,5	41,1	15,7	14,9	8,8	1,7

Elbląskie	a	100,0	9,5	1,6	23,6	65,3	100,0	4,7	10,9	21,2	63,2	100,0	6,1	11,7	22,7	59,5
	b	33,2	9,5	1,6	9,3	12,8	79,1	4,7	10,5	12,6	51,3	82,2	6,1	11,6	14,6	49,9
	c	21,2	9,5	1,6	1,6	8,5	70,6	4,7	10,2	6,0	49,7	75,5	6,1	11,4	8,1	49,9
Gdańskie	a	100,0	8,6	3,5	14,4	73,5	100,0	10,0	11,3	19,0	59,7	100,0	7,4	12,8	19,0	60,8
	b	19,4	8,6	3,5	5,6	1,7	29,8	10,0	11,1	6,7	2,0	29,3	7,4	12,5	8,5	0,9
	c	15,0	8,6	3,2	2,2	1,0	27,3	10,0	10,9	4,4	2,0	27,0	7,4	12,4	6,3	0,9
Gorzowskie	a	100,0	8,9	3,3	22,6	65,2	100,0	10,7	15,9	25,8	47,6	100,0	12,8	16,5	29,7	41,0
	b	25,6	8,9	3,2	12,4	1,1	44,8	10,7	15,7	16,7	1,7	59,4	12,8	16,2	21,6	8,8
	c	18,3	8,9	3,1	6,2	0,1	37,8	10,7	15,4	10,5	1,2	53,4	12,8	15,7	16,6	8,3
Jeleniogórskie	a	100,0	6,1	1,5	19,4	73,0	100,0	7,2	5,0	24,0	63,8	100,0	6,3	5,9	23,2	64,6
	b	14,4	6,1	1,4	6,1	0,8	18,0	7,2	4,7	5,1	1,0	20,9	6,3	5,6	6,6	2,4
	c	10,8	6,1	1,4	3,3	-	15,0	7,2	4,3	2,5	1,0	17,9	6,3	5,2	4,0	2,4
Kaliskie	a	100,0	11,2	2,1	23,1	63,6	100,0	9,9	15,0	30,6	44,5	100,0	15,2	15,0	29,3	40,5
	b	21,1	11,2	2,1	7,6	0,2	38,6	9,9	14,8	13,9	-	46,1	15,2	14,7	16,2	-
	c	14,2	11,2	2,0	1,0	-	31,4	9,9	14,4	7,1	-	41,0	15,2	14,4	11,4	-
Katowickie	a	100,0	3,0	0,7	6,3	90,0	100,0	9,3	4,7	9,9	76,1	100,0	4,8	7,1	10,4	77,7
	b	6,2	3,0	0,7	1,7	0,8	18,1	9,3	4,6	3,1	1,1	18,7	4,8	6,8	4,6	2,5
	c	5,0	3,0	0,7	0,9	0,4	17,1	9,3	4,6	2,2	1,0	17,8	4,8	6,7	3,9	2,4
Kieleckie	a	100,0	5,1	1,5	12,3	81,1	100,0	8,1	5,2	22,1	64,6	100,0	9,9	7,9	23,5	58,7
	b	14,8	5,1	1,5	7,7	0,5	23,1	8,1	5,1	9,9	-	36,6	9,9	7,8	12,0	6,9
	c	7,5	5,1	1,4	0,9	0,1	14,4	8,1	4,9	1,4	-	29,3	9,9	7,6	4,9	6,9
Konińskie	a	100,0	4,9	1,6	10,9	82,6	100,0	6,2	4,6	11,7	77,5	100,0	6,1	5,3	12,5	76,1
	b	12,8	4,9	1,4	6,0	0,5	18,3	6,2	4,6	7,5	-	20,4	6,1	5,3	9,0	-
	c	6,5	4,9	1,3	0,3	-	12,1	6,2	4,4	1,5	-	15,4	6,1	5,1	4,2	-
Koszalińskie	a	100,0	10,1	5,5	32,4	52,0	100,0	14,9	19,8	39,8	25,5	100,0	18,9	20,7	42,5	17,9
	b	34,9	10,1	5,3	19,5	-	64,8	14,9	19,5	29,7	0,7	69,0	18,9	20,5	29,0	0,6
	c	20,3	10,1	4,5	5,7	-	54,9	14,9	19,1	20,2	0,7	60,9	18,9	20,2	21,2	0,6
Krakowskie	a	100,0	6,6	5,1	10,7	77,6	100,0	9,3	8,7	12,8	69,2	100,0	7,6	11,1	13,6	67,7
	b	18,2	6,6	5,0	4,6	2,0	24,6	9,3	8,6	5,8	0,9	32,2	7,6	10,9	7,8	5,9
	c	13,5	6,6	4,9	1,2	0,8	21,0	9,3	8,5	3,0	0,2	29,1	7,6	10,8	5,0	5,7
Krośnińskie	a	100,0	4,0	8,3	9,4	78,3	100,0	4,2	5,0	12,1	78,7	100,0	6,0	6,2	9,6	78,2
	b	22,7	4,0	8,3	7,1	3,3	26,1	4,2	4,8	7,9	9,2	35,4	6,0	5,9	6,9	16,6
	c	15,8	4,0	8,3	1,5	2,0	19,9	4,2	4,7	3,6	7,4	30,1	6,0	5,8	3,4	14,9
Legnickie	a	100,0	2,1	0,7	5,9	91,3	100,0	3,2	3,5	12,7	80,6	100,0	5,7	5,2	13,1	76,0
	b	4,8	2,1	0,7	1,9	0,1	12,9	3,2	3,4	6,3	-	15,9	5,7	5,1	5,1	-
	c	3,1	2,1	0,6	0,4	-	11,4	3,2	3,3	4,9	-	14,6	5,7	4,8	4,1	-
Leszczyńskie	a	100,0	14,7	5,1	49,5	30,7	100,0	23,9	15,2	45,5	15,4	100,0	9,5	19,5	58,2	12,8
	b	36,9	14,7	5,1	12,5	4,6	67,6	23,8	14,9	28,9	-	71,7	9,5	19,3	40,4	2,5
	c	21,1	14,7	4,8	1,6	-	54,0	23,8	14,5	15,7	-	59,1	9,5	19,0	28,1	2,5
Lubelskie	a	100,0	6,5	2,8	14,3	76,4	100,0	5,5	6,2	27,0	61,3	100,0	6,8	11,2	24,1	57,9
	b	22,4	6,5	2,7	7,2	6,0	24,1	5,5	6,1	8,9	3,6	31,7	6,8	11,0	10,4	3,5
	c	16,6	6,5	2,7	1,8	5,6	16,9	5,5	5,8	2,0	3,6	25,3	6,8	10,8	5,2	2,5

Łomżyńskie	a	100,0	8,1	3,7	29,9	58,3	100,0	7,1	7,5	31,1	54,3	100,0	7,5	9,0	28,1	55,4
	b	45,9	8,1	3,7	26,5	7,6	52,2	7,1	7,4	25,9	11,8	54,3	7,5	8,9	25,5	12,4
	c	14,3	8,1	3,6	2,6	-	16,8	7,1	7,2	2,5	-	20,2	7,5	8,6	4,1	-
Łódzkie	a	100,0	18,4	3,0	16,8	61,8	100,0	16,0	17,2	27,6	39,2	100,0	16,2	19,7	27,4	36,7
	b	30,6	18,4	2,9	7,5	1,8	47,7	16,0	16,8	9,4	5,5	54,6	16,2	19,2	12,5	6,7
	c	24,9	18,4	2,8	3,7	-	43,5	16,0	16,7	6,4	4,4	50,8	16,2	19,1	9,8	5,7
Nowosądeckie	a	100,0	13,9	2,9	19,9	63,3	100,0	14,1	12,0	21,1	52,8	100,0	18,3	9,8	19,5	52,4
	b	32,9	13,9	2,9	14,7	1,4	44,6	14,1	11,7	14,1	4,7	50,4	18,3	9,5	14,2	8,4
	c	23,8	13,9	2,5	7,4	-	36,4	14,1	11,2	6,4	4,7	44,4	18,3	9,0	8,7	8,4
Olsztyńskie	a	100,0	7,5	3,3	25,3	63,9	100,0	8,0	9,5	30,2	52,3	100,0	8,8	12,9	27,6	50,7
	b	30,0	7,5	3,1	15,0	4,4	37,2	8,0	8,2	18,0	3,0	42,3	8,8	11,9	16,2	5,4
	c	16,7	7,5	3,1	2,1	4,0	23,5	8,0	7,9	4,6	3,0	30,9	8,8	11,6	7,1	3,4
Opolskie	a	100,0	4,5	1,4	18,8	75,3	100,0	7,8	6,1	28,7	57,4	100,0	9,0	7,0	25,4	58,6
	b	12,8	4,5	1,4	6,1	0,8	26,7	7,8	5,5	12,3	1,1	28,8	9,0	6,6	10,9	2,3
	c	6,4	4,5	1,3	0,5	0,1	20,0	7,8	5,4	6,8	-	22,6	9,0	6,4	6,2	1,0
Ostrołęckie	a	100,0	6,2	2,1	28,0	63,7	100,0	10,8	4,4	22,0	62,8	100,0	11,1	5,1	18,1	65,7
	b	26,9	6,2	2,1	14,7	3,9	52,8	10,8	4,0	14,1	23,9	58,0	11,1	4,8	10,7	31,4
	c	10,8	6,2	1,9	2,7	-	38,5	10,8	3,7	4,6	19,4	44,5	11,1	4,5	1,6	27,3
Piłskie	a	100,0	13,2	3,2	31,6	52,0	100,0	11,0	20,9	25,7	42,4	100,0	9,1	32,5	25,0	33,4
	b	28,8	13,2	3,0	12,6	-	58,9	11,0	19,6	12,9	15,4	67,7	9,1	31,6	12,2	14,8
	c	19,6	13,2	2,9	3,5	-	51,1	11,0	19,4	5,3	15,4	62,0	9,1	31,3	6,8	14,8
Piotrkowskie	a	100,0	5,2	1,4	10,3	83,1	100,0	6,9	7,5	12,9	72,7	100,0	9,5	3,6	10,0	76,9
	b	13,2	5,2	1,3	5,7	1,0	21,4	6,9	7,1	6,7	0,7	21,9	9,5	3,3	6,6	2,5
	c	8,9	5,2	1,3	1,7	0,7	18,5	6,9	7,0	3,9	0,7	19,6	9,5	3,2	4,4	2,5
Płockie	a	100,0	1,8	0,4	5,8	92,0	100,0	1,2	1,9	7,0	89,9	100,0	1,4	2,0	6,5	90,1
	b	4,4	1,8	0,4	2,2	-	6,3	1,2	1,9	3,2	-	7,5	1,4	2,0	3,4	0,7
	c	2,8	1,8	0,4	0,6	-	4,6	1,2	1,9	1,5	-	6,3	1,4	2,0	2,2	0,7
Poznańskie	a	100,0	13,7	4,5	21,6	60,2	100,0	13,5	16,6	19,4	50,5	100,0	10,3	20,4	21,2	48,1
	b	29,5	13,7	4,4	9,8	1,6	44,2	13,5	16,4	10,7	3,6	46,4	10,3	20,1	12,0	4,0
	c	23,5	13,7	4,2	5,1	0,5	40,3	13,5	16,1	7,4	3,3	42,6	10,3	19,9	8,7	3,7
Przemyskie	a	100,0	3,1	3,2	16,3	77,4	100,0	9,9	5,8	29,0	55,3	100,0	4,2	6,4	28,1	61,3
	b	17,0	3,1	3,1	8,7	2,1	28,2	9,9	5,4	12,9	-	25,2	4,2	6,2	14,8	-
	c	8,2	3,1	3,0	2,1	-	20,7	9,9	5,3	5,5	-	17,8	4,2	5,9	7,7	-
Radomskie	a	100,0	10,7	6,4	15,8	67,1	100,0	8,9	9,9	23,7	57,5	100,0	10,8	10,8	21,5	56,9
	b	28,6	10,7	6,2	6,8	4,9	29,9	8,9	9,2	9,9	1,9	33,7	10,8	10,4	12,1	0,4
	c	21,0	10,7	5,9	1,2	3,2	23,9	8,9	8,5	5,7	0,8	28,2	10,8	9,8	7,2	0,4
Rzeszowskie	a	100,0	5,7	4,5	6,8	83,0	100,0	6,9	4,3	13,0	75,8	100,0	12,8	5,2	13,4	68,6
	b	16,5	5,7	4,4	4,3	2,1	20,2	6,8	4,2	6,5	2,7	27,9	12,8	5,1	6,5	3,5
	c	10,6	5,7	4,4	0,5	-	15,9	6,8	4,1	2,3	2,7	24,5	12,8	5,0	3,2	3,5
Siedleckie	a	100,0	17,5	4,3	22,1	56,1	100,0	9,2	12,3	35,5	43,0	100,0	13,4	14,0	34,6	38,0
	b	43,7	17,5	4,1	14,5	7,6	47,2	9,2	11,9	17,4	8,7	61,0	13,4	13,7	17,8	16,1
	c	29,8	17,5	4,1	7,4	0,8	30,4	9,2	11,8	6,3	3,1	45,2	13,4	13,5	7,4	10,9

Sieradzkie	a	100,0	12,6	2,9	26,4	58,1	100,0	17,8	18,0	38,3	25,9	100,0	11,6	21,2	33,2	34,0
	b	34,2	12,6	2,8	16,1	2,7	50,0	17,8	17,9	11,2	3,1	50,9	11,6	21,1	14,0	4,2
	c	17,4	12,6	2,7	2,1	-	37,9	17,8	17,7	2,4	-	40,8	11,6	20,9	6,8	1,5
Skierniewickie	a	100,0	14,3	6,5	26,0	53,2	100,0	11,8	10,5	41,9	35,8	100,0	19,1	12,7	37,9	30,3
	b	39,4	14,3	6,3	14,4	4,4	47,2	11,8	10,3	17,8	7,3	59,4	19,1	12,6	14,9	12,8
	c	30,2	14,3	6,3	7,6	2,0	36,2	11,8	10,0	12,4	2,0	51,3	19,1	12,3	11,4	8,5
Słupskie	a	100,0	9,6	5,4	31,1	53,9	100,0	16,1	20,9	38,1	24,9	100,0	15,3	23,5	39,2	22,0
	b	34,2	9,6	5,3	11,3	8,0	55,3	16,1	20,3	18,9	-	62,1	15,3	22,8	24,0	-
	c	24,0	9,6	5,1	1,3	8,0	44,2	16,1	19,6	8,5	-	51,0	15,3	22,2	13,5	-
Suwalskie	a	100,0	10,6	2,5	33,6	53,3	100,0	9,4	7,6	42,0	41,0	100,0	10,8	11,8	59,2	18,2
	b	33,4	10,6	2,3	18,4	2,1	37,8	9,4	7,2	21,2	-	43,8	10,8	11,4	21,6	-
	c	15,2	10,6	2,0	2,6	-	19,8	9,4	6,7	3,7	-	27,4	10,8	10,5	6,1	-
Szczecińskie	a	100,0	5,3	3,6	19,0	72,1	100,0	8,5	11,8	27,1	52,6	100,0	7,4	13,1	26,3	53,2
	b	18,2	5,3	3,5	8,0	1,4	31,0	8,5	11,7	10,8	-	33,3	7,4	12,9	12,3	0,7
	c	12,5	5,3	3,5	3,7	-	26,2	8,5	11,6	6,1	-	29,5	7,4	12,9	8,5	0,7
Tarnobrzeskie	a	100,0	4,3	0,4	4,1	91,2	100,0	4,7	2,5	7,9	84,9	100,0	5,0	4,3	8,3	82,4
	b	7,3	4,3	0,4	1,9	0,7	10,5	4,7	2,4	3,4	-	14,5	5,0	3,9	3,9	1,7
	c	5,1	4,3	0,4	0,1	0,3	7,8	4,7	2,3	0,8	-	11,8	5,0	3,9	1,2	1,7
Tarnowskie	a	100,0	7,5	2,0	7,4	83,1	100,0	4,6	5,8	11,3	78,3	100,0	6,2	7,5	11,0	75,3
	b	19,8	7,5	2,0	4,7	5,6	28,5	4,6	5,6	5,3	13,0	35,1	6,2	7,4	7,4	14,1
	c	14,8	7,5	2,0	0,5	4,8	24,1	4,6	5,3	1,4	12,8	31,4	6,2	7,1	4,2	13,9
Toruńskie	a	100,0	5,0	2,2	22,2	70,6	100,0	5,7	10,2	30,1	54,0	100,0	7,7	14,2	31,4	46,7
	b	23,0	5,0	2,2	14,0	1,8	37,4	5,7	10,1	15,7	5,9	48,9	7,7	14,1	17,0	10,1
	c	16,5	5,0	1,9	7,8	1,8	31,5	5,7	10,0	9,9	5,9	43,5	7,7	13,8	11,9	10,1
Wałbrzyskie	a	100,0	7,4	1,3	16,6	74,7	100,0	14,7	7,3	28,1	49,9	100,0	9,6	12,7	26,2	51,5
	b	18,3	7,4	1,3	4,8	4,8	31,4	14,7	6,2	9,8	0,7	34,2	9,6	11,3	11,6	1,7
	c	14,0	7,4	1,2	0,6	4,8	26,2	14,7	6,1	4,7	0,7	29,9	9,6	11,0	7,6	1,7
Wrocławskie	a	100,0	10,8	2,6	20,0	66,6	100,0	9,7	8,2	23,7	58,4	100,0	7,7	11,2	24,4	56,7
	b	25,6	10,8	2,6	9,3	2,9	30,6	9,7	7,9	9,5	3,5	41,3	7,7	10,9	10,5	12,2
	c	14,7	10,8	2,6	1,3	-	19,9	9,7	7,8	2,4	-	31,4	7,7	10,6	3,8	9,3
Wrocławskie	a	100,0	7,3	2,4	19,2	71,1	100,0	9,0	9,7	22,2	59,1	100,0	13,5	11,9	19,7	54,9
	b	18,3	7,3	2,2	6,2	2,6	27,7	9,0	9,3	8,0	1,4	36,4	13,5	11,6	9,5	1,8
	c	12,4	7,3	2,0	2,1	1,0	22,1	9,0	9,1	4,0	-	31,8	13,5	11,3	5,9	1,1
Zamojskie	a	100,0	7,9	1,6	20,7	69,8	100,0	9,0	7,2	49,6	34,2	100,0	13,3	9,8	46,4	30,5
	b	22,1	7,9	1,6	12,6	-	30,8	9,0	7,0	14,8	-	44,7	13,3	9,5	19,9	2,0
	c	11,8	7,9	1,4	2,5	-	18,3	9,0	6,8	2,5	-	35,3	13,3	9,4	10,6	2,0
Zielonogórskie	a	100,0	12,4	4,2	16,2	67,2	100,0	6,1	11,4	39,1	43,4	100,0	10,4	11,8	48,4	29,0
	b	26,9	12,4	4,1	6,4	4,0	36,4	6,1	11,3	9,3	9,7	41,2	10,4	11,7	14,2	4,9
	c	21,1	12,4	4,1	2,3	2,3	31,9	6,1	11,2	4,9	9,7	37,0	10,4	11,5	10,2	4,9

Tablica 5. Struktura sprzedaży prywatnych przedsiębiorstw (bez spółdzielni) według klas wielkości, grup gałęzi przemysłu i województw w 1993 roku

Województwa o - ogółem n - najmniejsze (0-5 zatrudnionych) m - małe (6-50 zatrudnionych) s - średnie i duże powyżej 50 osób (średnie w województwach oznaczone gwiazdką)	Ogółem	Z tego przemysł									
		paliwowo-energet.	metalurgiczny	elektromaszynowy	chemiczny	mineralny	drzewno-papier.	lekki	spożywczy	pozost.	
Polska	o	100,0	0,4	1,4	29,5	10,0	5,5	10,1	12,1	26,4	4,6
	n	100,0	0,2	0,2	37,9	7,6	5,7	12,6	18,4	11,0	6,4
	m	100,0	0,4	0,9	23,1	11,0	6,4	8,8	9,9	34,0	5,5
	s	100,0	0,6	2,8	29,4	10,8	4,6	9,7	9,6	30,1	2,4
Warszawskie	o	100,0	0,2	3,2	30,3	16,9	4,2	4,7	8,7	24,3	7,5
	n	100,0	0,4	-	42,7	11,5	4,6	4,2	16,8	5,8	14,0
	m	100,0	0,3	0,1	30,8	18,5	5,9	4,0	7,9	23,9	8,6
	s	100,0	-	9,5	20,4	18,8	1,7	5,9	4,0	38,2	1,5
Białkopodlaskie*	o	100,0	-	-	16,6	1,3	7,1	22,9	9,2	40,5	2,4
	n	100,0	-	-	26,3	2,2	12,0	42,2	5,1	7,6	4,6
	m	100,0	-	-	2,1	1,0	0,6	3,9	12,1	79,8	0,5
	s	100,0	-	-	13,6	-	4,7	5,7	14,1	61,9	-
Białostockie	o	100,0	0,2	-	23,2	6,0	7,1	13,6	26,0	23,1	0,8
	n	100,0	-	-	27,6	12,9	7,8	21,8	6,5	23,4	-
	m	100,0	-	-	30,4	3,9	2,8	14,6	11,0	33,6	3,7
	s	100,0	0,6	-	14,7	-	8,7	4,3	54,8	16,9	-
Bielskie	o	100,0	0,0	0,3	65,8	7,1	1,4	3,2	4,8	16,6	0,8
	n	100,0	0,5	0,3	29,5	7,3	6,2	23,2	21,5	6,1	5,4
	m	100,0	-	-	15,7	20,5	2,1	4,2	9,1	46,8	1,6
	s	100,0	-	0,4	79,8	4,5	0,7	0,5	1,9	12,2	-
Bydgoskie	o	100,0	-	0,0	29,2	15,6	5,2	16,1	6,3	23,5	4,1
	n	100,0	-	0,1	51,8	9,6	4,9	9,6	11,2	8,7	4,1
	m	100,0	-	-	19,8	7,5	4,5	11,4	5,8	41,5	9,5
	s	100,0	-	-	18,6	25,4	6,0	24,1	3,0	22,4	0,5
Chełmskie	o	100,0	-	-	17,6	4,0	6,8	27,8	8,3	32,8	2,7
	n	100,0	-	-	38,2	5,9	14,6	12,6	12,5	8,3	7,9
	m	100,0	-	-	9,9	5,2	6,0	11,4	7,0	59,6	0,9
	s	100,0	-	-	8,1	-	-	69,9	6,0	16,0	-
Ciechanowskie*	o	100,0	-	-	18,9	6,0	9,7	9,2	13,0	37,6	5,6
	n	100,0	-	-	27,5	11,2	10,9	21,4	8,6	13,6	6,8
	m	100,0	-	-	9,1	4,8	7,2	7,1	10,2	57,6	4,0
	s	100,0	-	-	24,3	3,3	11,8	1,8	20,1	31,9	6,8

Częstochowskie	o	100,0	-	0,7	29,2	7,1	7,3	8,7	17,7	25,7	3,6
	n	100,0	-	0,4	34,7	8,8	4,6	12,1	20,4	11,9	7,1
	m	100,0	-	1,5	19,3	8,6	9,2	5,0	14,3	39,8	2,3
	s	100,0	-	-	35,0	2,3	8,8	9,2	18,4	25,9	0,4
Elbląskie	o	100,0	-	-	27,4	2,4	1,8	34,9	4,8	26,8	1,9
	n	100,0	-	-	45,6	8,1	5,2	24,2	10,4	4,8	1,7
	m	100,0	-	-	10,9	1,6	7,2	27,7	10,0	36,6	6,0
	s	100,0	-	-	28,8	2,0	0,4	37,3	3,2	27,1	1,2
Gdańskie	o	100,0	0,3	1,7	38,8	7,1	3,9	7,6	5,7	30,0	4,9
	n	100,0	0,9	0,9	48,6	4,6	4,4	13,5	7,9	12,6	6,6
	m	100,0	-	0,8	41,6	8,0	3,4	6,3	3,8	29,8	6,3
	s	100,0	0,3	4,2	23,9	8,2	4,2	3,9	6,8	47,9	0,6
Gorzowskie	o	100,0	-	-	23,3	6,4	4,6	35,6	6,6	20,8	2,7
	n	100,0	-	-	45,0	7,3	8,8	16,8	14,4	5,7	2,0
	m	100,0	-	-	15,6	7,8	8,3	24,9	4,8	31,1	7,5
	s	100,0	-	-	17,0	5,0	-	52,4	3,7	21,9	-
Jeleniogórskie	o	100,0	0,6	0,6	35,7	1,5	9,8	15,9	12,5	22,4	1,0
	n	100,0	1,3	1,6	34,4	2,0	8,8	20,0	10,5	19,2	2,2
	m	100,0	0,4	-	13,5	2,7	12,0	15,6	9,6	45,4	0,8
	s	100,0	-	-	55,4	-	9,1	12,2	16,7	6,6	-
Kaliskie*	o	100,0	0,2	-	20,8	6,9	2,9	18,8	8,3	37,9	4,2
	n	100,0	0,4	-	33,7	8,4	5,1	14,1	12,7	21,9	3,7
	m	100,0	-	-	15,2	7,1	2,7	17,7	5,2	43,9	8,2
	s	100,0	-	-	10,4	4,8	0,2	26,5	6,3	51,8	-
Katowickie	o	100,0	2,5	1,6	37,6	12,2	5,0	4,0	9,3	24,4	3,4
	n	100,0	-	-	42,5	7,6	3,3	7,0	18,4	16,2	5,0
	m	100,0	2,4	3,3	29,9	11,5	6,3	4,2	4,4	34,6	3,4
	s	100,0	4,5	0,8	42,5	16,6	4,9	1,4	7,7	19,4	2,2
Kieleckie	o	100,0	-	8,2	22,0	6,1	8,8	6,3	7,5	33,8	7,3
	n	100,0	-	-	34,3	7,1	12,9	13,1	12,9	7,9	11,8
	m	100,0	-	0,9	27,4	13,8	8,5	6,9	5,1	33,5	3,9
	s	100,0	-	19,8	8,3	0,2	5,5	-	4,5	56,0	5,7
Konińskie*	o	100,0	-	1,2	20,8	6,7	5,7	10,6	16,3	33,5	5,2
	n	100,0	-	0,4	19,0	15,2	6,3	17,6	10,1	26,1	5,3
	m	100,0	-	0,7	13,8	2,2	2,7	5,4	10,0	55,9	9,3
	s	100,0	-	3,2	32,2	-	8,5	6,8	32,9	16,4	-
Koszalińskie	o	100,0	0,2	-	16,9	4,4	2,8	17,0	10,8	44,4	3,5
	n	100,0	-	-	31,9	5,8	4,9	11,1	22,8	18,3	5,2
	m	100,0	0,7	-	13,5	6,9	3,8	12,4	7,6	52,3	2,8
	s	100,0	-	-	7,0	1,0	0,1	26,4	3,3	59,5	2,7
Krakowskie	o	100,0	0,2	3,7	27,4	9,8	8,0	6,1	11,9	25,1	7,8
	n	100,0	0,4	0,6	39,3	9,6	3,3	13,9	16,7	2,1	14,1
	m	100,0	0,3	7,3	29,9	10,9	6,1	3,6	8,8	27,3	5,8
	s	100,0	-	2,1	16,5	8,8	13,4	3,0	11,5	39,5	5,2

Krośnieńskie	o	100,0	0,4	-	7,8	23,7	30,7	13,5	2,8	19,9	1,2
	n	100,0	-	-	21,3	12,8	13,9	24,1	6,9	15,2	5,8
	m	100,0	2,1	-	12,6	9,4	8,3	31,4	4,0	31,7	0,5
	s	100,0	-	-	1,8	31,9	43,3	4,3	1,1	17,6	-
Legnickie*	o	100,0	-	1,7	26,4	3,8	6,4	6,8	13,1	40,6	1,2
	n	100,0	-	0,7	41,1	5,2	8,6	9,4	13,6	18,5	2,9
	m	100,0	-	4,1	17,5	2,8	5,2	9,3	8,3	52,6	0,2
	s	100,0	-	-	16,4	3,1	4,8	-	18,3	57,4	-
Leszczyńskie	o	100,0	-	0,0	16,0	6,0	3,8	9,9	4,3	54,3	5,7
	n	100,0	-	-	26,1	9,4	10,9	26,0	12,5	10,3	4,8
	m	100,0	-	0,1	6,6	13,9	3,7	10,8	4,3	50,9	9,7
	s	100,0	-	-	18,7	-	1,6	4,4	1,8	70,1	3,4
Lubelskie	o	100,0	0,7	0,4	28,1	9,1	8,9	8,4	8,6	29,4	6,4
	n	100,0	-	1,5	42,5	11,7	7,5	12,3	11,7	5,8	7,0
	m	100,0	-	-	23,5	5,6	12,8	8,4	9,3	32,4	8,0
	s	100,0	2,2	-	22,1	11,6	4,5	4,9	4,8	46,4	3,5
Łomżyńskie*	o	100,0	0,3	-	17,5	3,0	15,3	17,6	6,4	35,9	4,0
	n	100,0	-	-	28,6	6,5	9,4	31,3	11,8	9,7	2,7
	m	100,0	0,7	-	10,4	1,3	8,2	13,9	4,8	53,5	7,2
	s	100,0	-	-	11,7	-	40,8	-	-	47,5	-
Łódzkie	o	100,0	0,2	0,0	14,3	9,6	2,6	4,1	47,6	16,6	5,0
	n	100,0	-	-	16,3	4,2	2,5	5,5	63,6	3,5	4,4
	m	100,0	0,4	0,1	12,0	7,9	4,7	5,0	41,4	25,1	3,4
	s	100,0	-	-	15,2	17,5	-	1,4	38,8	19,5	7,6
Nowosądeckie	o	100,0	0,2	-	8,9	16,8	5,8	15,6	16,2	34,9	1,6
	n	100,0	-	-	17,2	3,4	6,0	28,2	21,1	21,8	2,3
	m	100,0	-	-	4,2	11,2	7,5	12,4	16,6	44,9	3,2
	s	100,0	0,6	-	2,5	34,0	4,8	3,7	10,8	43,6	-
Olsztyńskie	o	100,0	0,2	-	18,6	2,6	4,2	19,1	9,0	36,4	9,9
	n	100,0	0,8	-	36,8	4,2	7,7	17,1	16,6	6,6	10,2
	m	100,0	-	-	16,4	3,8	5,0	21,1	8,8	41,0	3,9
	s	100,0	-	-	6,0	-	0,4	18,5	2,7	55,9	16,5
Opolskie	o	100,0	0,5	-	31,2	2,8	9,9	8,8	8,6	34,5	3,7
	n	100,0	0,3	-	40,0	4,5	9,5	12,7	10,1	18,5	4,4
	m	100,0	-	-	26,3	0,8	6,4	8,1	8,2	43,4	6,8
	s	100,0	1,2	-	24,4	2,3	13,6	4,5	7,2	46,8	-
Ostrołęckie	o	100,0	0,1	-	6,7	2,8	1,6	66,0	6,4	14,3	2,1
	n	100,0	-	-	18,9	3,4	4,9	17,2	15,6	32,4	7,6
	m	100,0	1,3	-	9,4	9,5	3,6	7,3	9,1	57,4	2,4
	s	100,0	-	-	1,6	1,4	-	94,4	2,4	0,2	-
Piłskie	o	100,0	-	0,2	26,3	4,1	22,0	11,0	2,3	30,0	4,1
	n	100,0	-	0,5	39,1	8,7	13,3	24,7	6,0	4,8	2,9
	m	100,0	-	0,2	9,5	2,6	39,6	10,4	1,6	33,0	3,1
	s	100,0	-	-	45,4	4,4	-	6,1	1,8	36,3	6,0

Piotrkowskie	o	100,0	0,3	0,1	13,2	4,0	8,0	11,1	18,5	37,5	7,3
	n	100,0	-	0,3	19,5	4,2	7,0	16,9	22,9	25,6	3,6
	m	100,0	-	-	7,0	2,9	2,6	12,0	17,3	55,8	2,4
	s	100,0	0,8	-	7,5	4,3	12,1	2,7	13,0	44,9	14,7
Plockie	o	100,0	0,5	-	12,9	8,2	2,7	5,3	18,9	47,4	4,1
	n	100,0	2,1	-	31,0	22,9	6,3	11,2	15,4	11,1	-
	m	100,0	-	-	8,3	9,9	4,0	4,6	7,8	52,4	13,0
	s	100,0	-	-	7,3	-	-	2,9	28,0	61,8	-
Poznańskie	o	100,0	0,1	0,5	29,4	11,8	2,4	14,1	12,4	24,5	4,8
	n	100,0	0,4	0,5	50,7	6,7	2,7	9,3	20,5	4,1	5,1
	m	100,0	-	0,7	23,2	14,7	2,6	13,9	8,2	30,5	6,2
	s	100,0	-	-	22,0	11,1	1,9	18,2	12,3	32,3	2,2
Przemyskie*	o	100,0	-	-	35,9	5,4	3,4	15,6	12,6	26,4	0,7
	n	100,0	-	-	30,7	2,9	10,3	33,9	10,4	9,1	2,7
	m	100,0	-	-	10,4	14,3	2,9	10,1	14,9	47,1	0,3
	s	100,0	-	-	58,1	-	-	9,8	12,0	20,1	-
Radomskie	o	100,0	0,1	-	26,7	7,7	5,3	7,8	26,5	23,6	2,3
	n	100,0	-	-	38,4	6,7	5,8	14,3	20,0	11,7	3,1
	m	100,0	0,3	-	26,8	5,2	5,3	2,3	22,3	34,6	3,2
	s	100,0	-	-	10,1	12,3	4,5	6,0	40,9	26,2	-
Rzeszowskie	o	100,0	-	0,0	37,2	4,3	10,2	13,4	8,8	22,9	3,2
	n	100,0	-	-	57,6	4,1	5,8	17,4	5,1	5,6	4,4
	m	100,0	-	0,1	17,5	7,4	6,2	10,8	9,1	46,1	2,8
	s	100,0	-	-	13,0	2,2	21,5	7,9	15,5	38,6	1,3
Siedleckie	o	100,0	-	0,1	12,9	6,1	3,9	9,6	9,5	53,4	4,5
	n	100,0	-	-	22,9	8,8	6,9	22,2	20,8	15,2	3,2
	m	100,0	-	0,2	10,7	9,6	4,1	6,8	6,7	53,3	8,6
	s	100,0	-	-	7,2	1,5	1,7	2,5	3,4	81,2	2,5
Sieradzkie	o	100,0	-	0,4	11,8	7,0	5,4	6,9	25,8	41,2	1,5
	n	100,0	-	-	29,7	5,4	6,6	11,3	21,2	23,8	2,0
	m	100,0	-	0,7	1,6	10,6	2,9	7,2	24,1	51,9	1,0
	s	100,0	-	-	12,5	-	10,0	-	36,6	38,9	2,0
Skierniewickie	o	100,0	-	-	11,6	20,5	4,6	5,7	24,8	30,9	1,9
	n	100,0	-	-	22,1	3,9	5,8	12,3	35,1	17,5	3,3
	m	100,0	-	-	8,9	13,3	3,6	3,3	17,9	50,7	2,3
	s	100,0	-	-	3,2	40,8	4,1	0,9	19,2	31,4	0,4
Słupskie*	o	100,0	-	-	31,9	7,9	3,1	20,7	9,1	25,9	1,4
	n	100,0	-	-	37,8	3,7	2,7	24,3	5,8	21,6	4,1
	m	100,0	-	-	23,8	2,5	4,2	22,1	10,8	36,2	0,4
	s	100,0	-	-	38,7	21,5	1,7	14,3	10,1	13,7	-
Suwalskie*	o	100,0	-	-	17,6	4,5	4,1	31,6	7,6	31,5	3,1
	n	100,0	-	-	27,3	1,5	8,7	38,2	6,7	13,1	4,5
	m	100,0	-	-	9,7	5,5	1,2	27,7	3,6	51,2	1,1
	s	100,0	-	-	14,4	7,9	0,9	26,7	16,1	29,8	4,2

Szczecińskie	o	100,0	0,5	3,5	39,2	10,7	8,3	11,1	5,8	18,9	2,0
	n	100,0	0,8	0,5	71,2	5,2	3,7	5,9	7,4	3,3	2,0
	m	100,0	0,5	0,4	33,6	11,1	6,1	11,8	6,5	27,6	2,4
	s	100,0	0,3	10,2	21,5	14,6	15,0	14,3	3,4	19,4	1,3
Tarnobrzskie	o	100,0	-	-	24,4	4,0	27,2	20,5	5,4	15,8	2,7
	n	100,0	-	-	32,5	3,3	13,7	27,0	9,5	9,2	4,8
	m	100,0	-	-	20,3	6,1	20,7	17,1	2,1	31,5	2,2
	s	100,0	-	-	16,0	2,4	59,5	13,8	3,1	5,2	-
Tarnowskie	o	100,0	-	22,8	13,3	2,3	6,8	6,5	2,4	44,1	1,8
	n	100,0	-	1,2	31,6	0,8	10,3	24,0	7,2	18,5	6,4
	m	100,0	-	-	19,4	6,1	12,9	7,5	0,9	51,1	2,1
	s	100,0	-	39,4	4,5	1,2	3,1	0,1	1,3	50,3	0,1
Toruńskie	o	100,0	0,1	-	14,5	7,1	2,4	8,0	22,8	28,3	16,8
	n	100,0	0,4	-	26,0	18,5	2,1	12,6	22,0	13,4	5,0
	m	100,0	-	-	15,5	8,3	2,4	12,7	12,0	29,2	19,9
	s	100,0	-	-	9,8	2,4	2,5	3,5	29,8	33,0	19,0
Wałbrzyskie	o	100,0	3,4	0,2	16,1	3,0	16,4	9,9	22,6	24,5	3,9
	n	100,0	-	0,5	16,4	7,6	18,9	4,9	20,8	19,9	11,0
	m	100,0	0,8	-	15,4	1,7	14,3	14,2	16,2	36,1	1,3
	s	100,0	10,2	-	16,8	-	16,5	9,3	33,1	14,1	-
Wrocławskie	o	100,0	-	-	18,3	34,8	3,5	6,3	10,3	25,5	1,3
	n	100,0	-	-	39,3	12,0	9,5	9,7	13,5	10,5	5,5
	m	100,0	-	-	12,2	8,2	3,5	6,0	9,8	60,3	-
	s	100,0	-	-	11,0	70,3	-	4,6	8,6	5,5	-
Wrocławskie	o	100,0	1,0	0,5	40,6	14,2	5,4	11,3	9,9	11,9	5,2
	n	100,0	-	0,7	47,0	8,4	6,7	8,9	12,4	9,2	6,7
	m	100,0	0,4	0,6	31,4	14,5	6,8	14,3	7,8	19,7	4,5
	s	100,0	4,0	-	43,6	25,3	0,5	10,8	8,3	4,3	3,2
Zamojskie	o	100,0	1,0	-	8,2	1,1	8,1	27,9	10,1	42,7	0,9
	n	100,0	-	-	12,6	3,0	6,7	53,9	7,9	14,3	1,6
	m	100,0	0,1	-	6,0	-	8,3	13,4	2,7	68,5	1,0
	s	100,0	2,7	-	5,3	-	9,5	11,5	18,0	52,9	0,1
Zielonogórskie	o	100,0	0,3	-	22,0	4,9	13,4	13,2	20,2	24,1	1,9
	n	100,0	0,6	-	37,9	3,2	6,3	20,2	20,2	6,6	5,0
	m	100,0	-	-	19,7	7,9	12,1	17,3	13,0	29,3	0,7
	s	100,0	0,2	-	12,8	3,8	19,3	5,3	25,8	32,1	0,7

Razem 15 województw najwyżej uprzemysłowionych^{a)}	o	100,0	0,5	1,9	34,4	11,3	4,5	8,2	11,8	22,9	4,5
	n	100,0	0,3	0,2	42,3	7,8	4,4	9,7	19,9	8,0	7,4
	m	100,0	0,5	1,2	27,0	13,1	5,3	7,4	9,9	29,9	5,7
	s	100,0	0,7	3,6	35,7	12,0	3,8	8,0	8,3	26,2	1,7
Razem pozostałe 34 województwa	o	100,0	0,3	0,5	19,9	7,4	7,6	13,9	12,7	33,1	4,6
	n	100,0	0,2	0,2	30,6	7,3	7,9	17,2	16,0	15,6	5,0
	m	100,0	0,1	0,3	14,8	6,5	8,8	11,6	9,8	42,9	5,2
	s	100,0	0,6	1,0	15,4	8,2	6,2	13,4	12,5	38,8	3,9

a) Łączny udział sprzedaży przedsiębiorstw prywatnych z terenu tych województw stanowi 66,4% ogólnej sprzedaży wszystkich przedsiębiorstw prywatnych (bez spółdzielni) w Polsce.

W rubryce 3 tablicy 3 podana jest *dynamika sprzedaży prywatnych MSPP (bez spółdzielni) po wyeliminowaniu skutków prywatyzacji* (odjęciu wartości sprzedaży jednostek sprywatyzowanych w latach 1991-1993 od łącznej wartości sprzedaży prywatnych MSP w poszczególnych gałęziach). Z porównania zapisów w rubryce 6 tablicy 2 i rubryce 3 tablicy 3 wynika, że prywatyzacja nie miała istotnego wpływu na dynamikę sprzedaży sektora prywatnych firm poniżej 500 zatrudnionych (w latach 1991-1993 procesami prywatyzacyjnymi objęte były głównie firmy duże, zatrudniające nieraz znacznie więcej niż 500 osób). *Dynamika sprzedaży prywatnych MSPP wynosiła (rubryka 6) około 220%, a po uwzględnieniu skutków prywatyzacji zmniejszyła się do około 211%*. Najsilniejszy wpływ na sytuację prywatnych MSPP miała prywatyzacja w przemyśle chemicznym (różnica między dynamiką bez uwzględnienia i z uwzględnieniem skutków prywatyzacji wynosiła tu 28,7 punkta procentowego), a następnie w precyzyjnym (24,5 p. p.), papierniczym (23,7 p. p.), poligraficznym (17,2 p. p.) i maszynowym (15,1 p. p.). Żadnego natomiast wpływu nie miała w przemyśle paszowym i utylizacyjnym, a zupełnie minimalny - w skórzanym, pozostałym, szklarskim, odzieżowym, ceramiki szlachetnej, środków transportu i metalowym (różnice między wspomnianymi wyżej wskaźnikami dynamiki nie przekraczały tam 2 punktów procentowych).

W rubryce 4 tablicy 3 podana jest z kolei dynamika sprzedaży według gałęzi *wszystkich pozostałych przedsiębiorstw*, poza prywatnymi MSPP zatrudniającymi do 500 osób (do grona przedsiębiorstw pozostałych zaliczone zostały także MSPP sprywatyzowane w latach 1991-1993). *Produkcja w tych zakładach osiągnęła w 1993 roku poziom niższy niż w 1990 roku aż o 18%, a w odniesieniu do przemysłu bez 5 gałęzi surowcowych - o 18,7%*. Jedynie w przemyśle szklarskim produkcja przedsiębiorstw pozostałych była wyższa niż trzy lata wcześniej, przekraczając poziom z 1990 roku o 3,5%, a w papierniczym i ceramiki szlachetnej zbliżyła się znacznie do tego poziomu (dynamiki równe odpowiednio 98,9% oraz 96,2%). Stało się to jednak dzięki prywatyzacji dużych kluczowych zakładów w tych gałęziach¹. We wszystkich zaś pozostałych gałęziach przemysłu produkcja była znacznie niższa niż w 1990 roku, od 10% w przemyśle metalowym do prawie 48% w skórzanym. Można więc śmiało powiedzieć, że **przewyciężenie kryzysu i wejście na ścieżkę wzrostu począwszy od 1992 roku dokonało się w Polsce głównie dzięki aktywności prywatnych MSPP** (poniżej 500 zatrudnionych, bez spółdzielni). *Sukces MSPP jest tym większy, że do roku 1993 praktycznie nie funkcjonował w Polsce na szerszą skalę zorganizowany system wspierania ich działalności* (doradztwo, kredyty na korzystnych warunkach itp.), jak miało to miejsce np. w Europie Zachodniej.

Ten generalny wniosek na temat kluczowej roli MSPP w *przewyciężeniu recesji potwierdzają wyniki naszego statystycznego eksperymentu*, przedstawione w rubryce 5 tablicy 3. Podaliśmy tam hipotetyczne dynamiki produkcji przemysłowej w 1993 roku (1990 = 100), oszacowane przy założeniu, że wartość sprzedaży prywatnych MSPP (bez spółdzielni) zatrudniających do 500 osób nie wzrastała w okresie 1991-1993. Inaczej mówiąc, w 1993 roku utrzymywała się na poziomie z 1990 roku (oprócz MSPP sprywatyzowanych w latach 1991-1993, których sprzedaż zaliczała się w 1990 roku do sektora publicznego). **Przy takich hipotetycznych warunkach produkcja przemysłu byłaby w 1993 roku niższa od osiągniętej w 1990 roku przynajmniej² o 16%**. *Polski przemysł tkwiłby więc jeszcze wtedy w głębokim kryzysie*. Największe różnice między faktyczną (rubryka 2) a hipotetyczną dynamiką produkcji (rubryka 5) obserwujemy w przemyśle: poligraficznym (107 punktów procentowych), paszowym i utylizacyjnym (83,8 p. p.), precyzyjnym (53,1 p. p.), odzieżowym (37,2 p. p.), drzewnym (36,8 p. p.), elektrotechnicznym i elektronicznym (27,6 p. p.) oraz skórzanym (20,1 p. p.). Różnice te ukazują znaczenie prywatnych MSPP dla rozwoju poszczególnych gałęzi przemysłu w okresie 1990-1993.

1.4. Rola małych i średnich przedsiębiorstw przemysłowych (MSPP) w regionach w latach 1990-1993

Podstawą naszych rozważań będą dane ilustrujące strukturę sprzedaży przedsiębiorstw przemysłowych w województwach według klas wielkości w latach 1990-1993 oraz strukturę sprzedaży przedsiębiorstw prywatnych (bez spółdzielni) w 1993 roku według grup gałęzi przemysłu i klas wielkości (tablice 4 i 5). Układ tablicy 4 nie wymaga komentarza. Tablica 5 zawiera dane wyłącznie na temat struktury sprzedaży przedsiębiorstw prywatnych (bez spółdzielni) według województw. Wiersze oznaczone literą "o" dotyczą wielkości ogółem przedsiębiorstw prywatnych, wiersze "n" - najmniejszych (od 0 do 5 zatrudnionych), wiersze

¹ Np. huty szkła w Sandomierzu, wytwórni płytek ceramicznych w Opocznie czy fabryki celulozy i papieru w Kwidzynie.

² Gdyby produkcja prywatnych MSPP rzeczywiście nie wzrastała po roku 1990, to spadek produkcji w przedsiębiorstwach pozostałych byłby, zgodnie ze znaną dobrze z teorii ekonomii zasadą mnożnika, faktycznie większy niż pokazany w rubryce 4 tablicy 3. Dlatego wyniki naszego eksperymentu należy uznać jako najbardziej optymistyczne; w rzeczywistości spadek byłby wyższy.

"m" - małych (6-50 zatrudnionych), wreszcie wiersze oznaczone literą "s" - średnich i dużych łącznie³ (powyżej 50 osób). W województwach, gdzie duże prywatne firmy w ogóle nie występują, wiersze typu "s" dotyczą oczywiście tylko struktury sprzedaży prywatnych przedsiębiorstw średnich. Takie województwa wyróżnione zostały w tablicy 5 gwiazdką.

Dane z tablicy 5 są o tyle istotne, że pozwalają odpowiedzieć na zupełnie podstawowe pytanie, a mianowicie: *czym zajmują się prywatne przedsiębiorstwa przemysłowe w poszczególnych województwach*. Dane te, uzupełnione informacją na temat znaczenia sektora prywatnego dla gospodarki województwa, pozwolą stwierdzić, czy np. w województwach, gdzie udziały sprzedaży prywatnych MSPP są relatywnie wyższe, *firmy prywatne specjalizują się w określonych dziedzinach produkcji*, a jeżeli tak, to jakich. Innymi słowy, czy w Polsce można wyodrębnić określone *okręgi przemysłowe*, gdzie prywatne MSPP wytwarzają podobne produkty. Brak takich obszarów świadczyłby, że mimo spektakularnego wzrostu udziału sprzedaży w latach 1990-1993, polski drobny przemysł prywatny znajduje się jeszcze w bardzo wczesnej fazie rozwoju. Problemami tymi zajmiemy się za chwilę, a wcześniej zaprezentujemy tablicę 6, gdzie poszczególne województwa uporządkowane zostały według malejącego udziału sprzedaży przemysłowych prywatnych MSP w 1993 roku.

---

³ Nie mogliśmy podać osobno struktury sprzedaży firm średnich i dużych, ponieważ na terenie poszczególnych województw działają z reguły pojedyncze firmy duże, zaliczane do poszczególnych grup gałęzi. Bardziej szczegółowy układ tablicy 5 umożliwiłby więc ich identyfikację, co byłoby niezgodne z obowiązującą Ustawą o Statystyce Publicznej.

Tablica 6. Województwa uporządkowane według malejącego udziału sprzedaży małych i średnich przemysłowych przedsiębiorstw prywatnych w 1993 roku

Województwo	Udział sprzedaży małych i średnich przemysłowych przedsiębiorstw prywatnych			Miejsce województwa pod względem udziału małych i średnich przedsiębiorstw		Udział sprzedaży małych i średnich przedsiębiorstw bez pięciu gałęzi surowcowych		Miejsce pod względem PKB wytworzonego w przemyśle na 1 mieszkańca województwa w 1992 roku	Udział firm zagranicznych w sprzedaży przedsiębiorstw prywatnych powyżej 50 zatrudnionych osób	Miejsce pod względem udziału sprzedaży przedsiębiorstw zagranicznych w 1993 roku
	1990	przyrost w latach 1991-1993	1993	1990	1993	1990	1993			
Koszalińskie	20,3	40,0	60,3	9	1	21,2	62,2	38	27,8	11
Leszczyńskie	21,1	35,5	56,6	8	2	21,1	56,6	33	2,7	40
Ciechanowskie	27,2	24,6	51,8	4	3	27,2	51,8	48	18,2	15
Piłskie	19,6	27,6	47,2	10	4	19,6	47,2	39	7,2	31
Białkopodlaskie	33,0	12,4	45,4	1	5	33,0	45,4	49	13,2	22
Gorzowskie	18,2	26,9	45,1	12	6-7	18,5	49,0	32	36,0	4
Łódzkie	24,9	20,2	45,1	5	6-7	27,0	50,1	7	14,8	19
Słupskie	16,0	27,0	43,0	15	8	16,4	45,3	36	11,7	23
Skierniewickie	28,2	14,6	42,8	3	9	28,2	42,8	40	28,3	10
Kaliskie	14,2	26,8	41,0	21	10	15,2	42,7	25	7,8	28
Częstochowskie	10,2	29,2	39,4	36	11	15,3	52,5	21	7,3	29
Sieradzkie	17,4	21,9	39,3	14	12	17,8	39,3	30	11,2	24
Poznańskie	23,8	15,9	38,9	6-7	13	24,2	40,2	3	26,5	12
Warszawskie	13,9	23,7	37,6	23	14	16,8	49,6	11	19,4	14
Nowosądeckie	23,8	12,2	36,0	6-7	15	27,0	46,7	44	4,4	37
Siedleckie	29,0	5,3	34,3	2	16	29,0	34,3	34	5,6	35
Toruńskie	14,7	18,7	33,4	18-19	17	15,2	35,2	20	5,2	36
Zamojskie	11,8	21,5	33,3	30	18	12,8	37,8	47	-	47-49
Zielonogórskie	18,8	13,3	32,1	11	19	20,0	33,9	10	34,4	6
Wrocławskie	11,4	19,3	30,7	31	20	13,3	34,0	13	17,8	16

Bydgoskie	9,3	21,2	30,5	38	21	9,8	31,9	9	8,9	27
Szczecińskie	12,5	16,3	28,8	29	22	14,1	31,9	14	6,7	32
Olsztyńskie	12,7	14,8	27,5	26-28	23	13,0	28,5	27	32,4	7
Suwalskie	15,2	12,2	27,4	16	24	15,2	27,4	46	14,8	20
Gdańskie	14,0	12,0	26,1	22	25	19,8	41,1	12	17,0	17
Elbląskie	12,7	12,9	25,6	26-28	26	13,3	26,7	19	6,0	33
Wałbrzyskie	9,2	15,9	25,1	39	27	10,5	29,0	28	1,6	45
Radomskie	17,8	7,2	25,0	13	28	19,9	32,7	22	35,9	5
Krakowskie	12,7	10,7	23,4	26-28	29	23,6	30,9	6	10,9	25
Kieleckie	7,4	15,0	22,4	43	30	10,1	27,5	37	7,3	30
Włocławskie	14,7	7,4	22,1	18-19	31	14,7	22,1	35	2,5	42
Opolskie	6,3	15,3	21,6	45	32	6,8	24,0	26	29,8	8
Rzeszowskie	10,6	10,4	21,0	35	33	11,4	22,5	17	14,1	21
Łomżyńskie	14,3	5,9	20,2	45	34	14,3	20,2	45	-	47-49
Lubelskie	11,0	8,7	19,7	32	35	11,6	22,2	31	2,7	41
Bielskie	13,7	5,7	19,4	25	36	15,3	20,4	8	3,4	39
Chelmskie	8,6	9,9	18,6	41	37	8,6	18,6	42	-	47-49
Przemyskie	8,2	9,6	17,8	42	38	8,2	17,8	43	5,9	34
Tarnowskie	10,0	7,5	17,5	37	39	10,6	19,2	16	3,5	38
Białostockie	15,0	2,3	17,3	17	40	16,0	19,2	18	16,2	18
Ostrołęckie	10,8	6,4	17,2	33-34	41	12,4	22,1	41	1,0	46
Piotrkowskie	8,9	8,2	17,1	40	42	13,7	35,1	2	39,1	3
Jeleniogórskie	10,8	4,7	15,5	33-34	43	15,0	25,2	15	41,0	2
Katowickie	5,0	10,4	15,4	46	44-45	13,3	43,6	5	10,5	26
Konińskie	6,5	8,9	15,4	44	44-45	14,0	36,6	24	24,9	13
Krośnieńskie	13,8	1,4	15,2	24	46	21,1	23,0	29	1,7	44
Legnickie	3,1	11,5	14,6	48	47	13,3	45,4	4	52,5	1
Tarnobrzeskie	4,8	5,3	10,1	47	48	5,4	13,9	23	2,0	43
Płockie	2,8	2,8	5,6	49	49	14,8	37,4	1	29,6	9

W rubrykach 2, 3 i 4 tablicy 6 podano kolejno udziały sprzedaży małych i średnich prywatnych MSPP (bez spółdzielni) w sprzedaży wszystkich przedsiębiorstw przemysłowych na terenie województwa w 1990 roku, przyrost tego udziału między rokiem 1990 a 1993 oraz wysokość interesującego nas udziału w 1993 roku. W przypadku czterech województw: lubelskiego, radomskiego, słupskiego i wałbrzyskiego udział ten różni się od podanego w tablicy 4. Mieliśmy tam bowiem do czynienia z rzadko spotykaną sytuacją, kiedy to duże przedsiębiorstwo prywatne istniejące w 1990 roku zredukowało zatrudnienie i przeszło w latach następnych do grupy przedsiębiorstw średnich. W tablicy 6 podaliśmy wspomniane cztery udziały (a tym samym przyrosty z rubryki 3) odpowiednio zmniejszone, ponieważ - naszym zdaniem - w ramach analizy należy odróżnić taki specyficzny sposób zwiększenia udziału sprzedaży MSP na terenie województwa od rzeczywistego zwiększenia ich potencjału poprzez tworzenie nowych firm lub prywatyzację państwowych.

Rubryki 5 i 6 tablicy 6 pokazują miejsca, jakie zajęły poszczególne województwa w roku 1990 i 1993 pod względem udziału sprzedaży małych i średnich prywatnych MSPP (bez spółdzielni). Województwa w tablicy 6 są - jak pamiętamy - uporządkowane ze względu na wielkość udziału w roku 1993, dlatego zapisy w rubryce 6 przyjmują postać szeregu liczb naturalnych od 1 do 49.

*W rubrykach 7 i 8 przedstawione są również, podobnie jak w 2 i 4, udziały sprzedaży małych i średnich przedsiębiorstw prywatnych w roku 1990 i 1993, lecz tym razem obliczone z pominięciem tzw. pięciu gałęzi surowcowych, a więc przemysłów: węglowego, paliw, energetycznego, hutnictwa żelaza i hutnictwa metali nieżelaznych. We wspomnianych pięciu gałęziach udział firm małych, i to nie tylko sektora prywatnego, ale także publicznego, jest praktycznie nieistotny, a ponadto przedsiębiorstwa zaliczane do tych gałęzi w ogóle nie występują na terenie licznych województw. Dlatego oszacowanie udziałów z pominięciem wspomnianych gałęzi może być traktowane jako próba *srowadzenia województw do porównywalności*. W kilku przypadkach przynosi to dość nieoczekiwane rezultaty, o czym będzie mowa w dalszej części rozdziału.*

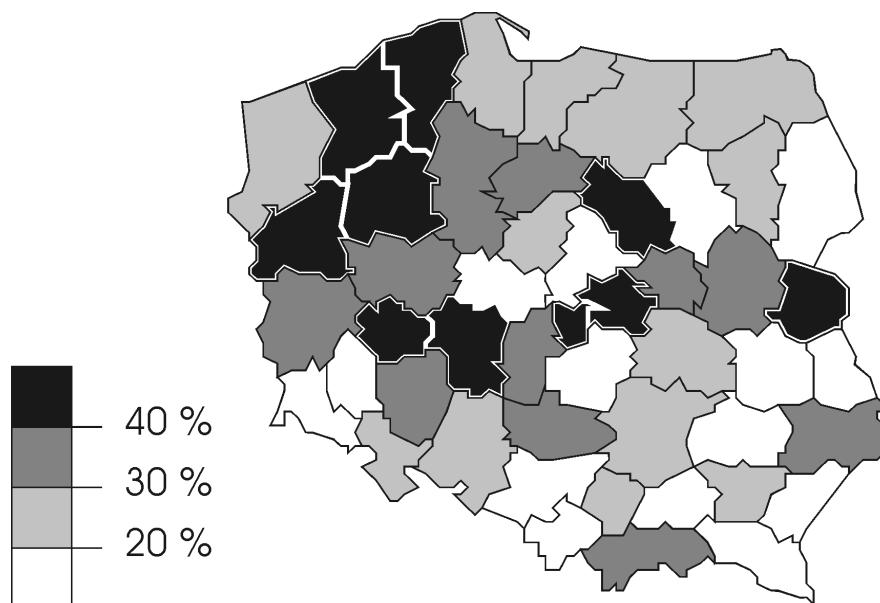
W rubryce 9 pokazujemy miejsce, jakie zajmuje województwo pod względem wielkości PKB wytworzonego w przemyśle w 1992 roku w przeliczeniu na 1 mieszkańca. Wspomniane wielkości oszacowane zostały podczas badania produktu krajowego brutto według województw, przeprowadzonego przez Zakład Badań Statystyczno-Ekonomicznych GUS i PAN. Z pewnymi zastrzeżeniami można traktować zapisy w rubryce 7 tablicy 6 jako miejsce danego województwa pod względem poziomu uprzemysłowienia¹.

Wreszcie w dwóch ostatnich rubrykach tablicy 6 prezentujemy udziały sprzedaży firm o własności zagranicznej w sprzedaży sektora prywatnego na terenie poszczególnych województw oraz miejsca, jakie zajmują regiony pod względem wspomnianego udziału. Bardziej dokładnie omówimy zawartość tych rubryk nieco później.

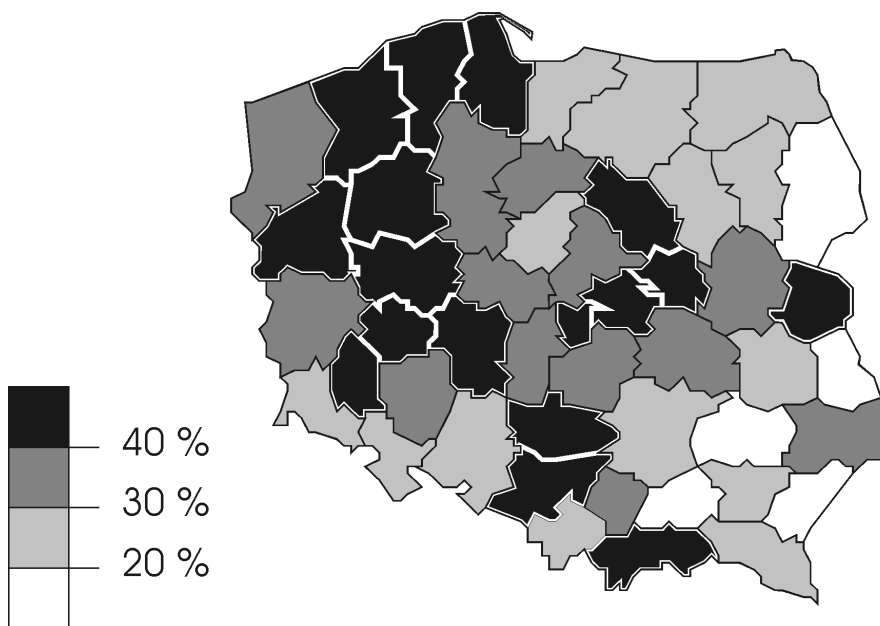
---

¹ Podstawą tej klasyfikacji są uporządkowane wielkości PKB, które były opublikowane w opracowaniu pod redakcją L. Zienkowskiego (1994), część I, tablica 6 na s. 214, rubryka "przemysł". Oceniając poziom uprzemysłowienia wykorzystano PKB wyrażony w cenach rynkowych i liczony tzw. metodą przedsiębiorstw, ponieważ dokładnie w taki sam sposób (metoda przedsiębiorstw, ceny rynkowe) ustalane były udziały małych i średnich firm prywatnych w sprzedaży wszystkich przedsiębiorstw przemysłowych z terenu województwa.

Udziały sprzedaży prywatnych MSPP (bez spółdzielni) w wartości sprzedaży przemysłu w 1993 r.

Udziały sprzedaży prywatnych MSPP (bez spółdzielni) w wartości sprzedaży przemysłu z pominięciem 5 gałęzi surowcowych w 1993 r.

Z informacji zawartej w tabelicy 6 wynika, że w 1993 roku udziały prywatnych MSPP w trzech województwach przekraczały 50%, a w następnych siedmiu były wyższe niż 40%. W kolejnych jedenastu były zawarte między 40 a 30%, a udział z przedziału 30-20% wykazywało dalszych 13 województw. Natomiast tylko w jednym, i to bardzo specyficznym, regionie (płockie) udział ten był niższy niż 10%, podczas gdy w 1990 roku udział poniżej 10% wykazywało 12 województw. Aż w 25 województwach przyrost udziału sprzedaży MSPP między rokiem 1990 a 1993 był wyższy lub równał się wielkości tego udziału w 1990 roku. Najwyższy przyrost osiągnęło województwo koszalińskie (40 punktów procentowych), po nim zaś leszczyńskie (35,5 punkta) oraz częstochowskie (29,9 punkta procentowego). Właśnie województwo częstochowskie było tym, które najbardziej, bo aż o 25 miejsc, poprawiło swoją pozycję w klasyfikacji pod względem udziału MSPP między rokiem 1990 a 1993, awansując z miejsca 36 na 11 w 1993 roku. Drugie z najszybciej awansujących - województwo bydgoskie poprawiło swoją pozycję o 17 miejsc (awans z 38 miejsca w 1990 roku na 21), a trzecie - wałbrzyskie już tylko o 12 miejsc (z 39 na 27). Z kolei spadek o największą liczbę pozycji, bo aż o 23, odnotowało województwo białostockie, a następnie krośnieńskie (22 miejsca). Wspomniane powyżej zmiany miejsc w klasyfikacji trzeba jednak interpretować ostrożnie. Jak już bowiem mówiliśmy w poprzednim rozdziale, szybki awans województwa pod względem udziału sprzedaży MSPP mógł być częściowo spowodowany załamaniem produkcji w przedsiębiorstwach państwowych, zwłaszcza dużych, a spadek województwa mógł dokonać się za

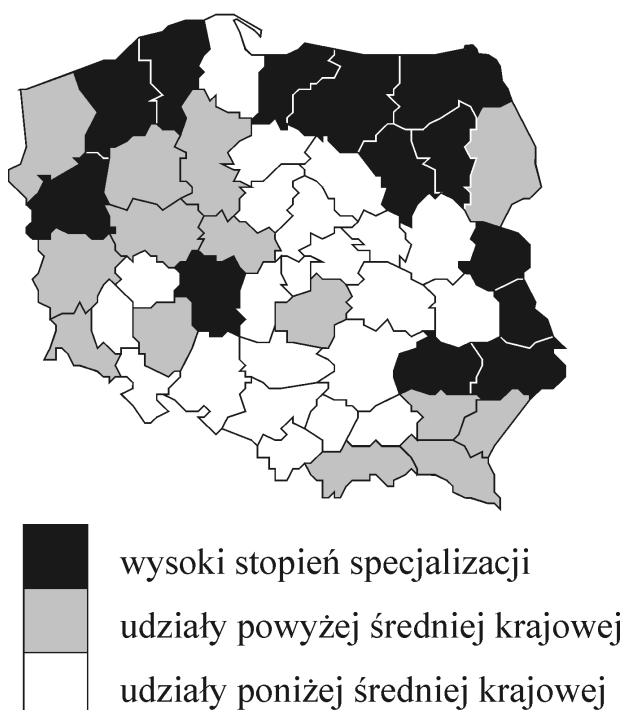
przyczyną zwiększenia produkcji w dużych firmach prywatnych. Klasycznym przykładem jest tu województwo bielskie, gdzie wzrost produkcji w filii włoskiego Fiata był jedną z przyczyn spadku tego regionu w interesującej nas klasyfikacji aż o 11 miejsc między rokiem 1990 a 1993.

Z tablicy 6 odczytujemy, że *dwa pierwsze miejsca pod względem udziału sprzedaży małych i średnich firm zajmowały w 1993 roku województwa koszalińskie i leszczyńskie*, które trzy lata wcześniej zajmowały także sąsiednie, aczkolwiek nieco dalsze, miejsca na liście. Z tablicy 5 wynika, że wśród prywatnych MSPP położonych na terenie obu województw silnie zaznaczają swą obecność przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego. W przypadku województwa koszalińskiego istotną rolę odgrywa również przemysł drzewny (tartaczny i meblowy). Mimo wysokiego udziału przemysłu spożywczego w ogólnej wartości sprzedaży firm prywatnych na terenie województwa koszalińskiego (około 45% wartości sprzedaży) czy leszczyńskiego (około 55%), wniosek, że przedsiębiorstwa z terenu obu województw specjalizują się w produkcji wyrobów spożywczych, nie jest jednak chyba jeszcze dostatecznie uzasadniony. Wprawdzie analogiczny wskaźnik obliczony dla całego kraju wynosił tylko około 26%, lecz koszalińskie i leszczyńskie zaliczają się do województw słabiej uprzemysłowionych, a należy oczekiwać, iż w takich województwach udział przemysłu spożywczego może przekraczać średnią krajową, co jeszcze nie oznacza specjalizacji, a raczej niedorozwój innych dziedzin wytwarzania. Dlatego naszą roboczą hipotezę o kierunkach specjalizacji koszalińskiego i leszczyńskiego należałoby zweryfikować w inny sposób.

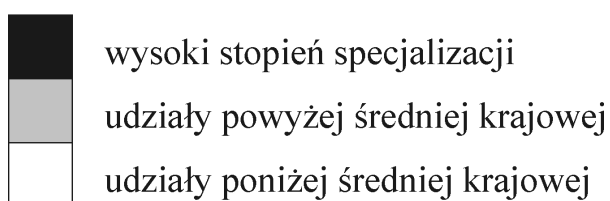
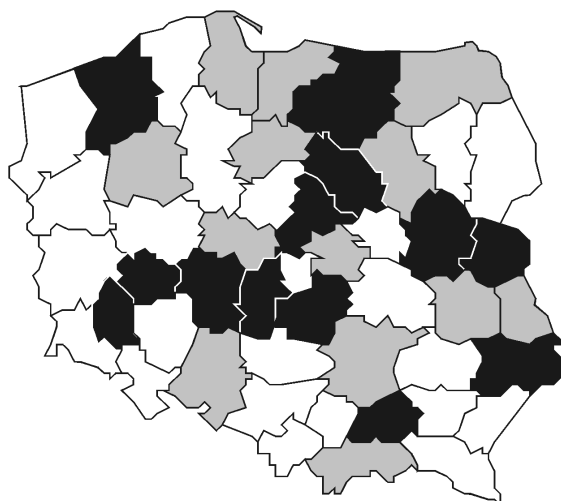
U dołu tablicy 5 przedstawiliśmy wskaźniki gałęziowej struktury produkcji, obliczone dla dwóch grup województw: najbardziej uprzemysłowionych i pozostałych. Do grupy najbardziej uprzemysłowionych zaliczyliśmy pierwszych 19 regionów charakteryzujących się najwyższym poziomem PKB wytworzonego w przemyśle w 1992 roku w przeliczeniu na 1 mieszkańca (rubryka 9 tablicy 6), z pominięciem 4 specyficznych regionów: plockiego, piotrkowskiego, legnickiego i jeleniogórskiego, które wysoki poziom PKB zawdzięczają pojedynczym przedsiębiorstwom przemysłu paliwowo-energetycznego lub metalurgicznego. Jak wynika ze wspomnianych zapisów w tablicy 5, udział sprzedaży przemysłu spożywczego w sprzedaży wszystkich przedsiębiorstw prywatnych w regionach niżej uprzemysłowionych wyniósł 33,1%, przy średniej krajowej w wysokości 26,4%. Jednakże w województwie koszalińskim odpowiedni wskaźnik był równy w 1993 roku 44,4%, a w leszczyńskim 54,3%, a więc przewyższały one znacznie wartości wskaźników, nawet te obliczone dla regionów niżej uprzemysłowionych. *Można więc śmiało mówić o specjalizacji koszalińskiego i leszczyńskiego w produkcji żywności*. Natomiast wniosek o specjalizacji koszalińskiego także w produkcji wyrobów przemysłu drzewnego nie daje się uzasadnić w sposób równie przekonujący.

Kierunki specjalizacji prywatnych przedsiębiorstw przemysłowych (bez spółdzielni) na terenie województw w 1993 r.

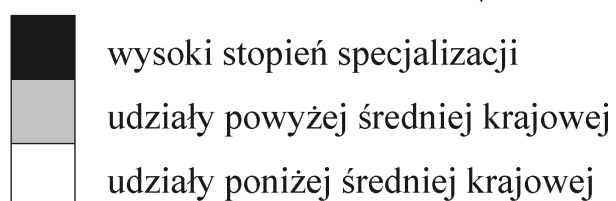
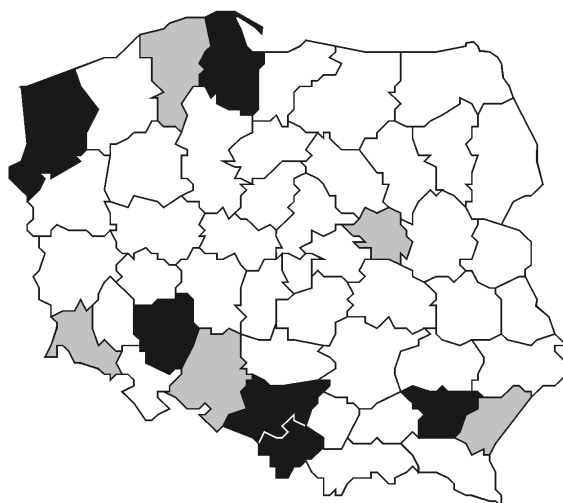
Przemysł drzewno-papierniczy

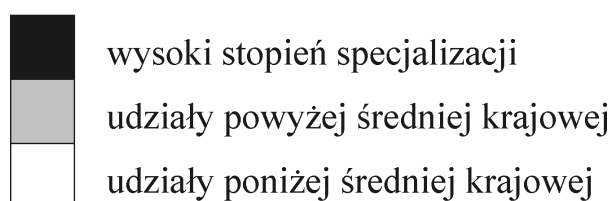
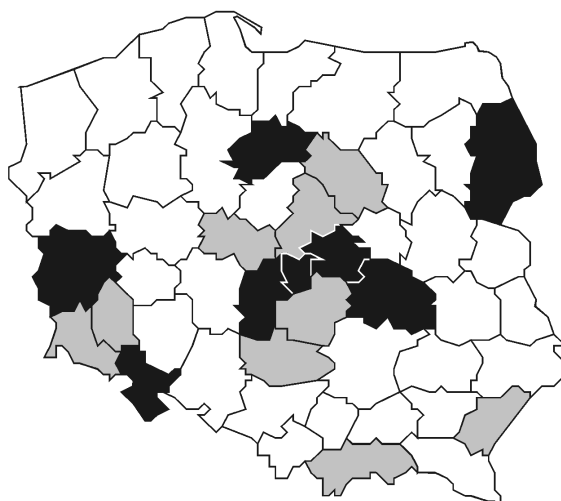
Przemysł spożywczy

Przemysł elektro-maszynowy

Przemysł lekki

Awans województwa koszalińskiego na pierwsze miejsce pod względem udziału sprzedaży MSPP w ogólnej sprzedaży wszystkich przedsiębiorstw na terenie województwa był związany niewątpliwie z niepowodzeniem firm państwowych w tym regionie. Lecz sam spadek produkcji w firmach państwowych nie wystarczyłby z pewnością do objęcia przewodnictwa w omawianej przez nas klasyfikacji. Trzeba więc dodać, że *koszalińskie znalazło się w 1993 roku na 11 miejscu pod względem udziału sprzedaży przedsiębiorstw zagranicznych w ogólnej sprzedaży firm prywatnych zatrudniających powyżej 50 osób, działających na terenie województwa*². W leszczyńskim wspomniany udział był ponad dziesięciokrotnie niższy (40 miejsce w kraju), ale z innych źródeł wiemy, że działają tam z kolei liczne małe zagraniczne przedsiębiorstwa zatrudniające 6-50 osób.

W pierwszej dziesiątce województw uporządkowanych pod względem malejącego udziału MSPP znajduje się jeszcze pięć dalszych, gdzie poziom rozwoju przemysłu jest zbliżony do poziomu rozwoju regionów koszalińskiego i leszczyńskiego. Są to województwa: pilskie, gorzowskie, słupskie, kaliskie i skierniewickie. Sytuacja tego ostatniego zajmiemy się nieco później. Cztery wymienione w pierwszej kolejności położone są w północno-zachodniej lub zachodniej Polsce, tak jak koszalińskie i leszczyńskie. Małe i średnie prywatne przedsiębiorstwa z terenów województwa kaliskiego wyróżniają się wyższym niż przeciętna krajowa udziałem sprzedaży artykułów spożywczych oraz wyrobów przemysłu drzewnego. W słupskim i gorzowskim - udziałem sprzedaży wyrobów przemysłu drzewnego, natomiast w pilskim - wyrobów przemysłu mineralnego. W tych dwóch ostatnich przypadkach (drzewny w gorzowskim i mineralny w pilskim) można mówić o rzeczywistych kierunkach specjalizacji małych i średnich przedsiębiorstw. Pod względem udziału sprzedaży przedsiębiorstw zagranicznych bezkonkurencyjne ze wspomnianej czwórki okazało się być gorzowskie, które zajęło w 1993 roku wysokie 4 miejsce spośród wszystkich 49 województw, a słupskie, kaliskie i pilskie znalazły się odpowiednio na 23, 28 i 31 miejscu. Łatwo zauważyć, że *podstawowe badane przez nas charakterystyki sąsiadujących ze sobą regionów koszalińskiego i słupskiego, a jeszcze bardziej leszczyńskiego i kaliskiego, są do siebie zbliżone.* W przypadku pierwszej z wymienionych par inwestycje zagraniczne stanowiły niewątpliwie jeden z bardziej istotnych czynników rozwoju sektora prywatnego w okresie 1990-1993.

Nie jest oczywiście niespodzianką, że *województwa położone w północno-zachodniej i zachodniej Polsce wiodą prym pod względem udziału sprzedaży przedsiębiorstw zagranicznych w ogólnej wartości sprzedaży firm*

² Przez własność zagraniczną rozumiemy tu spółki z przewagą kapitału zagranicznego oraz tzw. zagraniczne przedsiębiorstwa drobnej wytwórczości. GUS nie publikuje niestety danych na temat wartości sprzedaży małych firm (6-50 osób) będących własnością cudzoziemców. Dlatego w naszym badaniu musieliśmy ograniczyć się do przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 50 osób. Miejsca województw pod względem udziału sprzedaży przedsiębiorstw zagranicznych w wartości sprzedaży firm prywatnych zatrudniających powyżej 50 osób podane zostały w rubryce 11 tablicy 6, a wartości udziałów - w rubryce 10.

prywatnych zatrudniających powyżej 50 osób. Przykładowo, obok wymienionych, można wskazać jeszcze województwa: legnickie (1 miejsce), jeleniogórskie (2), zielonogórskie (6), opolskie (8) czy poznańskie (miejsce 12), gdzie działalność przedsiębiorstw zagranicznych miała znaczny wpływ na sytuację gospodarczą w regionie. Już samo położenie tych województw (geograficzna bliskość) sprawia, że są one bardzo atrakcyjne dla przedsiębiorców z krajów zaawansowanych gospodarczo. Dochodzi do tego jeszcze kwestia infrastruktury, której poziom rozwoju jest przeciętnie wyższy w zachodniej niż we wschodniej Polsce.

Dwa inne województwa z pierwszej dziesiątki: ciechanowskie i białkopodlaskie znajdują się na samym końcu klasyfikacji pod względem poziomu uprzemysłowienia. Jednakże fakt ten sam w sobie miał - jak się wydaje - stosunkowo niewielki wpływ na lokatę obu regionów pod względem udziału sprzedaży MSPP. To prawda, że w regionach słabiej uprzemysłowionych utworzenie kilku nowych przedsiębiorstw lub prywatyzacja kilku firm państwowych może podnieść wskaźnik udziału sprzedaży firm prywatnych wyżej niż w regionach, gdzie przemysł jest bardziej rozwinięty. Lecz z drugiej strony w województwach niżej uprzemysłowionych brak kapitału wydaje się być jeszcze bardziej dotkliwy niż gdzie indziej, mieszkańcy regionu są stosunkowo mało skłonni do podejmowania ryzyka, a siła robocza jest niżej przeciętnie wykwalifikowana. Nie jest tedy przypadkiem, że wiele województw, gdzie poziom uprzemysłowienia jest podobny jak w białkopodlaskim i ciechanowskim, zajmuje pod względem udziału sprzedaży firm prywatnych odległe miejsca w czwartej i piątej dziesiątce. O stosunkowo dynamicznym rozwoju prywatnej przedsiębiorczości na terenie obu województw zdecydowały więc chyba inne przyczyny.

W przypadku obu tych województw *istotną rolę odgrywa chyba samo ich położenie geograficzne*. Białkopodlaskie jest regionem, na terenie którego znajduje się nasze najważniejsze wschodnie przejście graniczne. Wysoki udział wyrobów przemysłu spożywczego i drzewnego (m. in. meble) w wartości sprzedaży przedsiębiorstw prywatnych zdaje się świadczyć, iż produkty te, będące przedmiotem specjalizacji MSPP, są masowo nabywane przez przyjezdnych ze Wschodu i wywożone za granicę, aczkolwiek niekoniecznie jako eksport rejestrowany. Białkopodlaskie jest z racji swego położenia również stosunkowo atrakcyjne dla firm zagranicznych. Znajdowało się ono w 1993 roku na 22 miejscu pod względem udziału sprzedaży przedsiębiorstw zagranicznych, wyprzedzając w tej klasyfikacji np. województwo krakowskie. Trzeba tu dodać, że w województwie białkopodlaskim, podobnie jak w ciechanowskim, nie istnieją w ogóle duże firmy prywatne, dlatego wszystkie podawane przez nas wskaźniki struktury, czyli udział sprzedaży firm zagranicznych i gałęziowe udziały sprzedaży, odnoszą się wyłącznie do przedsiębiorstw zatrudniających poniżej 500 osób.

W województwie ciechanowskim z kolei najbardziej atrakcyjnymi dla kapitału zagranicznego okazują się być miejscowości położone wzdłuż trasy Warszawa-Gdańsk, a szczególnie Płońsk i Mława³. Zarejestrowane tu przedsiębiorstwa zagraniczne, m. in. przemysłu spożywczego i odzieżowego, dają ponad 18% produkcji firm prywatnych powyżej 50 zatrudnionych, dzięki czemu ciechanowskie znajdowało się w 1993 roku na wysokim 15 miejscu w Polsce pod względem udziału sprzedaży przedsiębiorstw zagranicznych. Ze względu na kolejne dokonywane tu inwestycje zagraniczne (m. in. zakłady Forda w Płońsku) ciechanowskie ma szanse awansować znacznie wyżej w klasyfikacji pod względem udziału sprzedaży firm o kapitale obcym. Natomiast szansą dla województwa białkopodlaskiego jest utworzenie planowanego wolnego obszaru celnego w Terespolu, gdzie firmy zagraniczne miałyby szczególnie dogodne warunki działania.

Województwo łódzkie jest najwyżej uprzemysłowionym regionem (7 miejsce w kraju), znajdującym się w 1993 roku w pierwszej dziesiątce województw uporządkowanych pod względem malejącego udziału sprzedaży prywatnych MSPP w ogólnej wartości sprzedaży wszystkich firm przemysłowych z terenu województwa. Nie jest to bynajmniej przypadek. Do 1990 roku krajobraz przemysłowy tego województwa zdominowany był przez duże przedsiębiorstwa włókiennicze, wytwarzające wyroby m. in. na eksport do byłego ZSRR. Załamanie tego eksportu nastąpiło w 1990 roku jeszcze przed rozpadem ZSRR, a sytuacja przedsiębiorstw włókienniczych stała się katastrofalna po rozwiązaniu RWPG i przejściu na rozliczenia dolarowe między krajami socjalistycznymi.

³ Musimy tu wyraźnie zaznaczyć, że dane dotyczące sprzedaży najbardziej znanego przedsiębiorstwa z Mławy, a mianowicie Curtis Electronics, nie były brane pod uwagę przy ustalaniu wartości wskaźników dla województwa ciechanowskiego, ponieważ stosując tzw. metodę przedsiębiorstw, wartość produkcji przedsiębiorstwa przypisuje się temu województwu, gdzie ma siedzibę dyrekcja firmy. Ta zaś w przypadku firmy Curtis mieści się w Warszawie. W badaniach regionalnych dane na temat poszczególnych województw powinny być zbierane, obok metody przedsiębiorstw, także tzw. metodą przedsiębiorstw i zakładów (obecnie metoda ta, nieco zmodyfikowana, nazywana jest metodą jednostek

lokalnych), gdyż dzieląc przedsiębiorstwa na mniejsze jednostki i kierując się lokalizacją zakładów można bardziej obiektywnie scharakteryzować potencjał produkcyjny regionów. Metoda jednostek lokalnych będzie mogła być stosowana jednak dopiero począwszy od danych za 1995 rok, kiedy to GUS wprowadził na szeroką skalę tzw. ankietę strukturalną w miejsce kilku poprzednich sprawozdań statystycznych (jak pamiętamy z rozdziału 1, zbieranie danych na temat zakładów wchodzących w skład firm wielozakładowych i kombinatów zostało zaniechane w 1992 roku).

Rozpad ZSRR i przejście do gospodarki rynkowej w krajach WNP otworzyło polskim wytwórcom rynki zbytu na gotową odzież, szytą jednak najczęściej z tkanin importowanych. Zakupy te, obok innych przyczyn, dokonywane głównie przez osoby rejestrowane jako turyści i z reguły nie objęte oficjalną statystyką handlu zagranicznego, były jednak na tyle masowe, że doprowadziły w makroregionie łódzkim do rozwoju całego prywatnego sektora odzieżowego, złożonego zarówno z małych, jak i większych zakładów (w Łodzi działało w 1993 roku 12 przedsiębiorstw zagranicznych przemysłu odzieżowego, zatrudniających powyżej 50 osób). Sektor ten wchłonął niemal wszystkich bezrobotnych, zwolnionych wcześniej z pracy po upadku przemysłu włókienniczego.

Pisaliśmy przed chwilą o rozwoju prywatnego sektora odzieżowego w makroregionie, a nie w województwie łódzkim. Tak było rzeczywiście, bowiem oprócz Łodzi, gdzie firmy odzieżowe dawały aż 63,6% sprzedaży w grupie przedsiębiorstw najmniejszych oraz 41,4% w grupie firm małych⁴, zatrudniających od 6 do 50 osób, relatywnie wysoki udział sprzedaży przedsiębiorstw odzieżowych daje się również zauważyć w województwach sąsiednich. Przy przeciętnym krajowym udziale przemysłu odzieżowego w sprzedaży firm najmniejszych, wynoszącym 18,4%, i małych - 9,9%, analogiczne wskaźniki obliczone dla województwa skierniewickiego wynosiły 35,1% i 17,9%, sieradzkiego - 21,2% i 24,1%, piotrkowskiego - 22,9% i 17,3% oraz częstochowskiego, nie graniczącego wprawdzie z łódzkim, ale leżącego w pobliżu - 20,4% i 14,3%. Właśnie m. in. dzięki tej specjalizacji województwa skierniewickie, częstochowskie i sieradzkie zajęły bardzo wysokie, bo odpowiednio 9, 11 i 12 miejsce w klasyfikacji pod względem udziału prywatnych MSPP. Aby jednak obraz był pełny trzeba dodać, że niezwykle szybki awans częstochowskiego w naszej podstawowej klasyfikacji z miejsca 36 w 1990 roku na 11 trzy lata później spowodowany był także, a może głównie, załamaniem produkcji w państwowych przedsiębiorstwach przemysłu ciężkiego i włókienniczego. Natomiast część prywatnych przedsiębiorstw istniejących w województwie skierniewickim w 1990 roku zaczęła przeżywać poważne trudności już rok później, o czym pisaliśmy w cytowanej poprzednio publikacji na temat małych i średnich przedsiębiorstw⁵. Dlatego przyrost udziału sprzedaży małych i średnich firm prywatnych w latach 1990-1993 był tu stosunkowo umiarkowany np. w porównaniu z województwem sieradzkim czy łódzkim.

Miejsca 13 i 14 w klasyfikacji pod względem wielkości udziału sprzedaży małych i średnich przedsiębiorstw zajęły w 1993 roku województwa poznańskie i warszawskie, najwyżej uplasowane - pomijając Łódź z jej specyfiką - województwa wysoko uprzemysłowione⁶. Charakterystyczne, że ich sposób dojścia do sąsiadujących ze sobą miejsc na liście w 1993 roku był zupełnie odmienny. O ile poznańskie znajdowało się w 1990 roku na 6-7 miejscu, a w okresie 1990-1993 pogorszyło swoją pozycję, to warszawskie awansowało w tym samym czasie aż o 9 miejsc. Poznańskie i warszawskie, podobnie jak inne województwa z dużymi miastami, zajmujące bardziej odległe miejsca na naszej podstawowej liście (wrocławskie, krakowskie, gdańskie), wyróżniają się relatywnie wysokimi udziałami sprzedaży przedsiębiorstw zagranicznych w produkcji przemysłowych firm prywatnych zatrudniających powyżej 50 osób. Jest to zrozumiałe chociażby ze względu na fakt, iż w dużych miastach łatwiej jest o odpowiednio wykwalifikowaną kadre, przy jednocześnie niskiej mobilności społeczeństwa ze względu na trudności mieszkaniowe. Również poziom rozwoju infrastruktury, w tym łączności, jest w dużych miastach o wiele wyższy.

Aby poznać specyfikę działalności przedsiębiorstw w województwach z dużymi miastami, trzeba porównać charakteryzujące je gałęziowe wskaźniki struktury produkcji z odpowiednimi wskaźnikami obliczonymi dla województw mniej uprzemysłowionych (ostatnie cztery wiersze tablicy 5). Wtedy zauważymy, że *udział sprzedaży przedsiębiorstw przemysłu elektromaszynowego jest, w zależności od wielkości badanych firm, od 1,5 do 2 razy wyższy w województwach wyżej uprzemysłowionych niż w pozostałych*. Interpretując te wyniki trzeba oczywiście pamiętać, że np. gospodarstwa domowe w większych miastach są lepiej wyposażone we wszelkiego rodzaju urządzenia, począwszy od pralek automatycznych, poprzez sprzęt elektroniczny, na samochodach osobowych skończywszy. Przeto również liczba różnego typu usługowych zakładów naprawczych, zaliczanych do przemysłu elektromaszynowego, musi być większa w dużych miastach. Jednakże nie wyczerpuje to chyba całości zagadnienia. Tak np. na 62 przedsiębiorstwa zagraniczne przemysłu elektromaszynowego, zatrudniające w 1993 roku powyżej 50 osób, 15 działało w województwie warszawskim, 7 w katowickim, 3 w łódzkim, 6 w

⁴ Przytoczone udziały figurują w tablicy 6 w rubryce dotyczącej przemysłu lekkiego. Jednak w grupie zakładów do 50 zatrudnionych przedsiębiorstwa przemysłu lekkiego są, z małymi wyjątkami (np. naprawa obuwia), firmami odzieżowymi.

⁵ Por. L. Zienkowski (red.) (1992a), s. 33 oraz 37-38.

⁶ Warszawskie znajduje się na 11 miejscu pod względem poziomu uprzemysłowienia (rubryka 9 tablicy 6), a więc niżej niż wynikałoby z jego rzeczywistego potencjału ekonomicznego. Jednakże obliczając PKB wytworzony w przemyśle na 1 mieszkańca województwa, którego wielkość była podstawą klasyfikacji województw ze względu na poziom uprzemysłowienia, nie bierze się pod uwagę faktu, że Warszawa jest wyjątkowym skupiskiem osób "nieprodukcyjnych", np. pracowników administracji państwowej, pracowników nauki itp. Ich uwzględnienie w mianowniku ułamka zmniejsza wielkość PKB wytworzonego w przemyśle, przypadającego na 1 mieszkańca.

poznajskim, 3 w szczecińskim i 7 we wrocławskim, a pozostałe 21 przedsiębiorstw zagranicznych, czyli około 1/3 ogólnej ich liczby, również najczęściej w województwach z większymi miastami. Nawet więc biorąc pod uwagę fakt, że niektóre z tych firm miały swoje filie w słabiej uprzemysłowionych województwach⁷, to i tak wydaje się usprawiedliwionym wniosek, iż *zaledwie tylko w kilku wysoko uprzemysłowionych województwach, m. in. w warszawskim i poznajskim, można spotkać prywatne MSPP stosujące zaawansowane technologie i wytwarzające wyroby na wysokim poziomie technicznym.*

Omówiwszy pokrótce sytuację ekonomiczną województw zajmujących **czołowe miejsca** pod względem udziału sprzedaży MSPP w ogólnej sprzedaży wszystkich przedsiębiorstw przemysłowych na terenie tych regionów, trzeba poświęcić również nieco miejsca województwom zajmującym **końcowe miejsca** we wspomnianej klasyfikacji. *W grupie końcowych województw można wyraźnie rozróżnić dwa ich rodzaje. Do pierwszej grupy zaliczają się województwa ze wschodniej Polski o niskim poziomie uprzemysłowienia, takie jak łomżyńskie, chełmskie, przemyskie, ostrołęckie czy krośnieńskie.* Brak tradycji przemysłowych i kapitału powoduje, że nawet w okresie wzmożonej przedsiębiorczości obserwowanej w innych regionach, przekształcenia struktury gospodarki dokonują się tu niezwykle powoli. Brak zaś endogenicznych zmian powoduje z kolei, że również przedsiębiorcy zagraniczni krytycznie oceniają te regiony jako miejsce potencjalnego inwestowania. Tak np. w województwach łomżyńskim i chełmskim nie działa ani jedno przemysłowe przedsiębiorstwo zagraniczne zatrudniające powyżej 50 osób, a pozostałe trzy spośród pięciu wymienionych województw znajdują się także na końcu klasyfikacji pod względem udziału sprzedaży firm zagranicznych.

Odległa pozycja województwa przemysłowego w interesujących nas klasyfikacjach jest natomiast stosunkowo trudna do wytłumaczenia, gdy weźmiemy dodatkowo pod uwagę jego specyficzne położenie. O ile bowiem województwo białskopodlaskie, zajmujące jedno z czołowych miejsc pod względem udziału sprzedaży prywatnych MSPP, jest miejscem ożywionych kontaktów przedsiębiorców z Białorusią, Rosją i Polską, to przemyskie odgrywa podobną rolę w stosunku do Ukrainy, a jednak wspomniany udział był tam zdecydowanie niższy mimo pewnej poprawy w latach 1990-1993. Być może przyczyna tego zjawiska znajdowała się po wschodniej stronie naszej granicy. Sytuacja gospodarcza Rosji wydaje się być o wiele lepsza, a poziom życia jej mieszkańców przeciętnie wyższy niż na Ukrainie, m. in. ze względu na odmienny stopień zaawansowania reform gospodarczych. Z tego powodu popyt na towary przemysłowe (odzież, żywność, meble), zgłaszany przez przyjezdnych z Ukrainy, był odpowiednio niższy, co ograniczało możliwości rozwojowe drobnego przemysłu w regionie przemyskim. Jak więc widać na przykładzie województw białskopodlaskiego i przemyskiego, *samo korzystne położenie nie przesądza jeszcze o wysokości tempa rozwoju gospodarczego regionu, aczkolwiek położenie niekorzystne może wspomniane tempo zdecydowanie ograniczyć.* Tego ostatniego wniosku dostarcza z kolei porównanie sytuacji gospodarczej położonego korzystnie wzdłuż głównych szlaków komunikacyjnych województwa ciechanowskiego i sąsiadującego z nim ostrołęckiego lub relatywnie bliskiego łomżyńskiego, leżących jednak z dala od głównych dróg przelotowych. *Różnice obserwowane w tych trzech województwach mogą służyć jako podręcznikowy przykład na istnienie bezpośrednich związków między czynnikami determinującymi decyzje lokalizacyjne przedsiębiorstw a szybkością przekształceń strukturalnych w regionie.*

Drugą grupę wśród województw zajmujących końcowe miejsca w klasyfikacji pod względem wysokości udziału sprzedaży MSPP tworzą regiony relatywnie wysoko uprzemysłowione, z silnie rozwiniętym na ich terenie przemysłem paliwowo-energetycznym i (lub) metalurgicznym. Są to województwa: piotrkowskie, jeleniogórskie, katowickie, konińskie, legnickie i płockie. Jak już mówiliśmy wcześniej, we wspomnianych dwóch grupach gałęzi przemysłu (pięciu gałęziach zwanych przez nas - mniej lub bardziej umownie - gałęziami surowcowymi) małe i średnie przedsiębiorstwa (także państwowe) odgrywają rolę praktycznie nieistotną. Toteż wyszczególnione sześć województw znajduje się automatycznie w niekorzystnej sytuacji, gdy zaczynamy badać znaczenie MSPP dla gospodarek poszczególnych regionów⁸. Z tego względu już w naszych wcześniejszych publikacjach poświęconych temu zagadnieniu⁹ prezentowaliśmy, obok liczonych dla całego przemysłu, także **wskaźniki udziałów wartości sprzedaży MSPP, oszacowane dla każdego województwa z pominięciem funkcjonujących na ich terenie przedsiębiorstw przemysłu węglowego, paliw, energetycznego, hutnictwa żelaza i hutnictwa metali nieżelaznych.** Wskaźniki te są oczywiście nieco sztuczne, gdyż obecność np. przemysłu węglowego na terenie pewnego województwa stwarza zapotrzebowanie na specyficzne wyroby i usługi, które zaspokajają m. in. MSPP zaliczane do przemysłów spoza pięciu wyszczególnionych. Aby więc być

⁷ Por. przypadek firmy Curtis Electronics z Mławy, omówiony szerzej w przypisie 6.

⁸ W niekorzystnej sytuacji znajduje się także województwo tarnobrzeskie, gdzie wielkość produkcji przemysłowej zależy bezpośrednio od wyników znajdujących się tu kopalń i zakładów przetwórczych siarki. Kopalnictwo siarki zaliczane jest jednak do przemysłu chemicznego, dlatego pomijanie w naszych rachunkach tzw. pięciu gałęzi surowcowych (o czym niżej) nie będzie miało wpływu na wysokość odpowiednich udziałów charakteryzujących region tarnobrzeski.

⁹ Por. L. Zienkowski (red.), (1992) i (1992a).

konsekwentnym do końca, to wyodrębniając przykładowo sektor węglowy spośród przedsiębiorstw w pewnym regionie powinniśmy także brać pod uwagę wszystkie firmy, niezależnie od ich przynależności gałęziowej, pracujące głównie na usługi przemysłu węglowego. Nie da się oczywiście tego zrobić dysponując jedynie ograniczoną informacją na temat działalności przedsiębiorstw w kolejnych województwach. Jednakże wydaje się, że nawet omówiona wcześniej najprostsza metoda *sprowadzenia województw do porównywalności* poprzez zwykle pomijanie w obliczeniach przedsiębiorstw zaliczanych do tzw. pięciu gałęzi surowcowych ma także pewne walory poznawcze i dlatego zastosowaliśmy ją również obecnie.

Udziały wartości sprzedaży MSPP, obliczone dla lat 1990 i 1993 z pominięciem tzw. pięciu gałęzi surowcowych, prezentowane są odpowiednio w rubrykach 7 i 8 tablicy 6. Dla niektórych województw (przykładowo leszczyńskiego czy pilskiego) zapisy w rubrykach 2 i 7 oraz 4 i 8 tablicy 6 są identyczne, co oznacza, że w tych województwach nie funkcjonują żadne przedsiębiorstwa zaliczane do gałęzi surowcowych. Natomiast dla sześciu województw z końca tablicy 6, wymienionych w poprzednim akapicie, różnice wartości figurujących w rubrykach 4 i 8 są szczególnie duże, osiągając lub przekraczając w 1993 roku 30 punktów procentowych. Tak np. udział wartości sprzedaży małych i średnich przedsiębiorstw, obliczony dla województwa legnickiego, wyniósł w 1993 roku 14,6%, a po wyeliminowaniu działającego tam kombinatu miedziowego osiągnął aż 45,4%. Dla województwa katowickiego porównywane udziały wyniosły 15,4% oraz 43,6%. Dla płockiego - 5,6%, a po wyeliminowaniu z obliczeń kombinatu petrochemicznego - 37,4%. Z kolei dla piotrkowskiego - 17,1%, a bez uwzględnienia kopalni węgla brunatnego i elektrowni - 36,6%. Wreszcie dla województwa konińskiego odpowiednie udziały wyniosły 15,4% oraz 36,6% (ten drugi po wyeliminowaniu kopalni węgla brunatnego, elektrowni oraz huty aluminium).

Przyglądając się zapisom z rubryki 8 tablicy 6 zauważamy, że *po sprowadzeniu województw do porównywalności* poprzez wyeliminowanie z obliczeń pięciu gałęzi surowcowych *kolejność regionów pod względem wysokości udziału sprzedaży MSPP w 1993 roku zmienia się dość radykalnie*. Pierwsze dwa miejsca w klasyfikacji zajmują teraz, wprawdzie tak jak poprzednio, województwa koszalińskie i leszczyńskie, ale na trzecie miejsce awansuje dość nieoczekiwanie województwo częstochowskie. Ciechanowskie spada z trzeciego na czwarte miejsce, po nim zaś na pozycjach 5 i 6 plasują się dwie wielkie aglomeracje: łódzka i warszawska. Miejsca 7-10 zajmują kolejno województwa: gorzowskie, pilskie, nowosądeckie i białkopodlaskie, okupujące czołowe pozycje również wcześniej, gdy pięć gałęzi surowcowych brano pod uwagę przy ustalaniu kolejności województw pod względem wysokości udziału sprzedaży MSPP. Na 11 miejsce awansowało natomiast województwo legnickie, a na 13 - katowickie, które wyprzedziło zajmujące 12 lokatę śląskie. Co się zaś tyczy innych regionów z silnie rozwiniętym przemysłem paliwowo-energetycznym bądź metalurgicznym, które wymienione są w końcowych wierszach tablicy 6, to płockie zajmuje 20 miejsce po wyeliminowaniu gałęzi surowcowych, konińskie znajduje się na miejscu 21, piotrkowskie - na 23, a jeleniogórskie - na 36 pozycji.

Klasyfikacja województw, ustalona po wyeliminowaniu przemysłów paliwowo-energetycznego i metalurgicznego, pozwala bardziej obiektywnie ocenić restrukturyzacyjne wysiłki regionów, gdzie gospodarka rozwijała się jednostronnie z woli centralnego planisty, przy wykorzystaniu, często rabunkowym, własnych zasobów ze szkodą dla środowiska naturalnego. Klasycznym tego przykładem jest Górny Śląsk. Województwo katowickie postrzegane jest dziś przez ekonomistów najczęściej jako region, gdzie próby restrukturyzacji i zwiększenia efektywności przemysłu węglowego nie są wystarczająco konsekwentne, a w dodatku wdrażane są niezmiernie powoli. Tymczasem w regionie tym zaobserwować można inne *autonomiczne procesy dostosowawcze*, które sprawiły, że w 1993 roku już około 45% produkcji poza sektorem paliwowo-energetycznym i metalurgicznym dostarczają województwu katowickiemu prywatne MSPP. Ta zaś produkcja była z drugiej strony równa około 10% wartości sprzedaży wszystkich prywatnych przemysłowych MSPP w całej Polsce. Swój relatywny sukces na polu restrukturyzacji (pomijając sektor paliwowy i metalurgiczny) katowickie zawdzięcza m. in. reprezentowanym tu stosunkowo licznie przedsiębiorstwom zagranicznym, skupionym głównie w przemyśle elektromaszynowym, chemicznym i lekkim. Przemysł elektromaszynowy (por. tablica 5) jest zresztą podstawową dziedziną specjalizacji prywatnych firm w regionie katowickim. Nie należy jednak oczywiście zapominać, że wysoki przyrost udziału sprzedaży firm prywatnych w tym regionie między rokiem 1990 a 1993 spowodowany był częściowo również załamaniem się produkcji przedsiębiorstw państwowych, nie wytrzymujących konkurencji w warunkach gospodarki rynkowej.

Jakie główne wnioski można wysnuć z naszych rozważań? Otóż wydaje się, że **zachodnia część Polski potrafiła - jak dotychczas - lepiej przystosować się do warunków panujących po wprowadzeniu reformy gospodarczej w 1990 roku**. Działo się tak z dwóch powodów. Po pierwsze, była ona już poprzednio wyżej rozwinięta gospodarczo niż część wschodnia, rozumiejąc pod słowem "rozwój" nie tylko relatywne nasycenie zakładami przemysłowymi, ale także kwalifikacje zatrudnionych i poziom infrastruktury. Ponadto wykorzystala

ona częściowo korzyści wynikające ze swego geograficznego położenia, zwłaszcza w sytuacji, gdy granica Unii Europejskiej przesunęła się do Odry. *Spośród województw położonych w Polsce wschodniej tylko nieliczne zdołały sprostać nowym wyzwaniom. Mówiąc ściślej, tylko kilka spośród tych, które wyróżniają się szczególnie dogodnym położeniem geograficznym (leżą wzdłuż wielkich europejskich szlaków komunikacyjnych wschód - zachód czy północ - południe).* Reguła ta nie w pełni stosuje się do województw, na terenie których położone są największe polskie miasta. Położony bardziej na zachód Wrocław zdaje się wolniej dostosowywać do nowych warunków niż np. Łódź czy Katowice, a także Poznań i Warszawa. Relatywnie wolniej adaptuje się do nowych warunków również Kraków, mający bogate tradycje, lecz raczej na polu nauk humanistycznych i kultury niż w dziedzinie przedsiębiorczości.

Jako drugi generalny wniosek wypływający z naszych badań trzeba by przyjąć spostrzeżenie, że **województwa charakteryzujące się relatywnie wyższymi udziałami sprzedaży prywatnych MSPP zdają się wykazywać zaczątki specjalizacji w określonych dziedzinach wytwarzania.** Takie zjawisko obserwowaliśmy np. w przypadku województw koszalińskiego i leszczyńskiego, specjalizujących się bezsprzecznie w produkcji żywności, białkopodlaskiego (żywność, wyroby przemysłu drzewnego), makroregionu łódzkiego (odzież) czy niektórych województw z dużymi miastami (przemysł elektromaszynowy). Zalety takiej specjalizacji podkreślane były wielokrotnie przez autorów opracowań na temat MSPP. Ograniczona chłonność rynku lokalnego, zwłaszcza w regionach niżej uprzemysłowionych, może być nie tylko barierą rozwoju małego przedsiębiorstwa, ale nawet przeszkodą dla jego powstania. Stąd także małe firmy (pomijając takie zupełnie specyficzne, jak piekarnie) powinny od samego początku brać pod uwagę konieczność ekspansji w skali szerszej niż najbliższe otoczenie. Funkcjonowanie zaś w sąsiedztwie kilku zakładów o podobnym profilu stwarza okazję do wzajemnego "podpatrywania metod działania konkurentów", sprzyjającego przyspieszonej edukacji ekonomicznej przedsiębiorstw młodych stażem. Z czasem okazuje się zazwyczaj, że owe "podpatrywanie" korzystniej jest zastąpić świadomą współpracą, co powoduje *powstawanie w danym regionie sieci małych przedsiębiorstw o podobnym profilu działalności.* W naszych polskich warunkach trudno jest jeszcze chyba mówić o istnieniu sieci małych przedsiębiorstw, może z wyjątkiem prostych pionowych powiązań technologicznych między określonymi firmami (np. typu stolarz - tapicer przy produkcji mebli), a także między zakładami odzieżowymi funkcjonującymi w makroregionie łódzkim a handlowcami sprzedającymi owe wyroby i jednocześnie narzucającymi producentom swoje wymogi odnośnie do jakości i asortymentu towarów.

**Małe
i średnie
przedsiębiorstwa
(MSP)
w latach
1994-1995**

2.1. Uwagi wstępne

Dostępne dane statystyczne nie pozwalają na przeprowadzenie jednolitej, konsekwentnej analizy kształtowania się różnych wielkości makroekonomicznych dotyczących MSP na tle całej gospodarki narodowej. W zależności od tematu operować będziemy innymi kategoriami przedsiębiorstw według wielkości, gdyż nie zawsze dostępne są informacje w przedziałach do 50 zatrudnionych i od 51 do 250 zatrudnionych oraz powyżej 250 zatrudnionych. Ponadto niektóre analizy będą musiały opierać się na mało dokładnych szacunkach ekspertów z uwagi na braki podstawowego materiału statystycznego, jakim dysponujemy.

2.2. Udział MSP w tworzeniu wartości dodanej brutto oraz w PKB

Ocena udziału MSP w tworzeniu wartości dodanej brutto i w PKB w latach 1994-1995 opiera się na danych dostępnych w ramach obliczeń rachunków narodowych (stosowano tam inne kryteria podziału na przedsiębiorstwa małe, średnie i duże niż przyjmowane w naszym opracowaniu), uzupełnionych w poważnym stopniu poprzez szacunki opierające się na liczbie zatrudnionych, rozmiarach środków trwałych, rozmiarach sprzedaży wyrobów i usług oraz rozmiarach sprzedaży wyrobów usług i towarów. Z uwagi na szacunkowy, mało dokładny charakter informacji, podajemy jedynie oszacowane przeciętne udziały w latach 1994-1995, wyrażone w formie procentowej.

W tabelicy 1 przyjęto za 100 wartość PKB ogółem i wszystkie wielkości odniesiono do wartości PKB. Wydzielono z poszczególnych sekcji wartość czynszów umownych oraz działalności ubocznej gospodarstw domowych, gdyż są to wielkości, w których w żadnym stopniu nie partycypują przedsiębiorstwa. Ponadto wyłączono z szacunków, z oczywistych względów, rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo. Trudności nawet przybliżonych szacunków spowodowały, że sekcję Pośrednictwo finansowe potraktowano analogicznie jak Czynsze umowne oraz Działalność uboczna gospodarstw domowych. Właściwe szacunki ograniczono do sekcji rynkowych poza rolnictwem.

Kolumna "ogółem" określa znaczenie poszczególnych sekcji w tworzeniu PKB, dopiero następne kolumny dotyczą sektora przedsiębiorstw (łącznie z gospodarstwami domowymi, czyli przedsiębiorstwami do 5 pracujących).

Tablica 1. Struktura produktu krajowego brutto w latach 1994-1995 (wielkość PKB = 100%)

Wyszczególnienie	Ogółem	W tym: przedsiębiorstwa, gospodarstwa domowe			
		Razem ^{a)}	jednostki o liczbie zatrudnionych		
			0-50	51-250	ponad 250
PKB	100	53	23	7	23
w tym:					
Wartość dodana ogółem	86	53	23	7	23
w tym:					
Wartość dodana poza rolnictwem (bez czynszów umownych, działalności ubocznej i pośrednictwa finansowego)	73	53	23	7	23
w tym:					
1. Rynkowa	62	53	23	7	23
- Przemysł (sekcje C, D, E)	29	23	5	2	16
- Budownictwo (sekcja F)	6	6	4	1	1
- Handel (sekcja G)	12	12	10	1	1
- Transport (sekcja I)	6	6	1	1	4
- Pozostałe rynkowe (sekcje H, K, O)	9	6	3	2	1
2. Pozarynkowe (sekcje L, M, N)	11	x	x	x	x
3. Czynsze umowne i działalność uboczna	6	x	x	x	x
4. Pośrednictwo finansowe	1	x	x	x	x

a)Bez działalności ubocznej, czynszów umownych, bez działalności jednostek niekomercyjnych, budżetowych, gospodarstw pomocniczych i zakładów budżetowych.

Tablica 2. Struktura produktu krajowego brutto w latach 1994-1995 (wartość dodana poza rolnictwem rynkowa = 100%)

Wyszczególnienie	Ogółem	W tym: przedsiębiorstwa, gospodarstwa domowe			
		Razem ^{a)}	jednostki o liczbie zatrudnionych		
			0-50	51-250	ponad 250
PKB	162	86	38	10	38
w tym:					
Wartość dodana ogółem	139	86	38	10	38
w tym:					
Wartość dodana poza rolnictwem (bez czynszów umownych, działalności ubocznej i pośrednictwa finansowego)	119	86	38	10	38
w tym:	100	86	38	10	38
	47	38	8	3	27
1. Rynkowa	9	9	7	1	1
- Przemysł (sekcje C, D, E)	19	19	16	2	1
- Budownictwo (sekcja F)	10	10	2	1	7
- Handel (sekcja G)	15	10	5	3	2
- Transport (sekcja I)					
- Pozostałe rynkowe (sekcje H, K, O)					

a)Bez działalności ubocznej, czynszów umownych, bez działalności jednostek niekomercyjnych, budżetowych, gospodarstw pomocniczych i zakładów budżetowych.

Jak wynika z przedstawionej struktury, małe i średnie przedsiębiorstwa rynkowe wytwarzają około 1/3 (30%) PKB, podczas gdy przedsiębiorstwa duże - około 1/4 (23%) PKB. Zdecydowanie największy udział w tworzeniu PKB mają małe i średnie przedsiębiorstwa w handlu (głównie przedsiębiorstwa małe), a następnie w przemyśle i budownictwie.

Tablica 2 zbudowana jest analogicznie jak tablica 1, z tym że za 100 przyjęto wartość dodaną poza rolnictwem w sektorze rynkowym. Wnioski są podobne jak w przypadku tablicy 1.

Tablice 3 i 4 przedstawiają strukturę tworzenia PKB i wartości dodanej brutto ogółem i w poszczególnych sekcjach. Najwyższe udziały małych i średnich przedsiębiorstw występują w handlu, budownictwie i w Pozostałych sekcjach rynkowych. Wyraźnie niższymi udziałami charakteryzują się sekcje Przemysł i Transport, gdzie udział dużych przedsiębiorstw w tworzeniu wartości dodanej sięga około 70%.

Zwrócić wreszcie można uwagę, że obecnie (lata 1994-1995) w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw wyraźną przewagę w udziale w tworzeniu wartości dodanej mają przedsiębiorstwa małe (0-50 pracujących). Sądzić można, że lata następne przyniosą wzrost znaczenia przedsiębiorstw średnich (patrz następne rozdziały).

Tablica 3. Struktura produktu krajowego brutto w latach 1994-1995 (ogółem = 100%)

Wyszczególnienie	Ogółem	W tym: przedsiębiorstwa, gospodarstwa domowe			
		Razem ^{a)}	jednostki o liczbie zatrudnionych		
			0-50	51-250	ponad 250
PKB	100	53	23	7	23
w tym:					
Wartość dodana ogółem	100	62	27	8	27
w tym:					
Wartość dodana poza rolnictwem (bez czynszów umownych, działalności ubocznej i pośrednictwa finansowego)	100	73	32	9	32
w tym:					
1. Rynkowa	100	86	38	10	38
- Przemysł (sekcje C, D, E)	100	84	17	9	58
- Budownictwo (sekcja F)	100	99	74	11	14
- Handel (sekcja G)	100	100	83	9	8
- Transport (sekcja I)	100	94	22	8	64
- Pozostałe rynkowe (sekcje H, K, O)	100	64	34	17	13

a)Bez działalności ubocznej, czynszów umownych, bez działalności jednostek niekomercyjnych, budżetowych, gospodarstw pomocniczych i zakładów budżetowych.

Tablica 4. Struktura wartości dodanej brutto w przedsiębiorstwach i gospodarstwach domowych sektora rynkowego w latach 1994-1995

Wyszczególnienie	Razem ^{a)}	W tym: jednostki o liczbie zatrudnionych		
		0-50	51-250	ponad 250
Wartość dodana poza rolnictwem (bez czynszów umownych, działalności ubocznej i pośrednictwa finansowego) rynkowa	100	44	12	44
w tym:				
- Przemysł (sekcje C, D, E)	100	20	11	69
- Budownictwo (sekcja F)	100	75	11	14
- Handel (sekcja G)	100	83	9	8
- Transport (sekcja I)	100	24	8	68
- Pozostałe rynkowe (sekcje H, K, O)	100	54	26	20

a)Bez działalności ubocznej, czynszów umownych, bez działalności jednostek niekomercyjnych, budżetowych, gospodarstw pomocniczych i zakładów budżetowych.

2.3. Sektor MSP w latach 1994-1995 i perspektywy jego rozwoju

Inną, obok wartości dodanej, miarą, na podstawie której można ocenić znaczenie MSP dla poszczególnych dziedzin gospodarki, jest liczba pracujących w przedsiębiorstwach o różnej wielkości. W obecnym przypadku będzie to **liczba pracujących** według stanu na koniec roku 1994 i 1995, obejmująca zarówno pracowników najemnych, jak i właścicieli przedsiębiorstw oraz pracujących na własny rachunek¹. W naszych rozważaniach pominiemy dwie sekcje EKD, a mianowicie: Rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo (sekcja A) oraz Rybołówstwo i rybactwo (sekcja B) ze względu na ich specyfikę, zgodnie z którą o wielkości jednostek gospodarczych decydują inne czynniki niż liczba pracujących osób (np. stosunki własnościowe determinujące wielkość gospodarstw rolnych i ewoluujące w długim okresie).

Strukturę zatrudnienia w poszczególnych sekcjach EKD według klas wielkości przedsiębiorstw (do 50 zatrudnionych osób, 51-250 osób oraz powyżej 250 osób) przedstawiamy w tabelicy 5. Struktura ta ustalona była na podstawie liczby pracujących według stanu na 31 grudnia 1994 roku (rubryki 2-5 tabelicy 5) oraz według stanu na ten sam dzień roku 1995 (rubryki 6-9). Obliczając udziały poszczególnych klas przedsiębiorstw *przyjeliśmy za 100 liczbę pracujących w sekcji lub grupie sekcji EKD*. Dodatkowo w wierszach tabelicy 5 oznaczonych literą "b" podany jest dla każdej sekcji udział pracujących w sektorze prywatnym, a także w przedsiębiorstwach

Oprócz tego w rubryce 10 tabelicy 5 pokazujemy udziały pracujących w poszczególnych sekcjach EKD, przyjmując za 100 łączną liczbę pracujących w sekcjach C-O. Ten sam mianownik przyjęliśmy za podstawę obliczając udziały pracujących w przedsiębiorstwach poniżej 250 zatrudnionych osób według sekcji EKD, które przedstawiamy w rubryce 11. Wielkości z rubryki 10 charakteryzują wielkość poszczególnych sekcji oraz rolę, jaką odgrywają te dziedziny w całej gospodarce. Znaczenie MSP z poszczególnych sekcji dla całej gospodarki uświadamiają nam z kolei wielkości przedstawione w rubryce 11.

Wszystkie sekcje (od C do O) brane pod uwagę w badaniu MSP można podzielić na dwie grupy. Do **pierwszej grupy**, tzw. *sektora rynkowego*, zaliczyliśmy te sekcje (od C do K oraz O), gdzie podmioty gospodarcze funkcjonują - z niewielkimi wyjątkami² - na zasadach komercyjnych. **Drugą grupę** stanowią jednostki zaliczone do sekcji L-M (Administracja publiczna, Edukacja oraz Ochrona zdrowia i opieka socjalna). Są to w większości jednostki budżetowe, świadczące usługi nieodpłatnie. Stąd bierze się nazwa sektora złożonego z jednostek zaliczonych do sekcji L-M, zwanego często *sektorem z przewagą usług nierynkowych*. Nieliczne podmioty działające tam na zasadach komercyjnych to np. prywatne szkoły średnie lub wyższe względnie prywatne lecznice i gabinety stomatologiczne oraz placówki weterynaryjne. Odmienność obu sektorów: rynkowego i sektora z przewagą usług nierynkowych dobrze charakteryzują wskaźniki udziałów, podane u dołu tabelicy 5. Z przedstawionych tam wielkości wynika, że o ile udział liczby pracujących w jednostkach zatrudniających poniżej 250 osób był zbliżony w obu sektorach (59,4% w sektorze rynkowym i 51,9% w sekcjach L-N łącznie), to udział pracujących w jednostkach prywatnych był zasadniczo odmienny (61,4% w sektorze rynkowym oraz 2,8% w świadczącym usługi głównie na zasadach niekomercyjnych). Właśnie z uwagi na omówioną powyżej specyfikę nasze dalsze rozważania ograniczymy głównie do sektora rynkowego, a więc do sekcji opatrzonych literami C-K oraz O.

¹ W nomenklaturze statystycznej odróżnia się pojęcia: liczba pracujących i liczba zatrudnionych (wielkość zatrudnienia). Ta ostatnia kategoria dotyczy wyłącznie pracowników najemnych i jest nieprzydatna do oceny roli, jaką MSP odgrywają w poszczególnych dziedzinach gospodarki.

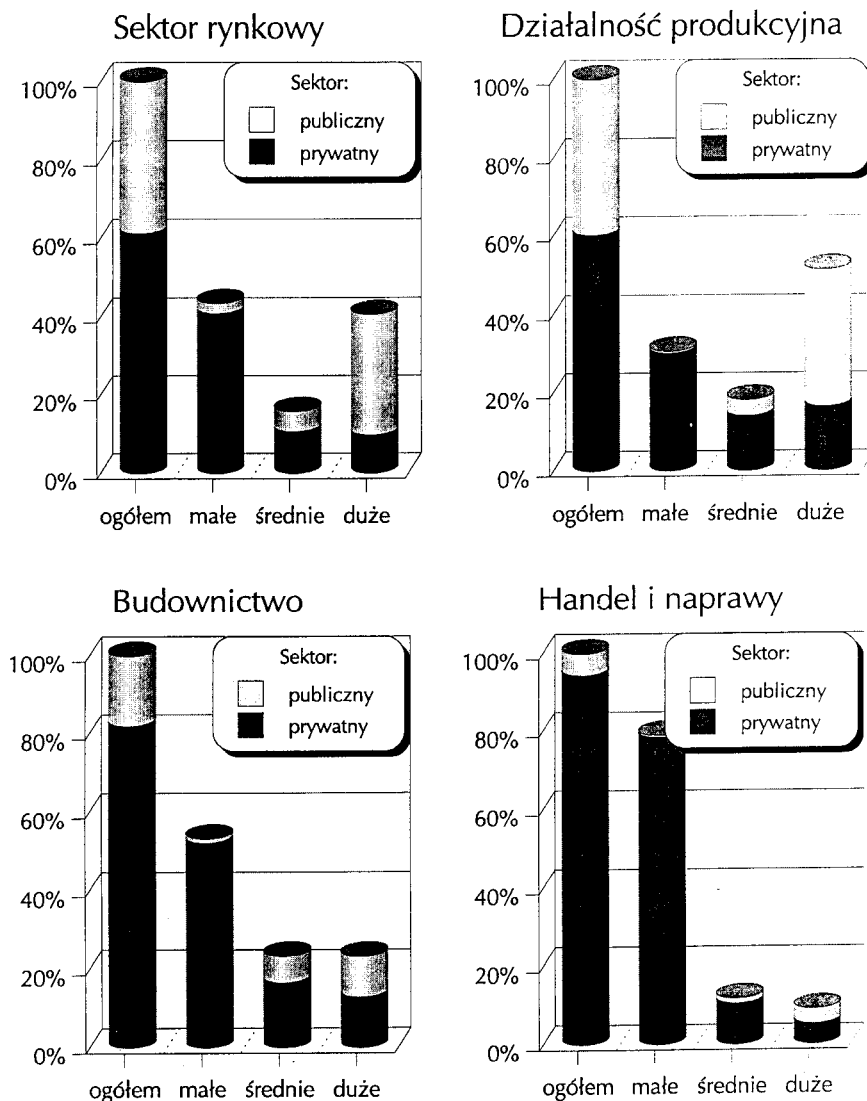
² Wyjątki te są szczególnie liczne w sekcji K: Obsługa nieruchomości i firm. Do sekcji tej zaliczone są bowiem m. in. jednostki administrujące mieszkaniami stanowiącymi własność komunalną, a także utrzymujące się również częściowo dzięki dotacjom tzw. spółdzielnie mieszkaniowe, które mają status instytucji typu *non-profit*. Nie działają także na zasadach w pełni komercyjnych zaliczone do sekcji K placówki zajmujące się prowadzeniem prac badawczo-rozwojowych.

Tablica 5. Pracujący w latach 1994-1995 (stan na koniec roku) wg sekcji EKD, sektorów własności i klas przedsiębiorstw o różnej wielkości (w odsetkach)

Sekcje wg EKD a - ogółem b - sektor prywatny		Pracujący w przedsiębiorstwach o różnej wielkości według sekcji EKD i sektorów własności (w odsetkach, sekcja lub grupa sekcji ogółem = 100)								Pracujący według stanu na 31.12.1995 (w odsetkach, ogółem sekcje od C do O = 100)	
		stan na 31.12.1994				stan na 31.12.1995				ogółem liczba pracują- cych	pracujący w przedsiębior- stwach za- trudniają-cych 0-250
		ogółem	z tego przedsiębiorstwa o liczbie pracujących			ogółem	z tego przedsiębiorstwa o liczbie pracujących				
			do 50	51-250	powyżej 250		do 50	51-250	powyżej 250		
Ogółem (sekcje od C do O)	a	100,0	37,2	19,2	43,6	100,0	38,0	19,8	42,2	100,0	57,8
	b	46,9	32,4	7,6	6,9	49,4	32,9	8,6	7,9	49,4	41,5
Sekcja C do E: Przemysł	a	100,0	25,0	14,5	60,5	100,0	25,7	16,4	57,9	34,3	14,4
	b	45,6	24,3	9,8	11,5	50,4	25,0	11,8	13,6	17,3	12,6
Sekcja C: Górnictwo i kopalnictwo	a	100,0	1,0	1,9	97,1	100,0	1,3	2,4	96,3	3,4	0,1
	b	2,7	0,9	0,3	1,5	3,1	1,2	0,7	1,2	0,1	0,0
Sekcja D: Działalność produkcyjna	a	100,0	30,1	16,0	53,9	100,0	30,6	18,1	51,3	28,3	13,8
	b	55,1	29,5	11,9	13,7	60,3	30,1	14,0	16,3	17,1	12,5
Sekcja E: Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	a	100,0	3,1	15,4	81,5	100,0	3,8	16,0	80,2	2,6	0,5
	b	2,5	0,6	1,0	0,9	3,6	0,7	1,9	1,0	0,1	0,1
Sekcja F: Budownictwo	a	100,0	52,6	22,8	24,6	100,0	53,3	23,4	23,3	7,5	5,8
	b	79,1	51,3	15,6	12,2	82,2	52,3	16,8	13,1	6,2	5,2
Sekcja G: Handel i naprawy	a	100,0	79,2	11,4	9,4	100,0	79,0	11,9	9,1	17,4	15,8
	b	93,6	78,7	9,9	5,0	94,3	78,5	10,6	5,2	16,4	15,5
Sekcja H: Hotele i restauracje	a	100,0	83,0	5,2	11,8	100,0	83,7	5,7	10,6	1,9	1,6
	b	72,3	64,7	3,3	4,3	75,9	68,5	3,8	3,6	1,4	1,3
Sekcja I: Transport, składowanie i łączność	a	100,0	21,2	7,1	71,7	100,0	22,8	7,2	70,0	7,8	2,4
	b	25,0	20,5	2,5	2,0	27,2	22,0	3,0	2,2	2,1	2,0
Sekcja J: Pośrednictwo finansowe	a	100,0	12,6	6,4	81,0	100,0	13,8	6,6	79,6	2,5	0,5
	b	29,5	12,4	3,4	13,7	31,9	13,5	3,7	14,7	0,8	0,4
Sekcja K: Obsługa nieruchomości i firm	a	100,0	53,1	28,7	18,2	100,0	51,5	28,8	19,7	5,1	4,1
	b	62,5	43,7	12,9	5,9	63,6	42,5	14,2	6,9	3,2	2,9
Sekcja L: Administracja publiczna	a	100,0	21,5	50,7	27,8	100,0	23,5	48,3	28,2	3,2	2,3
	b	0,1	0,1	0,0	-	0,1	0,1	0,0	-	0,0	0,0
Sekcja M: Edukacja	a	100,0	13,5	53,7	32,8	100,0	15,5	52,9	31,6	8,2	5,6
	b	2,0	1,3	0,4	0,3	2,4	1,6	0,5	0,3	0,2	0,2
Sekcja N: Ochrona zdrowia i opieka socjalna	a	100,0	14,1	15,2	70,7	100,0	14,9	15,1	70,0	9,1	2,8
	b	3,8	1,9	1,0	0,9	4,1	2,3	1,0	0,8	0,4	0,3
Sekcja O: Pozostała działalność usługowa, komunalna i socjalna	a	100,0	56,3	25,5	18,2	100,0	58,4	26,2	15,4	3,0	2,5
	b	46,3	31,6	6,2	8,5	45,7	30,9	7,3	7,5	1,4	1,1
Sektor rynkowy (Sekcje od C do K oraz O)	a	100,0	43,0	14,8	42,2	100,0	43,6	15,8	40,6	79,5	47,1
	b	58,5	40,5	9,4	8,6	61,4	41,0	10,7	9,7	48,8	41,0
Sektor z przewagą usług nierynkowych (Sekcje od L do N)	a	100,0	15,0	36,2	48,8	100,0	16,5	35,4	48,1	20,5	10,7
	b	2,5	1,4	0,6	0,5	2,8	1,6	0,7	0,5	0,6	0,5

Z odpowiednich zapisów w tabelicy 5 wynika, że *sekcją sektora rynkowego, w której udział pracujących w MSP (przedsiębiorstwach zatrudniających 0-250 osób) był najwyższy, i to zarówno w 1994, jak i 1995 roku, jest sekcja G: Handel i naprawy*. Wspomniany udział przekraczał w obu latach 90%. Porównując wielkości w wierszach "a" i "b" tabelicy 5, dotyczących Handlu i napraw, zauważymy ponadto, że istniejące tam MSP były z niewielkimi wyjątkami przedsiębiorstwami prywatnymi. Inaczej jest już jednak w sekcji H: **Hotele i restauracje**, która pod względem udziału pracujących w MSP *ustępuje bardzo niewiele* (zaledwie o 1,5 punkta procentowego) *sekcji wspomnianej wcześniej*. Tu znaczny odsetek pracowników MSP zatrudnionych jest w przedsiębiorstwach zaliczanych do sektora publicznego.

Pracujący w sektorze rynkowym i wybranych sekcjach EKD według sektorów własności i klas przedsiębiorstw w odsetkach (stan na koniec 1995 r.)

Relatywnie *bardzo wysoki udział pracujących w MSP* obserwowany był również w sekcji O: **Pozostała działalność usługowa, komunalna i socjalna** (84,6% w 1995 roku) oraz sekcji K: **Obsługa nieruchomości i firm** (80,3%). Ze względu na specyfikę obu tych gałęzi (w sekcji O: publiczne radio i telewizja oraz teatry, filharmonie i domy kultury, natomiast w K: administracja budynków komunalnych i placówki badawczo-rozwojowe) wysokiemu udziałowi pracujących w jednostkach małych i średnich nie towarzyszył równie wysoki udział pracujących w sektorze prywatnym (w 1995 roku 45,7% - sekcja O oraz 63,6% - łącznie z jednostkami dużymi w sekcji K). Biorąc pod uwagę obecny poziom dochodów ludności, znaczna część podmiotów zaliczonych do sekcji O (np. teatry) oraz K (gospodarka mieszkaniowa, placówki naukowe) nie byłaby bowiem

w stanie funkcjonować na zasadach czysto komercyjnych, a przez to proces prywatyzacji dokonuje się tam niezwykle powoli³.

Relatywnie wysoki udział pracujących w MSP występuje także w sektorze F: **Budownictwo** (w 1995 roku - 76,7%). Natomiast już *znacznie niższy* (48,7%) daje się zauważyć w sekcji D: **Działalność produkcyjna**, zaliczanej łącznie z sekcjami C i E do przemysłu. Jednak mimo istotnej różnicy udziałów pracujących w MSP, Budownictwo i Działalność produkcyjna są zbliżone pod względem struktury zatrudnienia według sektorów własności. W obu sekcjach małe przedsiębiorstwa do 50 pracowników są niemal wyłącznie firmami prywatnymi. Podobna sytuacja występowała w omawianej wcześniej sekcji G: Handel i naprawy, jednakże tam prywatnymi przedsiębiorstwami były także niemal wszystkie przedsiębiorstwa średnie (51-250 zatrudnionych osób). Natomiast w Budownictwie i Działalności produkcyjnej udział pracujących w państwowych i komunalnych przedsiębiorstwach średniej wielkości jest jeszcze stosunkowo znaczny.

W kolejnych dwóch sekcjach, a mianowicie J: **Pośrednictwo finansowe** oraz I: **Transport, składowanie i łączność**, udział pracujących w MSP wynosi odpowiednio około 20% i 30%. MSP mają tam jednak *obiektywnie ograniczone pole działania*. Małe podmioty w sekcji J to m. in. kantory wymiany walut, lombardy i biura maklerskie. Mimo spodziewanego wzrostu liczby tych ostatnich, udział jednostek małych może się tu nawet w przyszłości zmniejszyć ze względu na pilną konieczność koncentracji w ramach sektora bankowego⁴ i ubezpieczeniowego, gdzie duże jednostki mają zazwyczaj przewagę nad mniejszymi, oferując swoim klientom szerszą gamę usług i łatwiejszy dostęp do oddziałów terenowych. Podobnie w sekcji I, gdzie sieć usług wykonywanych przez małe przedsiębiorstwa (miejskie taksówki, firmy specjalizujące się w przeprowadzkach, biura turystyczne) jest już stosunkowo dobrze rozwinięta, dalszy szybki wzrost udziału pracujących w MSP jest mało prawdopodobny. Pamiętać też trzeba o znaczeniu PKP i LOT w tej sekcji.

Ostatnie dwa miejsca spośród sekcji zaliczanych do sektora rynkowego pod względem udziału pracujących w MSP zajmują sekcje przemysłowe: **Górnictwo i kopalnictwo** (sekcja C) oraz **Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę** (sekcja E). Udział pracujących w MSP wyniósł tam w 1995 roku odpowiednio 3,7% oraz 19,8%. W przypadku pierwszej z wymienionych sekcji o niskim udziale MSP przesądzają względy technologiczne⁵. Co się natomiast tyczy sekcji E, to małymi jednostkami są przedsiębiorstwa eksploatujące lokalne sieci gazowe i wodociągowe w mniejszych miastach i we wsiach. Rozwój MSP jest tu więc uzależniony od postępów gazyfikacji i budowy sieci wodociągów w ośrodkach peryferyjnych.

Rozważania przedstawione powyżej prowadzą do generalnego wniosku. *Sekcje zaliczane do tzw. sektora rynkowego można wyraźnie podzielić na dwie grupy. Do pierwszej grupy należą: Górnictwo i kopalnictwo, Budownictwo, Handel i naprawy, Transport, składowanie i łączność oraz Pośrednictwo finansowe. We wspomnianych dziedzinach działalności udział pracujących w MSP nie powiększy się już prawdopodobnie zbyt radykalnie względnie nawet zmniejszy się w przyszłości. Mogą tu oczywiście powstawać nowe MSP (zwłaszcza przedsiębiorstwa małe). Lecz dalszy rozwój tych dziedzin działalności gospodarczej wymaga przekształcenia i zmiany stylu działania przedsiębiorstw dużych, co związane jest m. in. z prywatyzacją dotychczasowych dużych firm państwowych. Zdaniem specjalistów, stopień rozproszenia Budownictwa i Handlu jest obecnie w Polsce większy niż w innych porównywalnych krajach. Natomiast dotkliwy niedorozwój wielu usług świadczonych przez jednostki z sekcji I oraz J (telekomunikacja, bankowość) może być skutecznie przezwyciężony jedynie przez duże przedsiębiorstwa.*

Druga grupa sekcji to: Działalność produkcyjna, Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę, Hotele i restauracje, Obsługa nieruchomości i firm oraz Pozostała działalność usługowa, komunalna i socjalna. W dziedzinach tych MSP mogą jeszcze długo rozwijać się w tempie szybszym niż przedsiębiorstwa duże, a udział pracujących w MSP może zwiększać się nadal bez przeszkód. Podstawy do takiego wnioskowania są odmienne dla różnych sekcji.

³ Klasyczny problem to np. prywatyzacja (reprivatyzacja) budynków mieszkalnych stanowiących obecnie własność komunalną. Związane jest to bezpośrednio z możliwością wprowadzenia czynszów pokrywających całkowicie koszty eksploatacji i remontów budynków i przynoszących właścicielom określony zysk. Tak wysokich czynszów nie można jednak ustanowić przy dzisiejszych dochodach podstawowej grupy gospodarstw domowych.

⁴ Specjaliści podkreślają np., że istniejące banki prywatne są zbyt małe i słabe ekonomicznie, aby skutecznie konkurować m. in. z bankami zagranicznymi, otwierającymi coraz częściej swoje oddziały w Polsce.

⁵ Kopalnie węgla kamiennego w Polsce powiązane są w tzw. holdingi, skupiające jednostki bardziej i mniej rentowne (te pierwsze pokrywają częściowo straty finansowe wynikające z niekorzystnych warunków geologicznych, w jakich pracują kopalnie deficytowe). Jednakże rozwiązanie wspomnianych holdingów również nie przyczyni się do zwiększenia udziału MSP, gdyż typowa kopalnia zatrudnia znacznie więcej niż 250 pracowników, przyjętych umownie jako górna granica liczby pracujących w przedsiębiorstwie średniej wielkości.

Co się tyczy **Działalności produkcyjnej**, to przesłanką do takiego twierdzenia jest *bardzo nierównomierny stopień rozwoju sektora MSP w poszczególnych regionach*. W regionach wyżej rozwiniętych gospodarczo wzrost znaczenia MSP od roku 1990 okazał się szybszy niż w regionach relatywnie zacofanych. Tymczasem ekonomiści zgodnie twierdzą, że rozwój sektora MSP może być skutecznym lekarstwem na większość dolegliwości trapiących regiony opóźnione (niechęć do ryzyka, bezrobocie, brak perspektyw wśród młodzieży itp.). Wymaga to jednak skutecznej promocji i wsparcia działalności MSP przynajmniej w początkowej, najtrudniejszej fazie ich funkcjonowania, licząc od momentu powołania firmy do zycia.

Rozwój MSP w sekcji **Zaopatrzenie w energię elektryczną, gaz i wodę** związany jest - jak już była mowa powyżej - z *postępem budowy lokalnych sieci zaopatrzących w gaz i wodę małe miasteczka i wsie*. Opóźnienie Polski pod tym względem jest jeszcze relatywnie bardzo duże, a stąd szerokie perspektywy, jakie otwierają się przed MSP w omawianej dziedzinie.

Co się natomiast tyczy sekcji **Hotele i restauracje**, to specjaliści podkreślają, iż m. in. dzięki inwestycjom zagranicznym w dużych miastach Polski funkcjonuje stosunkowo dobrze rozwinięta sieć hoteli o wysokim standardzie. *Brak jest natomiast tańszych hoteli nieco niższej kategorii oraz stosunkowo niewielkich pensjonatów*, oferujących usługi hotelarskie i gastronomiczne tak w sezonie wypoczynkowym, jak i podczas weekendów. Korzystanie z restauracji, a także sposób spędzania wolnego czasu (działalność kulturalna, rozrywkowa i sportowa, zaliczane do **sekcji O**) związane są bezpośrednio z poziomem zamożności społeczeństwa. Tak więc wzrost dochodów ludności przyczyni się niewątpliwie do rozwoju MSP zgrupowanych w sekcjach G i O.

W gospodarkach krajów rozwiniętych gospodarczo coraz większą rolę zaczynają odgrywać firmy świadczące tzw. **usługi produkcyjne**. Są to najczęściej stosunkowo niewielkie firmy zajmujące się np. doradztwem z dziedziny rachunkowości, marketingu i zarządzania, doradztwem podatkowym i prawnym, reklamą, badaniem rynku itp. *Ich klientami są inne relatywnie niewielkie przedsiębiorstwa*, których nie stać na etatowe zatrudnianie odpowiednich wysoko kwalifikowanych specjalistów. W Polsce sektor firm świadczących wspomniane usługi produkcyjne jest jeszcze stosunkowo słabo rozwinięty. Natomiast zapotrzebowanie na tego typu usługi będzie ciągle wzrastało. Należy więc sądzić, że rosnąć też będzie liczba MSP i zatrudnienie w **sekcji K**, grupującej m. in. przedsiębiorstwa świadczące usługi produkcyjne.

Na zakończenie należy powiedzieć kilka słów na temat perspektyw rozwojowych MSP w sektorze z przewagą usług nierynkowych (sekcje L-N), a głównie w sekcji N: **Ochrona zdrowia i opieka socjalna**. Mówiąc najbardziej ogólnie, *perspektywy te zależą od wprowadzenia szeregu uregulowań prawnych i podatkowych*⁶, reformujących dotychczasowy system nieodpłatnego świadczenia usług z zakresu ochrony zdrowia. System ten, odziedziczony po czasach realnego socjalizmu, załamał się z przyczyny braku środków w budżecie państwa. Propozycje reformy systemu opieki zdrowotnej przewidują, że pewne usługi dokonywane będą odpłatnie w całości lub w części (refundowane). Przewiduje się ponadto możliwość swobodnego wyboru lekarza. Stworzyłyby to szanse rozwoju niewielkich prywatnych lecznic i prywatnej praktyki lekarskiej, ponieważ dochody lekarzy byłyby uzależnione od frekwencji w gabinetach i skuteczności proponowanej przez nich terapii.

2.4. Rozwój sektora MSP w 1995 roku

W tabelicy 6 przedstawiamy *podstawowe dane charakteryzujące rozwój MSP* w wybranych sekcjach EKD⁷, obserwowany w 1995 roku. Jednym z takich podstawowych wskaźników jest **dynamika liczby pracujących** według klas wielkości przedsiębiorstw (rubryki 2-5 tabelicy 6).

Z przedstawionych danych wynika, że sekcją, gdzie przyrost liczby zatrudnionych ogółem okazał się najwyższy, były Hotele i restauracje (107,8%), a następnie Obsługa nieruchomości i firm (104,9%) oraz Działalność produkcyjna (101,3%). W trzech sekcjach liczba pracujących obniżyła się - najbardziej w Budownictwie (o 2,4%). Łatwo jednak zauważyć, że z wyjątkiem Obsługi nieruchomości i firm, *owe ogólne, dość niekorzystne tendencje spowodowane były głównie spadkiem zatrudnienia w klasie przedsiębiorstw dużych* (powyżej 250

⁶ W przypadku systemu podatkowego niektóre korzystne zmiany wprowadzone będą już od początku 1997 roku. Należy do nich m. in. możliwość korzystania z ulg podatkowych w przypadku korzystania z usług prywatnych lecznic oraz gabinetów stomatologicznych.

⁷ Nasze badanie ograniczyliśmy do sektora rynkowego i do sekcji, gdzie MSP zatrudniają powyżej 25% ogółu pracowników. W sekcjach o niższym udziale pracujących w MSP wskaźniki dynamiki są często przypadkowe i nie pozwalają wyciągnąć wniosków na temat ogólnych prawidłowości rozwoju.

pracowników). W odróżnieniu zaś od firm dużych, **liczba pracujących w przedsiębiorstwach średnich i małych zwiększała się** (w przypadku przedsiębiorstw małych - z wyjątkiem Budownictwa; w sekcji tej w przedsiębiorstwach małych udział pracujących nie rejestrowanych jest zapewne stosunkowo wysoki i dane o zmianach liczby pracujących zarejestrowanych nie charakteryzują w pełni poprawnie rzeczywistych procesów gospodarczych).

Porównując wskaźniki charakteryzujące tempo zmian liczby pracujących w poszczególnych sekcjach według klas wielkości przedsiębiorstw widzimy, że w *czterech sekcjach* na 7 badanych (Działalność produkcyjna, Budownictwo, Handel i naprawy oraz Hotele i restauracje) *najwyższym przyrostem zatrudnienia odznaczały się firmy średnie, w dwóch* (Transport, składowanie i łączność oraz Pozostała działalność usługowa) - *małe*, a tylko w jednej (Obsługa nieruchomości i firm) - *duże*. **Świadczyłyby to o znacznie lepszych zdolnościach dostosowania się do istniejących warunków rynkowych przedsiębiorstw małych i średnich niż dużych.** Aby jednak móc uznać w pełni prawomocność powyższego wniosku, należałoby zweryfikować w pierw jego poprawność za pomocą innych, dodatkowych wskaźników.

Rzecz bowiem w tym, iż **zbiorowości przedsiębiorstw** małych, średnich i dużych w poszczególnych sekcjach EKD i kolejnych latach **nie są dokładnie porównywalne**. Tak np. *część przedsiębiorstw zmniejsza lub zwiększa zatrudnienie, przechodząc w następnym roku do innej klasy wielkości*. Z istniejącej w 1994 roku liczby przedsiębiorstw dużych w Działalności produkcyjnej aż około 14% zmniejszyło zatrudnienie poniżej umownej granicy 250 osób i przeszło do grupy przedsiębiorstw średnich. Taki sam los spotkał ponad 20% firm dużych istniejących w Budownictwie i w Handlu oraz około 10% z sekcji Transport, składowanie i łączność. *Spadek zatrudnienia w klasie przedsiębiorstw dużych, o którym pisaliśmy powyżej, dokonał się więc w znacznym stopniu za przyczyną jednostek zmieniających klasę wielkości*. Nie podważa to oczywiście naszego wniosku o stosunkowo słabym przystosowaniu się istotnej części dużych firm do wymogów gospodarki rynkowej.

Z kolei *przejście znacznej części jednostek z klasy przedsiębiorstw dużych do średnich nie było - jak się wydaje - decydującym czynnikiem, który przesądził o wzroście liczby pracujących w przedsiębiorstwach średniej wielkości*. Generalnie bowiem, oprócz sekcji Hotele i restauracje, **liczba jednostek średnich zmalała także między rokiem 1994 a 1995** (podobnie jak liczba przedsiębiorstw dużych). Spadek ten w Działalności produkcyjnej wyniósł ponad 5%, w Budownictwie - aż ponad 15% i prawie tyle samo w Handlu. Jedną z przyczyn tego zjawiska był spadek liczby zarejestrowanych nowych przedsiębiorstw średnich w 1995 roku. Tak np. w 1994 roku w Działalności produkcyjnej powstało 389 nowych przedsiębiorstw średnich, w Budownictwie - 138 i 83 - w Handlu. Odpowiednie wielkości dla roku 1995 wynoszą: 349, 84 i 66 firm, *co daje procentowy spadek przedstawiony w rubryce 8 tablicy 6*.

Jeszcze jednym wskaźnikiem charakteryzującym tendencje wzrostowe w przedsiębiorstwach o różnej wielkości może być **dynamika nakładów inwestycyjnych ogółem**, którą podajemy w rubrykach 10-13 tablicy 6. Wskaźniki dynamiki nakładów inwestycyjnych wyrażają wzrost nakładów w cenach bieżących, lecz dla naszych celów takie wskaźniki są równie przydatne jak w cenach stałych, ponieważ interesuje nas obecnie nie sama ich bezwzględna wielkość, lecz różnice wielkości między poszczególnymi klasami przedsiębiorstw. Z porównania tego wynika, że *w takich sekcjach, jak Działalność produkcyjna, Budownictwo, Hotele i restauracje oraz Obsługa nieruchomości i firm, najwyższą dynamiką nakładów inwestycyjnych odznaczały się firmy średnie*, przy czym w trzech pierwszych z wymienionych sekcji przewaga wspomnianych jednostek była bardzo wyraźna. *W Transporcie oraz Pozostałej działalności usługowej nakłady inwestycyjne rosły najsilniej w przedsiębiorstwach małych*, a jedynie w Handlu - w przedsiębiorstwach dużych⁸.

---

⁸ Prawdopodobnie za sprawą przedsiębiorstw zagranicznych, które ostatnio budują sieci swoich supermarketów w Polsce.

Tablica 6. Dynamika zatrudnienia, liczby nowo powstałych przedsiębiorstw i nakładów inwestycyjnych w 1995 roku (1994 = 100) w wybranych sekcjach EKD według klas wielkości przedsiębiorstw i sektorów własności

Sekcje według EKD a – ogółem b - sektor prywatny	Liczba pracujących				Liczba nowo powstałych przedsiębiorstw				Nakłady inwestycyjne ogółem				
	ogółem	z tego przedsiębiorstwa zatrudniające			ogółem	z tego przedsiębiorstwa zatrudniające			ogółem	z tego przedsiębiorstwa zatrudniające			
		0-50	51-250	powyżej 250		0-50	51-250	powyżej 250		0-50	51-250	powyżej 250	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Sekcja D: Działalność produkcyjna	a	101,3	103,0	114,3	96,6	117,4	117,7	89,7	116,4	140,9	109,9	173,4	143,2
	b	111,0	103,3	119,4	120,2	117,4	117,7	81,9	94,9	141,1	109,1	175,5	147,5
Sekcja F: Budownictwo	a	97,6	98,9	100,1	92,5	121,0	121,3	60,9	83,3	149,3	140,1	181,8	150,2
	b	101,4	99,5	105,2	104,6	121,1	121,4	57,5	114,3	134,6	121,7	188,8	142,2
Sekcja G: Handel i naprawy	a	100,6	100,4	104,6	97,5	111,0	111,1	79,5	116,7	194,1	175,9	221,0	224,1
	b	101,4	100,4	107,6	104,6	111,0	111,1	89,3	214,3	195,4	175,9	225,0	248,0
Sekcja H: Hotele i restauracje	a	107,8	108,7	117,3	97,2	99,5	99,6	42,9	100,0	130,9	130,2	185,2	125,8
	b	113,2	114,0	126,9	90,8	99,8	99,8	53,8	x	132,8	129,4	197,1	130,5
Sekcja I: Transport, składowanie i łączność	a	99,8	107,0	101,5	97,5	132,0	132,2	93,0	47,6	167,0	185,0	96,2	173,4
	b	108,6	107,5	116,1	110,8	132,1	132,3	71,4	50,0	187,7	174,0	225,4	228,0
Sekcja K: Obsługa nieruchomości i firm	a	104,9	101,7	105,2	113,6	135,6	135,7	103,8	78,6	131,9	137,5	138,8	106,4
	b	106,7	102,0	115,1	123,4	135,9	136,0	113,5	75,0	136,9	139,7	143,8	105,5
Sekcja O: Pozostała działalność usługowa, komunalna i socjalna	a	98,6	102,3	101,5	83,1	125,9	126,1	105,3	21,4	91,6	138,2	115,3	66,5
	b	97,2	96,6	114,6	87,0	126,2	126,3	81,3	200,0	152,2	140,8	243,6	146,2

Przyrostu zatrudnienia w poszczególnych klasach przedsiębiorstw, jaki był obserwowany w 1995 roku, nie można oczywiście wiązać bezpośrednio z przyrostem nakładów inwestycyjnych w tym samym roku (korzyści z tytułu inwestycji są z reguły opóźnione w stosunku do momentu wydatkowania środków⁹). Jednakże relatywnie wysoka wartość obu wskaźników w przypadku określonej klasy przedsiębiorstw może sugerować, iż *zgromadzone tam podmioty odznaczają się większą wewnętrzną dynamiką niż przedsiębiorstwa należące do innych klas w ramach tej samej sekcji EKD*. W przypadku Działalności produkcyjnej, Budownictwa, Hoteli i restauracji oraz Obsługi nieruchomości i firm taką klasą są przedsiębiorstwa średnie, a - z racji specyfiki - w sekcji Pozostała działalność usługowa - przedsiębiorstwa małe. Z kolei w Transporcie, który jest sekcją skupiającą jednostki o bardzo różnorodnych profilach działalności, mieliśmy z jednej strony prężnie rozwijające się przedsiębiorstwa duże (np. telekomunikacja), a z drugiej - małe (transport samochodowy). Fakt, iż **jednostki średnie** okazują się być najbardziej dynamicznymi w przeważającej liczbie badanych sekcji, zdaje się wskazywać, że **działalność na tę właśnie skalę jest obecnie najbardziej korzystna**, biorąc pod uwagę takie uwarunkowania, jak np. wielkość popytu, możliwość pozyskania kwalifikowanych pracowników czy źródła finansowania dalszego rozwoju. Ostateczne potwierdzenie tego wniosku wymaga jednak dalszych dodatkowych badań, zarówno ankietowych, jak i statystycznych, lecz sięgających do jednostkowych sprawozdań przedsiębiorstw.

2.5. Charakterystyka majątku produkcyjnego i procesów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach o różnej wielkości

W tablicach 7 i 8 przedstawiamy *podstawowe dane charakteryzujące zasoby majątku produkcyjnego i procesy inwestycyjne w przedsiębiorstwach o różnej wielkości*, zaliczanych do sektora publicznego i prywatnego. Analiza przeprowadzona dla 1995 roku obejmuje jedynie te sekcje należące do tzw. sektora rynkowego, gdzie MSP odgrywają *rolę istotną*. W sekcjach o niskim udziale MSP różnego typu relacje obliczone dla firm małych i średnich są bowiem z reguły dość przypadkowe i dlatego trudne do interpretacji.

Badanie liczbowych charakterystyk majątku produkcyjnego i procesów inwestycyjnych prowadzi do szeregu generalnych stwierdzeń. Przedstawimy je poniżej w punktach.

1. **Wartość środków trwałych przypadających na 1 pracownika¹⁰ (tablica 7, rubryka 2) jest z reguły najmniejsza w przedsiębiorstwach małych (0-50 zatrudnionych osób), następnie w dużych (powyżej 250 osób), a najwyższe w przedsiębiorstwach średnich (51-250 osób)**. Wyjątkiem jest sekcja D (Działalność produkcyjna) ogółem oraz sektor prywatny w sekcjach D i F (Budownictwo), gdzie wartość środków na 1 pracownika jest najwyższa w przedsiębiorstwach dużych.

2. **Wartość środków trwałych przypadających na 1 pracownika jest w przedsiębiorstwach prywatnych, i to zarówno małych, średnich, jak i dużych, mniejsza niż w odpowiadających im wielkością i profilem działalności przedsiębiorstwach sektora publicznego**. Jedynym wyjątkiem od tej reguły jest sekcja K (Obsługa nieruchomości i firm) za przyczyną zaklasyfikowanych tam spółdzielni mieszkaniowych¹¹. Pewnym wyjaśnieniem takiej prawidłowości może być fakt, że *część przedsiębiorstw prywatnych prowadzi swoją działalność w wynajętych budynkach i lokalach*. Dlatego **udział wartości budynków i budowli w ogólnej wartości środków trwałych będących własnością przedsiębiorstw (tablica 8, rubryka 3) jest tu z reguły mniejszy niż w odpowiednich przedsiębiorstwach sektora publicznego¹²**. Natomiast **udział wartości maszyn, urządzeń technicznych i narzędzi, a zwłaszcza środków transportowych (tablica 8, rubryki 4 i 5), jest z reguły wyższy w firmach prywatnych**. Nie wyklucza to oczywiście także innego wyjaśnienia. **Przedsiębiorstwa prywatne**, kierując się w swych decyzjach rachunkiem ekonomicznym w stopniu o wiele wyższym niż publiczne, *inwestują raczej w majątek bezpośrednio produkcyjny (maszyny i urządzenia) niż w budynki i budowle*. Potwierdzenie tego wniosku możemy znaleźć analizując strukturę nakładów inwestycyjnych

⁹ Okres ten może być jednak stosunkowo krótki, zwłaszcza gdy chodzi o zakup maszyn i urządzeń.

¹⁰ Wielkość tego wskaźnika obliczyliśmy dzieląc wartość środków trwałych według stanu na koniec roku 1995 przez odpowiednią liczbę pracujących, również według stanu na koniec roku.

¹¹ Spółdzielnie mieszkaniowe są właścicielami budynków, w których zamieszkują ich członkowie. W odróżnieniu od spółdzielni mieszkaniowych sektora publicznego, zarządzający budynkami mieszkalnymi nie są ich właścicielami (są jedynie administratorami mienia komunalnego, którego właścicielami są samorządne gminy). Z tej to przyczyny wartość środków trwałych w sektorze prywatnym sekcji K, przypadających na 1 pracownika przedsiębiorstwa, jest niewspółmiernie wysoka w stosunku do sektora publicznego sekcji K, podobnie jak udział wartości budynków i budowli w ogólnej wartości środków trwałych (tabl. 8, rubryka 3).

¹² Z wyjątkiem sekcji K (patrz przypis powyżej).

(tablica 8, rubryki 6-9). Z przedstawionych danych wynika bowiem, iż udział maszyn i urządzeń w nakładach inwestycyjnych ogółem był w przedsiębiorstwach sektora prywatnego należących do sekcji D (Działalność produkcyjna), F (Budownictwo), G (Handel i naprawy) i O (Pozostała działalność usługowa) wyższy niż w odpowiednich przedsiębiorstwach sektora publicznego.

3. Przedstawione dane wykazują, że **udział wartości maszyn i urządzeń w wartości brutto środków trwałych małych przedsiębiorstwach sektora prywatnego jest tylko stosunkowo niewiele niższy niż w przedsiębiorstwach średniej wielkości, a dla sekcji D (Działalność produkcyjna), F (Budownictwo) i G (Handel i naprawy) także relatywnie niewiele mniejszy niż w przedsiębiorstwach dużych.** Z kolei w sekcjach H (Hotele i restauracje), J (Pośrednictwo finansowe) i O (Pozostała działalność usługowa, komunalna i socjalna) podobnymi udziałami wartości maszyn i urządzeń charakteryzowały się przedsiębiorstwa małe i średnie, z tym że w dużych udział ten był zdecydowanie większy. Jednakże we wspomnianych sekcjach małe i średnie firmy prywatne prowadzą z reguły zupełnie odmienny rodzaj działalności niż duże¹³. Natomiast **małe przedsiębiorstwa prywatne odznaczają się wyższym (nieraz znacznie wyższym) udziałem wartości środków transportowych w wartości brutto środków trwałych niż firmy średnie i duże** (z wyjątkiem sekcji O: Pozostała działalność usługowa).

---

¹³ W sekcji H firmy małe i średnie to hotele i restauracje, natomiast duże to głównie sieci barów szybkiej obsługi. W J małe i średnie to z reguły kantory wymiany walut (sieci kantorów), lombardy i biura maklerskie, a duże to banki. Natomiast w sekcji O małe i średnie wykonują różne usługi dla ludności, podczas gdy duże to m. in. prywatne rozgłośnie radiowe i telewizyjne.

Tablica 7. Podstawowe informacje na temat środków trwałych i nakładów inwestycyjnych w 1995 roku w wybranych sekcjach EKD oraz przedsiębiorstwach o różnej wielkości i formie własności

Sekcje EKD, sektory własności o - przedsiębiorstwa ogółem m - przedsiębiorstwa zatrudniające 0-50 osób s - przedsiębiorstwa zatrudniające 51-250 osób d - przedsiębiorstwa zatrudniające powyżej 250 osób	Środki trwałe		Stopień zużycia środków trwałych w procentach		Nakłady inwestycyjne		
	wartość brutto śr. trwałych na 1 pracownika w tys. zł	udział wartości śr. trwałych w % (sekcja ogółem = 100)	środki trwałe ogółem	maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia	nakłady inwestycyjne na 1 pracownika w tys. zł	udział nakładów inwestycyjnych w % (sekcja ogółem = 100)	
Sekcja D: Działalność produkcyjna o		39,3	100,0	51,0	63,2	3,8	100,0
	m	14,8	11,5	30,3	38,0	1,8	14,3
	s	33,4	15,4	44,0	53,8	3,5	15,7
	d	56,0	73,1	55,8	69,2	5,1	70,0
w tym:							
sektor prywatny o		24,4	37,4	32,2	39,8	3,9	59,0
	m	12,8	9,8	27,5	34,5	1,8	14,1
	s	25,3	9,0	36,5	43,8	4,2	14,3
	d	45,0	18,6	32,6	40,5	7,8	30,6
Sekcja F: Budownictwo o		9,4	100,0	48,8	63,1	1,1	100,0
	m	5,7	32,4	30,7	42,1	1,2	55,1
	s	14,2	35,6	56,2	70,6	0,9	19,3
	d	12,8	32,0	58,9	73,2	1,2	25,6
w tym:							
sektor prywatny o		5,8	50,6	33,8	44,2	1,1	77,0
	m	4,7	26,1	27,4	36,5	1,0	47,7
	s	6,3	11,4	44,6	57,0	1,1	15,0
	d	9,4	13,1	37,4	46,5	1,3	14,3
Sekcja G: Handel i naprawy o		12,0	100,0	37,0	44,6	2,0	100,0
	m	7,8	51,5	26,2	27,2	1,4	55,5
	s	28,9	28,7	40,4	47,3	3,1	17,9
	d	26,1	19,8	60,1	85,0	5,8	26,6
w tym:							
sektor prywatny o		10,5	82,3	30,7	37,8	1,9	90,5
	m	7,5	48,9	25,3	25,9	1,4	55,2
	s	26,3	23,2	41,0	44,3	3,4	17,0
	d	23,4	10,2	33,0	74,6	7,2	18,3
Sekcja H: Hotele i restauracje o		11,2	100,0	25,6	42,7	2,2	100,0
	m	4,7	35,5	21,6	30,2	1,4	54,5
	s	105,2	53,5	20,1	37,2	2,6	6,6
	d	11,6	11,0	64,9	76,4	7,7	38,9
w tym:							
sektor prywatny o		8,9	60,7	25,2	45,1	2,2	75,1
	m	5,5	33,4	21,2	30,0	1,8	53,9
	s	61,3	21,0	18,6	41,1	3,2	5,2
	d	19,4	6,3	68,7	92,4	9,0	16,0

Sekcja I: Transport, składowanie i łączność	o		76,3	100,0	53,0	54,3	5,7	100,0
		m	23,9	7,1	42,4	28,0	2,6	10,1
		s	130,8	12,4	33,0	38,2	4,4	5,6
		d	87,8	80,5	57,0	63,9	6,7	84,3
w tym:								
sektor prywatny	o		19,2	6,8	40,7	31,8	2,9	13,5
		m	18,2	5,2	38,5	25,5	2,5	9,2
		s	27,8	1,1	42,3	40,7	5,7	2,8
		d	17,6	0,5	59,7	30,6	4,1	1,5
Sekcja J: Pośrednictwo finansowe	o		24,8	100,0	27,8	44,2	8,3	100,0
		m	43,8	24,5	24,2	34,4	20,0	32,0
		s	129,4	34,5	24,4	40,5	16,5	13,0
		d	12,8	41,0	32,8	52,9	5,7	55,0
w tym:								
sektor prywatny	o		35,2	45,4	21,2	29,6	15,5	57,5
		m	37,7	20,6	24,1	31,5	20,0	31,4
		s	101,6	15,0	19,8	27,0	27,9	11,8
		d	16,5	9,8	17,2	29,6	8,3	14,3
Sekcja K: Obsługa nieruchomości i firm	o		179,5	100,0	23,5	69,4	6,2	100,0
		m	110,3	31,6	17,7	45,8	6,7	56,0
		s	340,9	54,7	21,4	79,9	6,2	28,5
		d	124,4	13,7	45,6	79,9	5,1	15,5
w tym:								
sektor prywatny	o		260,2	92,2	20,2	59,1	8,6	87,4
		m	125,9	29,8	16,0	41,2	7,9	54,7
		s	649,1	51,4	19,5	81,5	11,4	25,0
		d	285,6	11,0	34,9	68,9	7,5	7,7
Sekcja O: Pozostała działalność usługowa, komunalna i socjalna	o		16,3	100,0	38,7	49,2	1,9	100,0
		m	10,8	38,4	33,6	42,8	1,2	34,7
		s	25,3	40,5	33,8	42,6	1,7	22,2
		d	22,4	21,1	57,6	66,0	5,1	43,1
w tym:								
sektor prywatny	o		15,8	44,3	32,2	41,6	2,0	47,1
		m	16,9	32,0	31,7	41,1	1,9	30,5
		s	19,3	8,6	34,0	43,4	2,2	7,6
		d	7,9	3,7	32,4	41,6	2,2	9,0

Tablica 7a. Podstawowe informacje na temat środków trwałych i nakładów inwestycyjnych w 1995 roku w wybranych sekcjach EKD oraz przedsiębiorstwach o różnej wielkości i formie własności (c.d.)

Sekcje EKD, sektory własności o - przedsiębiorstwa ogółem m - przedsiębiorstwa zatrudniające 0-50 osób s - przedsiębiorstwa zatrudniające 51-250 osób d - przedsiębiorstwa zatrudniające powyżej 250 osób		Długość okresu odtworzenia środków trwałych (lata - miesiące)		
		ogółem	w tym	
			budynki i budowle	maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia
Sekcja D	o	10 - 4	16 - 8	8 - 7
	m	8 - 4	10 - 5	8 - 0
	s	10 - 1	16 - 10	8 - 2
	d	10 - 9	18 - 1	8 - 9
w tym: sektor prywatny	o	6 - 7	9 - 3	5 - 11
	m	7 - 2	7 - 11	7 - 4
	s	6 - 6	9 - 10	5 - 8
	d	6 - 3	9 - 8	5 - 7
Sekcja F	o	8 - 2	10 - 4	7 - 0
	m	4 - 10	4 - 11	5 - 6
	s	15 - 1	20 - 1	11 - 4
	d	10 - 3	23 - 10	5 - 8
w tym: sektor prywatny	o	5 - 5	6 - 5	5 - 0
	m	4 - 6	4 - 9	4 - 10
	s	6 - 2	6 - 4	5 - 6
	d	7 - 6	15 - 2	4 - 11
Sekcja G	o	5 - 11	9 - 8	3 - 6
	m	5 - 6	7 - 8	4 - 3
	s	9 - 6	20 - 9	4 - 2
	d	4 - 5	7 - 7	2 - 1
w tym: sektor prywatny	o	5 - 5	8 - 8	3 - 3
	m	5 - 3	7 - 2	4 - 1
	s	8 - 1	17 - 7	3 - 8
	d	3 - 4	6 - 1	1 - 6

Sekcja H	o	5 - 3	6 - 6	3 - 4
	m	3 - 5	3 - 3	4 - 0
	s	42 - 10	66 - 4	17 - 11
	d	1 - 6	1 - 10	1 - 1
w tym:				
sektor prywatny	o	4 - 3	4 - 4	4 - 2
	m	3 - 3	3 - 1	3 - 10
	s	21 - 2	28 - 8	13 - 2
	d	2 - 1	1 - 11	1 - 11
Sekcja I	o	13 - 6	19 - 8	4 - 11
	m	9 - 6	8 - 9	5 - 6
	s	30 - 0	90 - 9	49 - 9
	d	12 - 10	18 - 6	3 - 4
w tym:				
sektor prywatny	o	6 - 10	5 - 8	5 - 8
	m	7 - 8	8 - 2	5 - 7
	s	5 - 3	7 - 5	5 - 11
	d	4 - 6	1 - 0	5 - 6
Sekcja J	o	3 - 1	4 - 10	2 - 10
	m	2 - 4	13 - 10	2 - 5
	s	8 - 3	19 - 2	7 - 9
	d	2 - 4	2 - 9	2 - 0
w tym:				
sektor prywatny	o	2 - 5	3 - 8	2 - 8
	m	2 - 0	10 - 0	2 - 2
	s	3 - 11	3 - 11	4 - 7
	d	2 - 1	1 - 11	2 - 3
Sekcja K	o	29 - 6	39 - 0	6 - 8
	m	16 - 8	21 - 8	3 - 11
	s	56 - 9	69 - 0	12 - 0
	d	26 - 0	41 - 2	7 - 11
w tym:				
sektor prywatny	o	31 - 2	39 - 4	5 - 2
	m	16 - 1	20 - 9	3 - 8
	s	60 - 9	69 - 8	10 - 2
	d	41 - 10	55 - 0	8 - 0
Sekcja O	o	8 - 2	11 - 11	5 - 2
	m	9 - 0	10 - 7	7 - 0
	s	14 - 11	23 - 4	8 - 10
	d	4 - 0	6 - 1	2 - 9
w tym:				
sektor prywatny	o	7 - 8	10 - 10	5 - 3
	m	8 - 7	10 - 2	6 - 8
	s	9 - 3	16 - 1	6 - 7
	d	3 - 4	9 - 3	1 - 10

Tablica 8. Struktura wartości brutto środków trwałych i nakładów inwestycyjnych w 1995 roku według grup środków trwałych w wybranych sekcjach EKD oraz przedsiębiorstwach o różnej wielkości i formie własności

Sekcje EKD, sektory własności o - przedsiębiorstwa ogółem m - przedsiębiorstwa zatrudniające 0-50 osób s - przedsiębiorstwa zatrudniające 51-250 osób d - przedsiębiorstwa zatrudniające powyżej 250 osób		Wartość brutto środków trwałych (stan na koniec roku)			Nakłady inwestycyjne				
		ogółem	w tym		ogółem	w tym			
			budynki i budowle	maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia		środki transportowe	budynki i budowle	maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia	środki transportowe
Sekcja D: Działalność produkcyjna	o	100,0	44,6	51,0	4,2	100,0	27,6	61,5	6,5
	m	100,0	38,8	51,3	9,7	100,0	30,9	53,4	13,7
	s	100,0	43,4	51,0	5,5	100,0	26,0	63,1	7,5
	d	100,0	45,8	51,0	3,1	100,0	27,3	62,8	4,7
sektor publiczny	o	100,0	49,1	47,8	3,0	100,0	29,4	60,7	3,0
	m	100,0	63,5	33,2	3,2	100,0	24,4	69,3	5,5
	s	100,0	50,7	45,7	3,6	100,0	32,5	57,4	5,7
	d	100,0	48,4	48,6	2,9	100,0	29,3	60,8	2,9
sektor prywatny	o	100,0	37,1	56,4	6,4	100,0	26,4	62,0	8,8
	m	100,0	34,5	54,5	10,8	100,0	31,0	53,2	13,9
	s	100,0	38,2	54,8	6,8	100,0	25,4	63,7	7,7
	d	100,0	38,0	58,1	3,8	100,0	24,8	65,3	7,1
Sekcja F: Budownictwo	o	100,0	45,5	34,3	20,0	100,0	35,0	40,2	21,2
	m	100,0	45,4	30,8	23,4	100,0	44,4	27,1	25,1
	s	100,0	42,4	38,3	19,2	100,0	31,8	51,0	15,2
	d	100,0	49,0	33,3	17,3	100,0	21,0	60,2	17,3
sektor publiczny	o	100,0	49,8	32,8	17,3	100,0	41,0	46,3	10,8
	m	100,0	70,3	20,0	9,4	100,0	92,4	2,4	1,4
	s	100,0	44,3	37,9	17,7	100,0	11,8	75,2	12,0
	d	100,0	50,1	30,4	19,4	100,0	18,0	64,6	16,7
sektor prywatny	o	100,0	41,2	35,7	22,6	100,0	34,5	38,3	24,3
	m	100,0	39,4	33,4	26,8	100,0	36,8	31,0	28,8
	s	100,0	38,2	39,2	22,4	100,0	37,5	44,2	16,1
	d	100,0	47,5	37,3	14,3	100,0	23,5	56,7	17,8
Sekcja G: Handel i naprawy	o	100,0	57,8	22,2	19,6	100,0	35,5	37,8	24,8
	m	100,0	50,7	22,2	27,0	100,0	36,6	28,6	33,5
	s	100,0	67,5	22,0	10,4	100,0	30,9	50,4	16,3
	d	100,0	62,3	22,6	13,7	100,0	36,4	48,6	12,2
sektor publiczny	o	100,0	70,6	19,5	9,7	100,0	46,8	35,9	12,4
	m	100,0	70,5	19,9	9,5	100,0	33,2	47,5	18,4
	s	100,0	74,3	18,9	6,8	100,0	37,9	42,5	19,2
	d	100,0	68,4	19,7	11,4	100,0	48,3	34,8	11,4
sektor prywatny	o	100,0	55,1	22,8	21,7	100,0	34,3	38,0	26,1
	m	100,0	49,6	22,3	27,9	100,0	36,6	28,4	33,6
	s	100,0	65,9	22,7	11,3	100,0	30,5	50,9	16,2
	d	100,0	56,6	25,4	15,9	100,0	31,1	54,8	12,6

Seksja H: Hotele i restauracje	o	100,0	75,5	19,5	3,6	100,0	60,9	30,4	6,7	
	m	100,0	71,7	18,8	8,4	100,0	74,5	16,2	8,8	
	s	100,0	82,5	16,6	0,8	100,0	53,3	39,8	5,2	
	d	100,0	53,6	35,8	1,5	100,0	43,1	48,7	4,0	
	sektor publiczny	o	100,0	83,1	15,2	0,7	100,0	36,9	53,4	4,1
		m	100,0	82,2	15,7	1,5	100,0	56,9	41,2	1,0
		s	100,0	86,7	12,7	0,6	100,0	42,3	52,6	3,6
		d	100,0	59,0	32,2	0,8	100,0	36,1	53,8	4,3
	sektor prywatny	o	100,0	70,5	22,3	5,5	100,0	68,8	22,8	7,6
		m	100,0	71,0	19,0	8,8	100,0	74,7	15,9	8,9
		s	100,0	76,1	22,7	1,2	100,0	56,1	36,5	5,6
		d	100,0	49,6	38,4	2,0	100,0	53,1	41,5	3,7
	Seksja I: Transport, składowanie i łączność	o	100,0	53,0	14,1	32,8	100,0	36,3	38,8	21,0
		m	100,0	14,8	7,3	77,9	100,0	16,1	12,5	68,2
		s	100,0	44,6	36,7	18,7	100,0	14,8	22,1	61,9
		d	100,0	57,7	11,3	31,0	100,0	40,1	43,0	12,6
sektor publiczny		o	100,0	55,9	14,1	30,0	100,0	39,4	42,0	14,3
		m	100,0	20,4	3,1	76,5	100,0	59,6	18,2	11,7
		s	100,0	47,3	37,1	15,6	100,0	17,4	15,4	66,7
		d	100,0	58,0	11,1	30,9	100,0	40,0	43,2	12,6
sektor prywatny		o	100,0	13,3	15,0	71,6	100,0	16,1	18,1	63,6
		m	100,0	12,7	8,8	78,4	100,0	12,0	12,0	73,6
		s	100,0	17,1	32,4	50,5	100,0	12,1	29,1	56,9
		d	100,0	10,8	42,9	46,1	100,0	48,0	35,5	16,2
Seksja J: Pośrednictwo finansowe		o	100,0	45,1	40,2	14,7	100,0	28,7	43,7	26,9
		m	100,0	33,1	40,6	26,2	100,0	5,6	39,9	53,1
		s	100,0	43,3	38,7	18,0	100,0	18,6	40,8	40,5
		d	100,0	53,8	41,3	4,9	100,0	44,5	46,6	8,4
	sektor publiczny	o	100,0	59,9	36,1	4,0	100,0	43,1	46,7	9,6
		m	100,0	64,7	32,2	3,1	100,0	12,7	57,7	29,0
		s	100,0	62,5	34,0	3,4	100,0	21,5	69,0	9,5
		d	100,0	57,6	38,0	4,4	100,0	44,2	45,9	9,3
	sektor prywatny	o	100,0	27,3	45,2	27,5	100,0	18,0	41,5	40,0
		m	100,0	27,1	42,2	30,6	100,0	5,5	39,5	53,7
		s	100,0	18,3	44,8	36,9	100,0	18,3	38,2	43,4
		d	100,0	41,4	52,1	6,5	100,0	45,3	48,7	5,8
	Seksja K: Obsługa nieruchomości i firm	o	100,0	94,6	4,4	0,9	100,0	71,7	19,2	5,1
		m	100,0	93,6	4,2	2,0	100,0	71,9	18,2	6,3
		s	100,0	96,6	3,1	0,3	100,0	79,4	14,8	2,6
		d	100,0	89,4	9,5	0,6	100,0	56,5	31,2	5,4
sektor publiczny		o	100,0	70,6	26,4	2,5	100,0	37,8	50,2	9,0
		m	100,0	88,5	9,1	1,6	100,0	37,2	52,5	9,5
		s	100,0	69,9	27,1	2,9	100,0	34,5	53,0	9,5
		d	100,0	59,3	37,3	2,5	100,0	39,4	48,5	8,7
sektor prywatny		o	100,0	96,7	2,5	0,7	100,0	76,5	14,8	4,6
		m	100,0	93,9	3,9	2,1	100,0	72,8	17,4	6,2
		s	100,0	98,3	1,6	0,1	100,0	85,7	9,4	1,7
		d	100,0	96,8	2,7	0,2	100,0	73,7	13,9	2,2

Sekcja O: Pozostała działalność usługowa, komunalna i socjalna									
	o	100,0	61,6	28,7	9,5	100,0	42,2	45,3	10,5
	m	100,0	60,4	27,7	11,7	100,0	51,7	35,5	11,1
	s	100,0	67,5	24,8	7,7	100,0	43,0	41,8	12,8
	d	100,0	52,6	38,2	9,1	100,0	34,2	54,9	8,8
sektor publiczny	o	100,0	66,0	26,7	7,2	100,0	44,5	44,9	8,2
	m	100,0	80,1	15,6	4,0	100,0	82,2	14,6	2,5
	s	100,0	70,5	22,9	6,6	100,0	48,4	40,3	8,3
	d	100,0	52,5	37,9	9,6	100,0	38,2	50,5	8,8
sektor prywatny	o	100,0	56,2	31,2	12,4	100,0	39,6	45,7	13,1
	m	100,0	56,4	30,1	13,2	100,0	47,5	38,3	12,2
	s	100,0	56,4	31,8	11,8	100,0	32,5	44,6	21,5
	d	100,0	53,4	39,3	6,9	100,0	19,0	71,7	9,0

4. **Stopień zużycia (umorzenia) środków trwałych¹⁴** (porównaj tablica 7, rubryka 4), *oszacowany łącznie dla sektora publicznego i prywatnego, z reguły rośnie w miarę wzrostu wielkości przedsiębiorstw*. Inaczej mówiąc, *środki trwałe w firmach średnich są przeciętnie starsze niż w małych, a w średnich - niż w dużych*. Nie jest to oczywiście zaskoczeniem zważywszy na wysoki stopień dekapitalizacji majątku w przedsiębiorstwach państwowych, których udział w grupie przedsiębiorstw dużych jest większy niż w średnich, a ten ostatni większy niż w małych (stopień umorzenia środków trwałych w przedsiębiorstwach prywatnych jest z reguły mniejszy niż w odpowiadających im wielkością i rodzajem działalności firmach państwowych). Co się natomiast tyczy stopnia umorzenia środków trwałych **w samym sektorze prywatnym, to małe przedsiębiorstwa posiadają majątek najbardziej nowoczesny, niezależnie od badanej sekcji EKD**. Natomiast w sekcjach D (Działalność produkcyjna) i F (Budownictwo) przedsiębiorstwa duże są przeciętnie bardziej nowoczesne niż średnie, podczas gdy w G (Handel i naprawy), H (Hotele i restauracje) i I (Transport, składowanie i łączność) - odwrotnie.

5. Podobne prawidłowości jak dla stopnia umorzenia środków trwałych ogółem zaobserwować można w przypadku stopnia zużycia maszyn i urządzeń¹⁵ (tablica 7, rubryka 5). Rozpatrując łącznie oba sektory własności, **stopień zużycia maszyn i urządzeń rośnie wraz ze wzrostem wielkości przedsiębiorstw**. Natomiast w przypadku sektora prywatnego najmniej zużyte są maszyny w firmach małych, a następnie dużych i średnich (5 sekcji EKD) lub odwrotnie (3 pozostałe rozpatrywane sekcje).

6. **Nakłady inwestycyjne w przeliczeniu na 1 pracującego¹⁶** (tablica 7, rubryka 6) są z reguły wyższe w przedsiębiorstwach prywatnych niż w odpowiadających im klasach przedsiębiorstw sektora publicznego. Z tego względu udziały sektora prywatnego w nakładach inwestycyjnych (tablica 7, rubryka 7) są dla wszystkich klas przedsiębiorstw zazwyczaj wyższe niż ich udziały w wartości środków trwałych ogółem (rubryka 3).

7. **Nakłady inwestycyjne przypadające na 1 pracownika** w przeważającej liczbie badanych sekcji EKD **rosną w miarę wzrostu wielkości przedsiębiorstw** (w małych są niższe niż w średnich, a te ostatnie niższe niż w dużych). Od tej generalnej zasady obserwowane były nieliczne wyjątki (sekcje J: Pośrednictwo finansowe i K: Obsługa nieruchomości i firm oraz sektor prywatny sekcji I: Transport, składowanie i łączność) ze względu na opisywany już wcześniej odmienny rodzaj działalności, jaki podejmują tam przedsiębiorstwa duże w odróżnieniu od małych i średnich. Wysokie nakłady w przeliczeniu na 1 pracownika w klasie przedsiębiorstw dużych nie oznaczają bynajmniej, że wszystkie duże przedsiębiorstwa prowadzą intensywną działalność inwestycyjną. Przyczyną wspomnianej tendencji była najprawdopodobniej głównie aktywność inwestorów zagranicznych, rozbudowujących swoje przedsiębiorstwa w Polsce lub dokonujących nieraz ich gruntownej modernizacji po przejściu na własność.

8. **Udział maszyn i urządzeń w wielkości nakładów inwestycyjnych** (tablica 8, rubryka 8) **róśl w sektorze prywatnym w większości sekcji, oprócz J (Pośrednictwo finansowe) i K (Obsługa nieruchomości i firm), wraz z przejściem do kolejnej klasy przedsiębiorstw** (z małych do średnich i do dużych). Oznacza to, że małe prywatne przedsiębiorstwa budowane są znacznie częściej od podstaw niż średnie, a średnie niż duże. Te ostatnie są głównie modernizowane. **Natomiast udział środków transportowych w nakładach inwestycyjnych** (rubryka 9) **kształtował się** (oprócz sekcji K: Obsługa nieruchomości i firm i O: Pozostała działalność usługowa, komunalna i socjalna) **niemal dokładnie odwrotnie**, tzn. największy był w przedsiębiorstwach małych, mniejszy w średnich a najmniejszy w dużych. Wielu przedsiębiorców działających na małą skalę właśnie od kupna samochodu rozpoczyna bowiem swoją działalność gospodarczą¹⁷.

¹⁴ Relacja wartości umorzenia do wartości brutto środków trwałych wg stanu na koniec roku.

¹⁵ Stopień zużycia maszyn i urządzeń jest z reguły wyższy niż wszystkich środków trwałych ogółem ze względu na przyjęte w rachunkowości znacznie krótsze okresy, w jakich amortyzowana jest całkowicie wartość maszyn i urządzeń niż budynków i budowli, stanowiąca zazwyczaj wysoki udział ogólnej wartości środków trwałych.

¹⁶ Nakłady inwestycyjne obejmują wydatki poniesione w ciągu całego roku sprawozdawczego (1995 rok) w odróżnieniu np. od środków trwałych, których wartość podaje się na określony dzień (koniec roku). Dlatego obliczając wielkość nakładów przypadającą na 1 pracownika musieliśmy przyjąć jako mianownik przeciętną liczbę pracujących (średnia ze stanu na koniec 1994 i 1995) w odpowiedniej grupie przedsiębiorstw.

¹⁷ Istnieją jednak uzasadnione obawy, że samochody osobowe przeznaczone do celów czysto prywatnych przedsiębiorcy kupują często także na rachunek firmy, której są właścicielami.

9. **Okres odtworzenia środków trwałych**¹⁸ (rubryki 2-4 tablicy 7a) jest **z reguły krótszy w przypadku sektora prywatnego niż publicznego**. Złożyły się na to dwie przyczyny. Po pierwsze, *intensywność inwestowania* jest w przypadku sektora prywatnego znacznie większa niż publicznego, o czym była już mowa wcześniej, przy okazji prezentowania struktury nakładów inwestycyjnych według sektorów własności. Po drugie, *zasoby środków trwałych w sektorze publicznym są nadal większe niż w prywatnym*. Dotyczy to głównie przedsiębiorstw dużych, ale także średnich w niektórych sekcjach. Dlatego iloraz wartości środków trwałych przez wielkość nakładów inwestycyjnych jest niższy dla sektora prywatnego (mniejsza dzielna i większy dzielnik).

Relacje długości okresu odtworzenia, oszacowane dla małych, średnich i dużych przedsiębiorstw sektora prywatnego, kształtują się odmiennie w różnych sekcjach. **W sekcji D** (Działalność produkcyjna) *najdłuższym okresem odznaczają się przedsiębiorstwa małe*, co może być niepokojącym sygnałem, iż dynamika ich rozwoju osłabła w porównaniu z początkiem lat dziewięćdziesiątych. Jedną z przyczyn mogą tu być *trudności związane z pozyskaniem kapitału* (kredyty) na rozwój.

Z kolei **w sekcji F** (Budownictwo) *małe przedsiębiorstwa charakteryzują się najkrótszym okresem odtworzenia środków trwałych*. Lecz zasób środków niezbędnych do założenia małej firmy budowlanej jest o wiele niższy niż np. przemysłowej (sekcja D), a stąd także relatywna łatwość odnawiania środków trwałych w małej firmie budowlanej.

W sekcji G (Handel i naprawy) *małe firmy prywatne odznaczają się krótszym okresem niż średnie*, ponieważ prowadzą działalność często w wynajętych budynkach i lokalach względnie obiekty te są bardzo prowizoryczne. Dlatego okres odtworzenia budynków i budowli w średnich przedsiębiorstwach prywatnych jest o przeszło 10 lat dłuższy niż w małych. Co się tyczy natomiast *dużych prywatnych firm handlowych, to były one w 1995 roku jeszcze stosunkowo nieliczne, lecz ich liczba szybko wzrasta m. in. za sprawą kapitału zagranicznego*. Dlatego okres odtworzenia obliczony dla firm dużych handlowych jest taki krótki (nieco ponad 3 lata). **To samo zresztą można powiedzieć o firmach dużych w sekcji H** (Hotele i restauracje), **a także sekcjach J** (Pośrednictwo finansowe) **i O** (Pozostałe usługi).

Wreszcie **w sekcji I** (Transport, składowanie i łączność) *najdłuższym okresem odtworzenia środków trwałych odznaczają się w sektorze prywatnym firmy małe, a następnie średnie i duże*. Takie proporcje ukształtowały się jednak głównie dzięki inwestycjom dużych firm w budynki i budowle. Analizując zaś osobno szczególnie istotną dla tej sekcji grupę środków trwałych, a mianowicie **środki transportowe**, otrzymamy nieco inną kolejność (danych na temat długości odtworzenia środków transportowych nie podawaliśmy w tablicy 7a). *Najkrótszy okres*¹⁹ *wykazują przedsiębiorstwa średnie* (4 lata i 8 miesięcy), *następnie małe* (8 lat i 2 miesiące) i *wreszcie duże* (12 lat i 10 miesięcy). Wynikałoby więc z tego, że **najbardziej dynamicznie rozwijającymi się przedsiębiorstwami prywatnymi w omawianej sekcji** (głównie przedsiębiorstwa transportu samochodowego i biura turystyczne) **są przedsiębiorstwa średnie**. Natomiast duże etap szybszej ekspansji mają chyba jeszcze przed sobą.

Na zakończenie jeszcze jedna uwaga ogólna. Omawiając w punktach powyżej główne tendencje, jakie występują w poszczególnych klasach przedsiębiorstw pod względem posiadanego majątku i nakładów inwestycyjnych, zwracaliśmy często uwagę na wyjątki od tych generalnych prawidłowości. *Spośród takich wyjątkowych sekcji stosunkowo najrzadziej wymieniane były sekcje: D (Działalność produkcyjna), F (Budownictwo) i G (Handel i naprawy)*. Fakt, iż przedsiębiorstwa zachowują się w sposób "podręcznikowy", należy tłumaczyć głównie tym, że zbiorowości przedsiębiorstw badane w tych sekcjach są najbardziej liczne. Wszystkie odchylenia wynikające ze specyfiki rodzaju działalności stają się więc mało widoczne i nie zakłócają ogólnych tendencji. Nieco inaczej

¹⁸ Wskaźnik ten, wyrażony w latach i miesiącach, a będący ilorzem wartości środków trwałych według stanu na początek danego roku i wielkości nakładów inwestycyjnych w danym roku, określa długość okresu, jaki byłby potrzebny do zastąpienia istniejącego zasobu środków trwałych nowymi środkami pochodzącymi z inwestycji, oczywiście przy założeniu, że intensywność inwestowania byłaby przez cały ten okres taka sama jak w roku, dla którego obliczany jest wspomniany wskaźnik. W warunkach wysokiej inflacji poprawne opracowanie wielkości tego wskaźnika jest jednak stosunkowo trudne, ponieważ zazwyczaj ceny ewidencyjne, w jakich wyrażana jest wartość środków trwałych, są zaniżone do cen dóbr inwestycyjnych. Tak było np. w 1994 roku i dlatego, począwszy od 1995 roku, GUS wprowadził inną metodę szacunku wartości środków trwałych, w wyniku której wartość środków trwałych na koniec 1995 roku jest około dwukrotnie wyższa niż na koniec 1994 roku. Z tego powodu musieliśmy zmodyfikować nieco klasyczną formułę obliczania długości okresu odtworzenia środków trwałych. Dzielimy mianowicie przez wielkość nakładów inwestycyjnych w 1995 roku nie wartość środków trwałych według stanu na koniec 1994, lecz na koniec 1995 roku. Taki sposób obliczania nie jest wprawdzie prawidłowy od strony metodycznej, lecz w konkretnych polskich warunkach daje wyniki bardziej bliskie rzeczywistości.

¹⁹ Długość okresu odtworzenia środków transportowych, obliczona dla obu sektorów w sekcji I, wynosiła: przedsiębiorstwa ogółem - 21 lat i 1 miesiąc, małe - 10 lat i 10 miesięcy, średnie - 9 lat i 1 miesiąc, duże - 31 lat i 7 miesięcy (do tej klasy zalicza się m. in. PKP, Poczta Polska i Telekomunikacja Polska SA).

jest jednak w przypadku pozostałych sekcji. Tam zbiorowości przedsiębiorstw są już stosunkowo mniej liczne, a za to specyfika poszczególnych podgrup firm bardziej wyraźna. *Takich sekcji nie powinno się więc badać w całości w sekcji, lecz osobno według działów EKD.* Dotyczy to przede wszystkim szczególnie niejednorodnych sekcji K (Obsługa nieruchomości i firm) i O (Pozostała działalność usługowa, komunalna i socjalna), ale także H (Hotele i restauracje), I (Transport, składowanie i łączność) oraz J (Pośrednictwo finansowe)²⁰.

2. 6. Małe i średnie przedsiębiorstwa w przemyśle (MSPP) w latach 1994-1995

Przybliżona ocena relatywnej dynamiki MSPP w 1994 roku

Zastąpienie w 1994 roku stosowanej poprzednio tzw. Klasyfikacji Gospodarki Narodowej (KGN) inną klasyfikacją - tzw. Europejską Klasyfikacją Działalności (EKD) zapewniło porównywalność danych publikowanych przez GUS w aspekcie międzynarodowym. Utrudniło jednak równocześnie śledzenie tendencji rozwojowych sektora MSPP w 1994 roku w stosunku do roku 1993.

Na podstawie bardzo mało dokładnych szacunków, których metod nie będziemy tu przedstawiać, doszliśmy do wniosku, że *tempo wzrostu sprzedaży MSPP było w 1994 roku wyższe niż dynamika sprzedaży firm dużych*, aczkolwiek różnica tempa wzrostu na korzyść MSPP nie była już prawdopodobnie tak istotna jak w okresie wcześniejszym.

MSPP w działach przemysłu - lata 1994-1995

W niniejszym paragrafie omówimy sytuację MSPP w poszczególnych działach przemysłu (według EKD), uporządkowanych zgodnie z malejącą wielkością udziału sprzedaży tych przedsiębiorstw w ogólnej wartości sprzedaży całego działu. Interesować nas będą przy tym głównie działy zaliczone do sekcji pod nazwą Działalność produkcyjna, ponieważ w dwóch pozostałych sekcjach przemysłowych (Górnictwo i kopalnictwo oraz Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę) MSPP odgrywają rolę zupełnie marginalną. Pisaliśmy zresztą o tym obszernie we fragmencie dotyczącym sytuacji MSPP w latach 1990-1993.

Informacja na temat udziałów sprzedaży przedsiębiorstw o różnej wielkości w latach 1994-1995 według działów przemysłu przedstawiona jest w tabelicy 9. Nie dysponując danymi na temat wielkości sprzedaży przedsiębiorstw zatrudniających do 250 osób, która to wielkość zatrudnienia powinna być przyjęta umownie jako wielkość graniczna, wyróżniająca MSPP spośród ogółu przedsiębiorstw, w tabelicy 9 podajemy udziały sprzedaży według wielkości przedsiębiorstw w przedziałach możliwie najbardziej zbliżonych do tej granicy²¹. Figuruje tam więc wielkości dla przedsiębiorstw zatrudniających 0-50 osób, 51-200, 201-300 oraz powyżej 300 pracowników. Udział sprzedaży przedsiębiorstw zatrudniających 0-250 osób jest zawarty oczywiście między odpowiednimi wielkościami ustalonymi dla grup przedsiębiorstw o liczbie pracowników najemnych od 0 do 200 i od 0 do 300 osób. *W przypadku interesującej nas szczególnie Działalności produkcyjnej jest to wielkość z przedziału 34,7-40,2% w 1994 roku oraz 36,4-42,0% w 1995 roku.* Jak więc widać, przedział ten dla sprzedaży zagregowanej do poziomu sekcji EKD wydaje się relatywnie wąski.

Na podstawie podanych tu wielkości można zatem jednoznacznie stwierdzić, że w roku 1995 nastąpił w sekcji Działalność produkcyjna, czyli w przemyśle przetwórczym, wzrost udziału MSPP w wartości sprzedaży ogółem o około 2 punkty procentowe. Jest to, jak na jeden rok, zdecydowanie znaczny wzrost.

Przejdziemy obecnie do omówienia udziałów MSPP w sprzedaży w poszczególnych działach przemysłu przetwórczego. W poszczególnych działach różnice procentowe udziałów przedsiębiorstw o zatrudnieniu do 200

²⁰ W sekcji K konieczne jest badanie osobno przedsiębiorstw obsługujących nieruchomości (kwestia spółdzielni mieszkaniowych) oraz obsługujących firmy. W sekcji O szeroko pojęte usługi dla ludności powinny być oddzielone od działalności kulturalnej (teatry, rozgłośnie radiowe i TV) i komunalnej (np., wywóz śmieci i nieczystości). Podobnie w H należałoby np. badać osobno hotele i restauracje, a z sekcji I wydzielić transport samochodowy.

²¹ GUS nie publikował dotychczas, a co za tym idzie, nie wykonywał rutynowo żadnych badań dotyczących grupy przedsiębiorstw, których liczba zatrudnionych nie przekracza 250 osób. Chcąc więc zaprezentować w naszej tabelicy wielkość udziału sprzedaży przedsiębiorstw zatrudniających przykładowo 51-250 osób należałoby wykonać specjalne obliczenia na podstawie jednostkowych sprawozdań przedsiębiorstw, co jednak wymagałoby dodatkowych środków, a przede wszystkim dodatkowego czasu na przygotowanie niezbędnej informacji.

i o zatrudnieniu do 300 osób nie są analogiczne jak dla przemysłu przetwórczego ogółem²². Mimo to uporządkowania działów pod względem wskaźnika udziału w wartości sprzedaży, obliczonego dla przedsiębiorstw o liczbie pracujących z przedziału 0-200 i 0-300 osób, są w 1995 roku niemal identyczne²³. Wynika więc z tego, że nawet nie znając wielkości sprzedaży w przedsiębiorstwach o liczbie pracujących 0-250 osób, możemy dość precyzyjnie wyznaczyć kolejność działów ze względu na udział sprzedaży tej grupy przedsiębiorstw w ogólnej wartości sprzedaży wszystkich firm zaliczonych do odpowiednich działów według EKD. Omówimy poniżej wyniki tego uporządkowania działów, biorąc za podstawę wielkość udziału sprzedaży MSPP zatrudniających do 200 osób. Przypominamy, że procentowy udział sprzedaży przedsiębiorstw zatrudniających do 200 osób w wartości sprzedaży w przemyśle przetwórczym wyniósł w 1995 roku około 36,4%.

Pierwsze miejsce na naszej liście zajmuje *Działalność wydawnicza i poligraficzna*, gdzie udział MSPP zatrudniających do 200 osób wyniósł w 1995 roku aż 80,1%, a do 300 osób - 84,9%. Do działu tego, jak już wspominaliśmy powyżej, zaliczane są przedsiębiorstwa o dość zróżnicowanym profilu. Są to wydawnictwa książkowe oraz wydawnictwa gazet i czasopism, przedsiębiorstwa poligraficzne, w tym zajmujące się drukiem opakowań, wreszcie firmy wykonujące reprodukcje różnego rodzaju nagrań muzycznych, kaset wideo i programów komputerowych. Wszystkie te firmy, z wyjątkiem kilku drukarni książek i czasopism, są z reguły prywatne (udział firm prywatnych w sprzedaży wyniósł tu w 1995 roku niemal 90%) i stosunkowo niewielkie.

Drugie miejsce zajmuje *Produkcja odzieży oraz futrzarstwo*, gdzie udział sprzedaży firm prywatnych był w 1995 roku nawet wyższy niż w przypadku Działalności wydawniczej i poligraficznej, gdyż wynosił ponad 90%. Udział sprzedaży przedsiębiorstw zatrudniających do 200 osób (oba sektory: publiczny i prywatny) był natomiast równy 67,2%, a do 300 osób - 74,7%. Do tego działu stosują się wszystkie uwagi, które wysunęliśmy pod adresem przemysłu odzieżowego, omawiając sytuację MSPP w latach 1990-1993. Nie jest więc niespodzianką wysoka lokata tej dziedziny działalności gospodarczej pod względem udziału sprzedaży MSPP również po roku 1993.

---

²² Podczas gdy dla całego przemysłu przetwórczego rozpiętość ta wynosi 5,5 punkta procentowego (42,0-36,4), to np. w dziale Zagospodarowanie odpadów czy Produkcja instrumentów medycznych, precyzyjnych i optycznych rozpiętość tego przedziału sięga 12-14 punktów procentowych.

²³ Jedno uporządkowanie różni się tym od drugiego, że działy zajmujące odpowiednio miejsca: 2 i 3, 5 i 6, 7 i 8, 11 i 12 oraz 18 i 19 zamienione są miejscami.

Tablica 9. Udziały przedsiębiorstw o różnej wielkości w sprzedaży poszczególnych działów przemysłu według EKD w latach 1994-1995 (ceny bieżące)

Sekcje i działy zaliczane do przemysłu według EKD a - sektor publiczny i prywatny b - sektor prywatny		1994				1995					
		razem	z tego przedsiębiorstwa zatrudniające				razem	z tego przedsiębiorstwa zatrudniające			
			0-50	51-200	201-300	powyżej 300		0-50	51-200	201-300	powyżej 300
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
Ogółem	a	100,0	20,6	8,4	4,8	66,2	100,0	20,8	10,2	4,9	64,1
	b	39,4	20,0	6,0	2,4	11,0	45,2	20,4	7,7	2,9	14,2
Górnictwo i kopalnictwo	a	100,0	0,9	1,1	1,1	96,9	100,0	1,1	1,7	1,1	96,1
	b	1,8	0,7	0,2	0,2	0,7	2,4	1,0	0,5	0,2	0,7
Działalność produkcyjna	a	100,0	25,1	9,6	5,5	59,8	100,0	24,8	11,6	5,6	58,0
	b	48,4	24,7	7,3	3,0	13,4	54,1	24,4	9,2	3,4	17,1
Produkcja artykułów spożywczych i napojów	a	100,0	29,3	14,0	9,0	47,7	100,0	30,5	17,6	8,2	43,7
	b	64,2	29,0	11,4	4,6	19,2	71,7	30,2	13,4	5,5	22,6
Produkcja wyrobów tytoniowych	a	100,0	0,5	-	5,9	93,6	100,0	0,3	1,5	1,1	97,1
	b	7,4	0,5	-	4,9	2,0	6,7	0,3	-	-	6,4
Produkcja tkanin	a	100,0	23,3	6,8	5,5	64,4	100,0	21,3	9,3	5,9	63,5
	b	38,4	23,0	4,4	1,8	9,2	40,0	21,0	6,7	2,1	10,2
Produkcja odzieży oraz futrzarstwo	a	100,0	55,8	12,8	6,2	25,2	100,0	52,5	14,7	7,5	25,3
	b	88,7	55,5	11,9	5,6	15,7	91,0	52,2	14,0	6,8	17,9
Obróbka skóry i produkcja wyrobów ze skóry	a	100,0	37,8	17,7	6,6	37,9	100,0	32,5	17,7	7,3	42,5
	b	65,1	37,7	13,3	3,8	10,3	64,9	32,1	14,3	4,6	13,9
Produkcja drewna i wyrobów z drewna oraz ze słomy i wikliny	a	100,0	52,0	9,6	6,5	31,9	100,0	44,8	16,8	4,3	34,1
	b	70,0	51,6	6,8	5,1	6,5	73,4	44,4	14,0	3,1	11,9
Produkcja celulozowo-papiernicza	a	100,0	17,5	13,3	5,5	63,7	100,0	18,0	11,8	6,4	63,8
	b	61,0	16,8	10,0	1,6	32,6	62,8	17,6	10,0	2,8	32,4
Działalność wydawnicza i poligraficzna	a	100,0	58,8	14,7	5,0	21,5	100,0	61,0	19,1	4,8	15,1
	b	83,2	57,9	12,5	3,5	9,3	88,4	60,5	17,6	2,3	8,0
Produkcja koksu, przetworów ropy naftowej i pochodnych	a	100,0	0,5	0,1	-	99,4	100,0	0,4	0,2	0,7	98,7
	b	0,5	0,5	0,0	-	-	0,5	0,4	0,1	-	-
Produkcja chemikaliów i wyrobów chemicznych	a	100,0	9,0	6,2	3,5	81,3	100,0	9,1	6,4	4,3	80,2
	b	29,0	8,8	4,7	1,7	13,8	35,7	8,9	5,1	2,7	19,0
Produkcja wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych	a	100,0	45,0	13,4	3,1	38,5	100,0	45,3	14,7	6,6	33,4
	b	65,3	44,2	12,1	2,3	6,7	76,1	44,7	13,2	5,6	12,6

Produkcja wyrobów z pozostałych surowców niemetalicznych	a	100,0	29,4	12,0	7,1	51,5	100,0	27,3	13,6	7,3	51,8
	b	52,6	28,4	7,1	2,8	14,3	58,4	26,6	9,1	2,8	19,9
Produkcja metali	a	100,0	2,0	1,5	1,2	95,3	100,0	1,9	1,8	1,5	94,8
	b	9,3	1,8	0,9	0,8	5,8	11,9	1,5	1,4	0,8	8,2
Produkcja wyrobów z metali (bez maszyn i urządzeń)	a	100,0	52,1	11,4	8,0	28,5	100,0	50,2	15,6	6,5	27,7
	b	74,1	51,2	9,0	5,9	8,0	76,2	49,2	12,9	4,8	9,3
Produkcja maszyn i urządzeń	a	100,0	17,7	12,3	7,8	62,2	100,0	18,6	14,4	7,4	59,6
	b	34,2	16,9	6,4	3,0	7,9	40,6	18,0	9,5	3,2	9,9
Produkcja maszyn biurowych i komputerów ^{a)}	a	100,0	68,2	6,7	1,4	23,7	100,0	43,0	3,4	1,4	52,2
Produkcja maszyn i aparatury elektrycznej	a	100,0	18,8	7,4	4,3	69,5	100,0	20,5	8,1	4,2	67,2
	b	51,9	18,4	4,9	2,7	25,9	62,4	20,3	6,4	2,5	33,2
Produkcja sprzętu i aparatury radiowej, telewizyjnej i komunikacyjnej	a	100,0	32,2	12,6	4,5	50,7	100,0	26,5	14,0	3,1	56,4
	b	73,0	31,8	11,6	2,8	26,8	81,7	26,3	13,3	1,6	40,5
Produkcja instrumentów medycznych, precyzyjnych i optycznych, zegarów i zegarków	a	100,0	45,2	10,2	6,1	38,5	100,0	40,4	10,8	11,9	36,9
	b	58,1	42,2	6,3	3,0	6,6	63,0	38,6	6,5	10,2	7,7
Produkcja pojazdów mechanicznych, przyczep i naczep	a	100,0	9,2	4,3	1,4	85,1	100,0	8,7	7,5	3,0	80,8
	b	54,3	9,1	2,8	0,6	41,8	62,0	8,6	7,1	2,5	43,8
Produkcja pozostałego sprzętu transportowego	a	100,0	6,2	4,1	2,7	87,0	100,0	7,7	3,4	2,7	86,2
	b	10,2	6,1	1,9	0,8	1,4	13,8	7,5	2,2	0,7	3,4
Produkcja mebli, pozostała działalność produkcyjna	a	100,0	44,6	14,4	5,0	36,0	100,0	43,7	11,7	5,9	38,7
	b	74,0	44,2	11,7	2,6	15,5	79,4	43,4	10,1	4,8	21,1
Zagospodarowanie odpadów	a	100,0	44,4	22,6	13,3	19,7	100,0	42,3	24,7	14,3	18,7
	b	62,3	42,0	13,2	7,1	-	65,1	39,5	20,3	5,3	-
Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	a	100,0	3,1	5,1	2,3	89,5	100,0	1,5	5,1	2,5	90,9
	b	1,4	0,3	0,5	0,1	0,5	2,0	0,6	0,7	0,1	0,6

a)W przypadku Produkcji maszyn biurowych i komputerów nie podajemy wielkości udziałów sprzedaży dla sektora prywatnego ze względu na konieczność dochowania tajemnicy zgodnie z przepisami Ustawy o Statystyce Publicznej. W dziale tym udział sprzedaży MSPP był w 1995 roku niższy niż w 1994 roku ze względu na przeklasyfikowanie do tego działu z sekcji Handel pewnych dużych jednostek zajmujących się montażem i sprzedażą komputerów.

Trzecie miejsce, z prawie dokładnie takim samym udziałem sprzedaży (67% - przedsiębiorstwa do 200 zatrudnionych oraz 81,3% - powyżej 300), zajmuje dział pod nazwą *Zagospodarowanie odpadów*. Zaklasyfikowane tu przedsiębiorstwa zajmują się przygotowaniem odpadów do dalszej obróbki przemysłowej, np. sortowaniem złomu i przygotowaniem go do wysyłki (prasowanie w celu zmniejszenia objętości itp.). Działalność tego rodzaju jest w Polsce rozwinięta niewspółmiernie mało w stosunku do potrzeb. Szersze zainteresowanie prywatnych przedsiębiorców szeroko rozumianym zagospodarowaniem odpadów wymaga zmiany relacji cen surowców wtórnych do pierwotnych, czego prawdopodobnie nie da się osiągnąć bez interwencji (dotacje, regulacje prawne) rządu i władz lokalnych.

Miejsce czwarte (udział sprzedaży przedsiębiorstw do 200 zatrudnionych wynoszący 65,8%, do 300 - 72,3%) zajmuje *Produkcja wyrobów z metalu (bez maszyn i urządzeń)*. Dział ten, sprywatyzowany w ponad 77 procentach, odpowiada w przybliżeniu przemysłowi metalowemu według KGN, zajmującemu także czołowe miejsce w analogicznej klasyfikacji przed rokiem 1994. To samo można powiedzieć o znajdującej się **na piątej pozycji** *Produkcji drewna i wyrobów z drewna* (odpowiednie udziały równe 61,6% oraz 65,9%) i **na siódmej** *Produkcji mebli i pozostałej działalności produkcyjnej* (55,4% i 61,3%). Zakresy obu tych działów odpowiadają niemal dokładnie przemysłowi drzewnemu według KGN, zajmującemu wysoką pozycję pod względem udziału sprzedaży MSPP ze względu na obecność małych, głównie prywatnych, tartaków oraz zakładów stolarskich i meblarskich.

Miejsce szóste zajmuje *Produkcja wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych* z udziałem przedsiębiorstw zatrudniających do 200 pracowników wynoszącym dokładnie 60% i do 300 osób - 66,6%. Według KGN, wspomniane rodzaje działalności zaliczane były do przemysłu chemicznego, a stąd sprzedaż licznych tu małych firm, wytwarzających głównie drobne wyroby z tworzyw sztucznych, była w latach 1990-1993 stosunkowo słabo widoczna na tle dużych przedsiębiorstw tzw. "ciężkiej chemii" (np. produkcja nawozów sztucznych). Większe przedsiębiorstwa produkujące wyroby z gumy to głównie firmy oponiarskie.

Począwszy od ósmego, kolejne miejsca pod względem wielkości udziału sprzedaży przedsiębiorstw zatrudniających do 200 osób w 1995 roku zajmują działy:

- 8) Produkcja instrumentów medycznych, precyzyjnych i optycznych, zegarów i zegarków (udział sprzedaży przedsiębiorstw zatrudniających do 200 osób - 51,2%, do 300 osób - 63,1%)
- 9) Obróbka skóry i produkcja wyrobów ze skóry (50,2% i 57,5%)
- 10) Produkcja artykułów spożywczych i napojów (48,1% oraz 56,3%)
- 11) Produkcja maszyn biurowych i komputerów (46,4% i 47,8%)
- 12) Produkcja wyrobów z pozostałych surowców niemetalicznych (40,9% i 48,2%)
- 13) Produkcja sprzętu i aparatury radiowej, telewizyjnej i komunikacyjnej (40,5% i 43,6%)
- 14) Produkcja maszyn i urządzeń (33,0% i 40,4%)
- 15) Produkcja tkanin (30,6% i 36,5%)
- 16) Produkcja celulozowo-papiernicza (29,8% i 36,2%)
- 17) Produkcja maszyn i aparatury elektrycznej (28,6% oraz 32,8%)
- 18) Produkcja pojazdów mechanicznych, przyczep i naczep (16,2% i 19,2%)
- 19) Produkcja chemikaliów i wyrobów chemicznych (15,5% i 19,8%)
- 20) Produkcja pozostałego sprzętu transportowego (udział sprzedaży przedsiębiorstw o załogach liczących do 200 osób w wysokości 11,1%, a do 300 osób - 13,8%).

Trzy ostatnie miejsca zajmują działy, gdzie rola MSPP jest praktycznie nieistotna. Są to: *Produkcja metali* (3,7% i 5,2%), *Produkcja wyrobów tytoniowych* (1,8% oraz 2,9%), wreszcie *Produkcja koksu, przetworów ropy naftowej i pochodnych* (0,6% i 1,3%). Działy zajmujące miejsca trzecie od końca i ostatnie odpowiadają w przybliżeniu zakresowi przemysłu metalurgicznego oraz przemysłu paliw, zaliczanych przez nas do tzw. gałęzi surowcowych, które zazwyczaj pomijaliśmy, badając rozwój sektora MSPP w okresie 1990-1993.

Oprócz prostego uszeregowania działów pod względem wielkości udziału sprzedaży MSPP, można podzielić je na kilka grup, kierując się także wartością wspomnianego wskaźnika. Grupowaniu nie poddaje się w zasadzie tylko prowadząca w klasyfikacji Działalność wydawnicza i poligraficzna, którą podejmują głównie MSPP, a duże przedsiębiorstwa stanowią mniej istotne tło. Z tego względu **do grupy pierwszej zaliczymy działy zajmujące w naszej klasyfikacji miejsca od 2 do 10**. Czołowy dział w tej grupie charakteryzuje się wskaźnikiem udziału sprzedaży firm do 200 zatrudnionych wynoszącym 67,2%, a ostatni - 46,4%, przy czym różnice między wielkościami udziałów w ramach tej grupy działalności wynosiły 2-3 punkty procentowe. Można powiedzieć, że **we wszystkich działach zaliczanych do pierwszej grupy MSPP odgrywają rolę decydującą**, będąc wyłącznymi

producentami szeregu asortymentów, a w innych dziedzinach konkurując skutecznie z dużymi firmami. Przeciętny udział MSPP (do 200 zatrudnionych) wynosił w tych działach 53,9%, zaś pełna wartość sprzedaży przedsiębiorstw małych, średnich i dużych w tych działach wynosiła 45% sprzedaży całego przemysłu przetwórczego.

Drugą grupę tworzą działy zajmujące w klasyfikacji miejsca 11-16 z interesującymi nas wskaźnikami od około 40% do około 28%. W stosunku do tych działów przemysłu MSP odgrywają rolę istotną. MSPP specjalizują się tam w produkcji wyrobów nie wytwarzanych z reguły przez firmy duże lub są poddostawcami określonych komponentów czy podzespołów używanych do produkcji przez większe przedsiębiorstwa. Przeciętny udział MSPP (do 200 zatrudnionych) wynosił w tych działach 34%, zaś pełna wartość sprzedaży przedsiębiorstw małych, średnich i dużych w tych działach wynosiła 21,1% sprzedaży całego przemysłu przetwórczego.

W kolejnej, **trzeciej grupie (działalność zajmująca miejsca 18-20 z udziałami 16,2-11,1%) MSP pełnią rolę zdecydowanie marginalną.** Określenie "rola marginalna" należy tu interpretować jako wzbogacanie oferty rynkowej w sytuacji, gdy podstawowy popyt na określone produkty zaspokajają duże przedsiębiorstwa. Jako przykład można tu wymienić małe montownie sprzedające po kilka tysięcy samochodów osobowych, podczas gdy duzi producenci wytwarzają kilkadziesiąt i więcej tysięcy samochodów rocznie. Przeciętny udział MSPP (do 200 zatrudnionych) wynosił w tych działach 14,8%, zaś pełna wartość sprzedaży przedsiębiorstw małych, średnich i dużych w tych działach wynosiła 14,7% sprzedaży całego przemysłu przetwórczego.

Ostatnią, **czwartą grupę tworzą działy, gdzie aktywność MSPP nie ma praktycznie żadnego wpływu na wyniki całych tych wyodrębnionych dziedzin produkcji.** Oprócz trzech działów zaliczonych do tzw. Działalności produkcyjnej (przetwórstwo ropy, produkcja metali i wyrobów tytoniowych), można tu również wymienić pozostałe dwie przemysłowe sekcje EKD, a mianowicie Górnictwo i kopalnictwo oraz Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę.

Tempo wzrostu sprzedaży w przedsiębiorstwach o różnej wielkości

W tabelicy 10 przedstawiamy informację na temat dynamiki sprzedaży przemysłu w 1995 roku (1994 = 100) według działów i klas wielkości przedsiębiorstw. Dynamikę sprzedaży dla poszczególnych grup przedsiębiorstw o różnej wielkości oszacowano przy założeniu, że tempo wzrostu cen na wyroby wytwarzane przez wszystkich producentów w danym dziale było zbliżone (szczegóły patrz część I, gdzie wprowadzono podobne założenie).

Dane w tabelicy 10 dotyczą obu sektorów łącznie. Pozwala to uniknąć trudności interpretacyjnych związanych z przechodzeniem przedsiębiorstw z jednego sektora własności do drugiego w wyniku prywatyzacji.

Założenie o podobnym tempie wzrostu cen u wszystkich producentów w pewnym dziale przemysłu może być uznane za zbyt mocne, zwłaszcza w odniesieniu do krótkiego okresu, jakim jest np. rok. Dlatego wyniki naszych szacunków, przedstawione w tabelicy 10, byłyby prawdopodobnie kontrowersyjne, gdyby nie fakt, że *jedna podstawowa tendencja wybija się tu na plan pierwszy w sposób zupełnie oczywisty.* Mianowicie **tempo wzrostu sprzedaży w przedsiębiorstwach zatrudniających 51-200 osób przekracza o ponad 20 punktów procentowych przeciętne tempo wzrostu w przemyśle przetwórczym.** Na 21działów badanych w ramach tzw. Działalności produkcyjnej²⁴ podobną tendencję obserwować można w 13 działach. W pozostałych zaś 8 działach najwyższe tempo wzrostu występuje w grupie firm o liczbie pracujących od 201 do 300.

---

²⁴ Produkcji maszyn biurowych i komputerów nie braliśmy pod uwagę ze względu na zmiany klasyfikacyjne zniekształcające proporcje w ramach tego działu. Natomiast w dziale Produkcja wyrobów tytoniowych brak jest w ogóle przedsiębiorstw zatrudniających 51-200 osób, a pozostałe MSPP nie odgrywają istotnej roli.

Tablica 10. Dynamika sprzedaży produkcji przemysłu w 1995 roku (1994 = 100) według działów^{a)} i klas wielkości przedsiębiorstw (ceny stałe)

Sektory i działy przemysłu według EKD	Ogółem	Z tego przedsiębiorstwa zatrudniające			
		0-50	51-200	201-300	powyżej 300
Przemysł ogółem	110,3	110,9	134,2	112,5	106,9
Górnictwo i kopalnictwo	99,3	123,7	152,3	96,3	98,5
Działalność produkcyjna	112,8	111,8	136,3	113,1	109,4
Produkcja artykułów spożywczych i napojów	110,8	115,4	139,9	100,5	101,5
Produkcja wyrobów tytoniowych	99,5	59,5	-	18,7	103,2
Produkcja tkanin	99,0	90,5	136,0	106,5	97,5
Produkcja odzieży oraz futrzarstwo	102,1	96,1	117,2	123,9	102,6
Obróbka skóry i produkcja wyrobów ze skóry	110,5	94,8	110,4	123,5	124,0
Produkcja drewna i wyrobów z drewna oraz ze słomy i wikliny	109,0	93,9	191,1	71,4	116,6
Produkcja celulozowo-papiernicza	125,0	128,4	110,9	145,8	125,2
Działalność wydawnicza i poligraficzna	117,0	121,4	152,1	111,2	82,1
Produkcja koksu, przetworów ropy naftowej i pochodnych	106,8	87,8	188,6	-	106,0
Produkcja chemikaliów i wyrobów chemicznych	114,6	115,4	116,9	142,1	113,2
Produkcja wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych	117,9	118,6	129,8	247,1	102,4
Produkcja wyrobów z pozostałych surowców niemetalicznych	104,8	97,4	118,7	107,7	105,3
Produkcja metali	115,1	106,1	141,3	139,8	114,6
Produkcja wyrobów z metali (bez maszyn i urządzeń)	118,6	114,3	161,2	96,2	115,7
Produkcja maszyn i urządzeń	121,3	127,8	142,1	113,9	116,3
Produkcja maszyn i aparatury elektrycznej	119,9	130,8	130,7	116,3	116,0
Produkcja sprzętu i aparatury radiowej, telewizyjnej i komunikacyjnej	118,6	97,7	131,6	81,2	132,1
Produkcja instrumentów medycznych, precyzyjnych i optycznych, zegarów i zegarków	126,0	112,4	133,1	248,6	120,7
Produkcja pojazdów mechanicznych, przyczep i naczip	118,9	111,6	206,7	258,5	113,0
Produkcja pozostałego sprzętu transportowego	103,9	128,3	86,6	103,4	103,0
Produkcja mebli, pozostała działalność produkcyjna	123,8	121,2	100,9	146,4	133,1
Zagospodarowanie odpadów	124,1	118,0	135,9	133,2	118,0
Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	99,8	47,6	100,7	108,2	101,3

a) W tablicy nie pokazano dynamiki sprzedaży w dziale Produkcja maszyn biurowych i komputerów ze względu na zmiany klasyfikacyjne zmniejszające tempo wzrostu produkcji.

Przyczyn wystąpienia takiej tendencji jest zapewne wiele i trudno jest je określić w sposób bardziej precyzyjny bez dodatkowych badań. Jedną z przyczyn była prawdopodobnie wzrastająca liczba przedsiębiorstw zagranicznych i szybki wzrost produkcji ich wyrobów. Inna przyczyna to wzrost zatrudnienia w niektórych przedsiębiorstwach o załogach liczących wcześniej do 50 osób i przejście tych jednostek do klasy firm z przedziału 51-200 zatrudnionych osób. Jednakże oprócz tych dwóch wymienionych, wystąpiła tu chyba jeszcze jedna przyczyna, być może podstawowa. Otóż wydaje się, że **w realiach gospodarki polskiej połowy lat dziewięćdziesiątych przedsiębiorstwo przemysłowe zatrudniające 51-200 osób ma w licznych dziedzinach wielkość optymalną** z przyczyny ograniczonej wciąż wielkości rynków zbytu oraz ze względu na możliwości finansowania dalszego rozwoju. W warunkach wysokich stóp procentowych (kwestia inflacji) najbardziej pręźnie rozwijającymi się są przedsiębiorstwa, które mogą przeznaczyć na ten cel środki własne, a do takich zaliczyć można przedsiębiorstwa średniej wielkości, gdzie relacja środków własnych do potrzeb jest prawdopodobnie najbardziej korzystna. Z tego punktu widzenia w gorszej sytuacji są firmy o zatrudnieniu nie przekraczającym 50 osób, jak i firmy duże. Właściciele tych pierwszych startują często od zera, uruchamiając produkcję z ograniczonych środków uzyskanych od członków rodzin lub przyjaciół. Podobnie środki własne zgromadzone przez przedsiębiorstwa duże są często niewspółmierne do potrzeb, co skutecznie blokuje możliwość ekspansji. Ponadto pamiętać trzeba, że do grupy przedsiębiorstw dużych wchodzi wiele trwale nierentownych wielkich przedsiębiorstw sektora publicznego, o relatywnie niskiej dynamice produkcji.

Przechodząc do przedsiębiorstw małych, zatrudniających do 50 pracowników najemnych, trzeba zwrócić uwagę, że **dynamika ich rozwoju obniżyła się znacznie w porównaniu z okresem 1990-1993. Jest to zjawisko bardzo niepokojące.** Rozwój firm tej wielkości może być skutecznym czynnikiem zmniejszenia bezrobocia i zapoczątkowania rozwoju regionów relatywnie opóźnionych gospodarczo, co podkreślają niemal wszyscy ekonomiści zajmujący się problemami funkcjonowania MSPP. Rozwój firm małych musi być jednak wspomagany od strony finansowej i prawnej oraz poprzez prężny system fachowego doradztwa. W tym ostatnim przypadku chodzi o konieczność przezwyciężania barier technologicznych i zwiększania innowacyjności, czego potencjalni i faktyczni drobni przedsiębiorcy nie są często w stanie dokonać o własnych siłach ze względu na ich relatywnie niskie kwalifikacje i niską skłonność do ryzyka, zwłaszcza w rejonach opóźnionych. Dlatego *stworzenie systemu wspierania działalności przedsiębiorstw małych powinno być uznane obecnie za jedno z czołowych zadań stojących przed administracją gospodarczą, władzami lokalnymi oraz organizacjami samorządowymi zrzeczającymi przedsiębiorców.*

2.7. Małe i średnie przedsiębiorstwa w budownictwie (MSPB)

MSPB odgrywają o wiele większą rolę w sekcji Budownictwo²⁵ roku około 77% wartości całej produkcji budowlano-montażowej w Polsce. niż przeciętnie w całym

przemysłu. Ich udział w wartości produkcji wynosił około 78% zarówno w 1994, jak i 1995 roku.

W 1994 roku aż 62,3% wartości produkcji przedsiębiorstw budowlanych wykonane było przez podmioty zatrudniające do 50 osób. Udział ten zmalał w 1995 roku do 60,7%, lecz mniej więcej o tyle samo punktów procentowych wzrósł w przedsiębiorstwach o zatrudnieniu 51-200 osób (z 9% do 17,3% w 1995 roku). Także więc i w budownictwie, obok przemysłu, *przedsiębiorstwa o załogach liczących od 51 do 200 pracowników okazały się najbardziej dynamicznie rozwijającymi się w 1995 roku.*

Przedsiębiorstwa budowlane dzielą się na 5 grup ze względu na rodzaj wykonywanej działalności. Najważniejsze grupy działalności to: *wznoszenie kompletnych budowli lub ich części* (inżynieria lądowa i wodna), *wykonywanie instalacji budowlanych* (np. elektrycznych lub hydraulicznych) oraz *budowlane prace wykończeniowe*²⁶ (tynkowanie, zakładanie stolarki budowlanej, malowanie itp.). Udziały produkcji

²⁵ Pod pojęciem "budownictwo" należy tu rozumieć przedsiębiorstwa wykonujące roboty budowlano-montażowe w tzw. *systemie zleciowym*. Nie bierzemy natomiast pod uwagę robót budowlanych wykonywanych tzw. *systemem gospodarczym*, tj. przez podmioty, których podstawowa działalność jest inna niż budowlana (np. przemysłowa, handlowa, rolnicza, transportowa), i jednostki nie prowadzące działalności gospodarczej oraz wykonywanej przez ludność we własnym zakresie. Wartość produkcji systemem zleciowym wynosiła w 1994

²⁶ W 1994 roku udział wartości produkcji firm wznoszących budowle w produkcji budowlano-montażowej ogółem wyniósł 69,5%, wykonujących instalacje - 24,3%, a wykonujących prace wykończeniowe - 5%. Pozostałe dwie grupy działalności to: przygotowanie terenu pod budowę oraz wynajem sprzętu budowlanego. Firmy specjalizujące się w tego rodzaju pracach dawały w 1994 roku łącznie tylko 1,2% wartości produkcji budowlanej.

przedsiębiorstw zatrudniających do 50 osób w wymienionych powyżej trzech grupach firm **różnią się zasadniczo od siebie**. O ile w grupie przedsiębiorstw wznoszących budowle wspomniany udział wyniósł w 1995 roku 53,3% (w 1994 roku - 55,1%), to dla przedsiębiorstw wykonujących instalacje był równy 71,5% (74,2%), a dla wykonujących prace wykończeniowe - aż około 96% (podobnie w 1994 roku). Inne były analogiczne udziały w przypadku przedsiębiorstw o liczbie zatrudnionych od 51 do 200. Wynosiły one 21,5% dla grupy przedsiębiorstw wznoszących budowle, 9,3% w grupie przedsiębiorstw zajmujących się wykonawstwem instalacji oraz około 3% dla przedsiębiorstw prowadzących prace wykończeniowe (w 1994 roku udziały oszacowane dla tych trzech grup były równe odpowiednio: 19,9%, 7,6% oraz około 2,6%).

Przedstawiona powyżej krótko sytuacja budownictwa w latach 1994-1995 jest konsekwencją działania procesów restrukturyzacyjnych i dostosowawczych, rozpoczętych bardzo wcześnie, bo już na samym początku 1990 roku. Na temat przebiegu tych procesów w okresie 1990-1993 nie dysponujemy jednak wiarygodnymi danymi. Budownictwo jest obecnie sprywatyzowane w stopniu przekraczającym 80% wartości produkcji i jest równocześnie **bardzo rozproszone**. Specjaliści podkreślają, że relatywnie niewielkie i słabe ekonomicznie przedsiębiorstwa budowlane nie są w stanie podjąć się wykonawstwa bardziej złożonych i kompleksowych robót (np. wznoszenie dużych budynków biurowych, hoteli czy czy budowa autostrad). Dlatego mogą nie wytrzymać konkurencji przedsiębiorstw zagranicznych, które coraz śmielej zaczynają wchodzić na polski rynek. Należałoby więc oczekiwać, że obserwowane obecnie udziały MSPP w wartości produkcji budownictwa są wielkościami, które będą się zmniejszać w przyszłości. Na marginesie wypadałoby dodać, że *proces konsolidacji przedsiębiorstw byłby wskazany nie tylko w budownictwie, ale również w niektórych innych sekcjach gospodarki, np. w handlu.*

**Małe
i średnie
przedsiębiorstwa
w układzie
regionalnym
(wojewódzkim)**

3.1. Przestrzenna koncentracja zakładów małych i średnich

Lokalizacja małych i średnich zakładów w przestrzeni gospodarczej Polski rządzi się specyficznymi prawami. W 1995 r. na ogólną liczbę 1 261 tys³⁷ . małych i średnich zakładów 234.3 tys., tj. 19% ogółu zakładów tej wielkości, zlokalizowanych było w woj. katowickim i warszawskim. Liczba pracujących w zakładach małych i średnich, prowadzących swoją działalność na obszarze wyżej wspomnianych województw, przekroczyła w 1995 r. 1.3 mln osób, co stanowiło 20% ogółu pracujących w zakładach małych i średniej wielkości. W 1995 r. w dziesięciu województwach³⁸, w których znajduje się największa liczba zakładów małych i średnich, swoją działalność prowadziło 578.4 tys. zakładów, zatrudniając ponad 3.2 mln pracowników (tablica 1a.). Oznacza to, że zgromadzony na obszarze dziesięciu województw potencjał jednostek małych i średnich stanowi 46% ogółu jednostek tej wielkości działających w kraju, a pracujące w nich osoby - 48% ogółu pracujących (w zakładach małych i średnich). Województwa, w których obserwujemy największą przestrzenną koncentrację jednostek małych i średnich, nie tworzą jakiegoś zwartego obszaru, jakkolwiek większość zakładów prowadzi swoją działalność w zachodniej części kraju (w dychotomicznym podziale Polski na część wschodnią i zachodnią) – mapa.

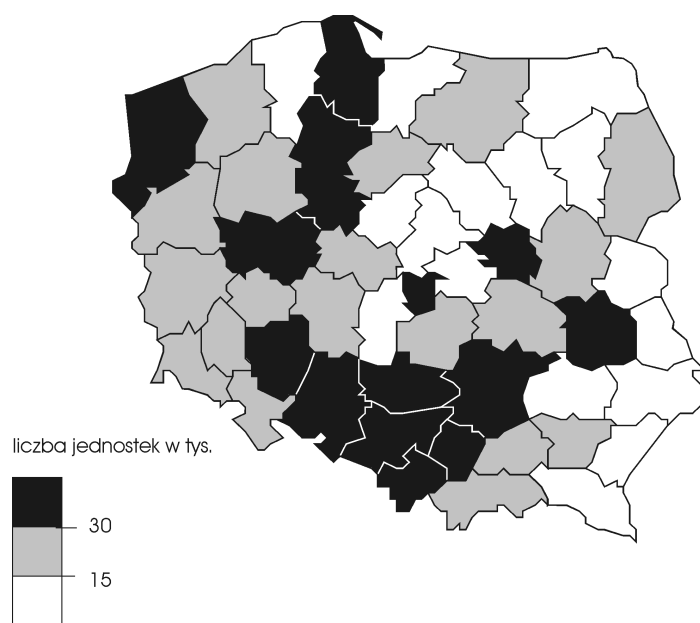
³⁷ Prezentowane w tej części opracowania dane statystyczne na temat liczby jednostek oraz liczby pracujących według województw różnią się w pozycji "Polska/ogółem" od danych publikowanych w pozostałych częściach pracy. Różnice te są nieuniknione z uwagi na fakt, iż dane w układzie regionalnym (wojewódzkim), w przeważającej części, bazują na rocznych sprawozdaniach Z-01. Sprawozdania Z-01 składają osoby prawne oraz jednostki organizacyjne nie posiadające osobowości prawnej, jak też ich samodzielnie bilansujące części składowe (zakłady i oddziały) wyodrębnione pod względem techniczno-lokalnym. Do składania sprawozdań Z-01 zobowiązane są ponadto odrębnie finansowane części składowe osób prawnych i jednostek nie posiadających osobowości prawnej, jak też osoby fizyczne prowadzące pełną rachunkowość. W związku z tym, że sprawozdanie Z-01 dotyczy przede wszystkim jednostek, w których liczba pracujących wynosi 5 i więcej osób oraz tylko w niewielkim stopniu jednostek do 5 pracujących, informacje na temat tych ostatnich zaczerpnięte zostały z opracowania przygotowanego przez Urząd Statystyczny w Kielcach **"Podstawowe dane o jednostkach małych według województw 1995"**, Kielce 1996. Wykorzystanie opracowania Urzędu Statystycznego w Kielcach podyktowane zostało potrzebą uwzględnienia całej populacji podmiotów małych (zakładów osób fizycznych oraz spółek cywilnych) zatrudniających do 5 osób, łącznie z tzw. szarą gospodarką. Informacji tej nie były w stanie zapewnić publikowane dotychczas przez Główny Urząd Statystyczny dane, wykorzystujące sprawozdania DG-3.

Dane na temat liczby jednostek oraz liczby pracujących agregowane były w układy regionalne metodą zakładów, a nie metodą przedsiębiorstw.

Pracujący nie obejmują osób zatrudnionych w jednostkach budżetowych resortu obrony narodowej i resortu spraw wewnętrznych, zaliczonych do sekcji administracja publiczna i obrona narodowa oraz gwarantowana prawnie opieka socjalna, nie obejmują ponadto osób duchownych oraz rolników indywidualnych.

³⁸ Obok województwa katowickiego i warszawskiego są to: woj. gdańskie, wrocławskie, poznańskie, łódzkie, szczecińskie, bydgoskie, krakowskie i bielskie.

Zakłady małe i średnie w 1995 r.

Tablica 1a. Województwa o najwyższej liczbie zakładów małych i średnich w 1995 r. (stan w dniu 31 grudnia)

Lp.	WOJEWÓDZTWA	POWIERZCH- NIA	LUDNOŚĆ	PRACUJĄCY OGÓŁEM a)	LICZBA ZAKŁADÓW MAŁYCH I ŚREDNICH				PRACUJĄCY W ZAKŁADACH MAŁYCH I ŚREDNICH			
					ogółem	w tym:			ogółem	w tym:		
						zakłady małe (0 - 5 osób)	zakłady małe (6 - 50 osób)	zakłady średnie (51-200 osób)		zakłady małe (0 - 5 osób)	zakłady małe (6 - 50 osób)	zakłady średnie (51-200 osób)
						Polska = 100						w tysiącach
10 województw o najwyższej liczbie zakładów małych i średnich												
1.	KATOWICKIE	2.1	10.2	12.9	132.8	115.1	15.6	2.1	677.8	235.7	243.8	198.3
2.	WARSZAWSKIE	1.2	6.2	10.0	101.5	83.2	16.1	2.2	644.0	192.5	242.9	208.6
3.	GDANSKIE	2.4	3.8	4.0	49.8	42.5	6.3	1.0	285.8	91.0	101.0	93.8
4.	WROCLAWSKIE	2.0	2.9	3.5	48.7	43.9	4.0	0.8	234.8	89.6	69.8	75.4
5.	POZNAŃSKIE	2.6	3.5	4.4	45.7	36.9	7.7	1.1	312.0	92.4	118.2	101.4
6.	ŁÓDZKIE	0.5	2.9	3.5	44.7	38.4	5.5	0.8	234.0	81.7	81.9	70.4
7.	SZCZECIŃSKIE	3.2	2.6	2.9	42.5	37.7	4.1	0.7	195.7	66.9	67.9	60.9
8.	BYDGOSKIE	3.3	2.9	3.0	40.7	36.9	3.0	0.8	211.9	80.9	59.1	71.9
9.	KRAKOWSKIE	1.0	3.2	3.8	36.3	30.1	5.4	0.8	234.9	73.2	82.3	79.4
10.	BIELSKIE	1.2	2.4	2.4	35.7	31.8	3.4	0.5	173.5	70.9	55.7	46.9
RAZEM		19.5	40.6	50.4	578.4	496.5	71.1	10.8	3 204.4	1 074.8	1 122.6	1 007.0

a) bez rolników indywidualnych, duchowieństwa oraz pracowników MON i MSW

Tablica 1b. Województwa o najniższej liczbie zakładów małych i średnich w 1995 r. (stan w dniu 31 grudnia)

Lp.	WOJEWÓDZTWA	POWIERZ- CHNIA	LUDNOŚĆ	PRACUJĄCY OGÓLEM a)	LICZBA ZAKŁADÓW MAŁYCH I ŚREDNICH				PRACUJĄCY W ZAKŁADACH MAŁYCH I ŚREDNICH				
					ogółem	w tym:			ogółem	w tym:			
						zakłady małe (0 - 5 osób)	zakłady małe (6 - 50 osób)	zakłady średnie (51-200 osób)		zakłady małe (0 - 5 osób)	zakłady małe (6 - 50 osób)	zakłady średnie (51-200 osób)	
				<i>Polska = 100</i>	<i>w tysiącach</i>								
10 województw o najniższej liczbie zakładów małych i średnich													
40.	WŁOCŁAWSKIE	1.4	1.1	0.8	12.1	10.8	1.1	0.2	62.6	23.5	19.5	19.6	
41.	ZAMOJSKIE	2.2	1.3	0.8	11.6	10.2	1.2	0.2	58.6	18.2	21.1	19.3	
42.	SUWALSKIE	3.4	1.3	0.9	11.4	10.0	1.1	0.3	77.3	27.2	21.0	29.1	
43.	CIECHANOWSKIE	2.0	1.1	0.7	11.3	9.9	1.2	0.2	56.9	17.9	20.2	18.8	
44.	OSTROŁĘCKIE	2.1	1.0	0.6	10.6	9.5	0.9	0.2	49.8	18.1	16.3	15.4	
45.	PRZEMYSKIE	1.4	1.1	0.8	10.6	9.3	1.1	0.2	53.2	19.1	18.8	15.3	
46.	SIERADZKIE	1.6	1.1	0.8	10.1	8.7	1.1	0.3	60.3	20.6	20.6	19.1	
47.	ŁOMŻYŃSKIE	2.1	0.9	0.5	7.2	6.2	0.9	0.1	38.8	12.0	16.1	10.7	
48.	BIALSKOPODLASKIE	1.7	0.8	0.5	7.0	6.1	0.8	0.1	38.9	11.1	14.9	12.9	
49.	CHELMSKIE	1.3	0.7	0.4	6.8	6.1	0.6	0.1	34.2	10.8	11.8	11.6	
RAZEM		19.2	10.4	6.8	98.7	86.8	10.0	1.9	530.6	178.5	180.3	171.8	

a) bez rolników indywidualnych, duchowieństwa oraz pracowników MON i MSW

W przeciwieństwie do obszaru, w którym działa duża liczba zakładów małych i średnich, województwa, w których zlokalizowana jest najmniejsza ich ilość, tworzą - z dwoma wyjątkami³⁹ - zwarty obszar położony we wschodniej części kraju⁴⁰ (oba obszary są pod względem zajmowanej powierzchni równoważne). W obszarze tym skupia się 98.7 tys. zakładów małych i średnich, a liczba pracujących w nich osób przekracza 0.5 miliona (tablica 1b.). Zlokalizowane tu małe i średniej wielkości zakłady reprezentują 8% całej populacji zakładów tej wielkości, a pracujące osoby stanowią 8% ogółu pracujących w jednostkach małych i średnich.

Przestrzenny rozkład pracujących w zakładach małych i średnich w swoim zasadniczym kształcie nawiązuje do regionalnych układów rynku pracy (pracujących ogółem). Niemniej, to co odróżnia oba rozpatrywane przez nas obszary, tj. województwa o najwyższej liczbie zakładów małych i średnich w przeciwieństwie do województw, w których zlokalizowana jest ich najmniejsza ilość, to nieco odmienne relacje pomiędzy liczbą pracujących ogółem a liczbą pracujących w zakładach małych i średnich (rys.2). Przypomnijmy, że województwa, w których koncentruje się największa liczba zakładów małych i średnich skupiają 48% pracujących w jednostkach małych i średnich i nieco ponad 50% ogółu pracujących, podczas gdy w województwach, w których zlokalizowana jest najmniejsza liczba zakładów małych i średnich, zatrudnienie znajduje 8% pracujących w tej kategorii zakładów i 7% pracujących ogółem. Te drobne na pozór różnice procentowe w udziale pracujących ogółem oraz w udziale pracujących w zakładach małych i średnich maskują istotne różnice w regionalnej strukturze zakładów według ich wielkości, jak też w liczbie pracujących w zakładach małych i średnich z jednej strony, a w zakładach dużych - z drugiej. Zagadnieniu temu poświęcimy znacznie więcej uwagi w innym miejscu niniejszego opracowania.

3.2. Lokalizacja zakładów małych i średnich w obszarach uprzemysłowionych

Sądzić można, iż w warunkach polskich o lokalizacji znacznej ilości zakładów małych i średnich decyduje bliskość dużych aglomeracji miejskich oraz dobrze rozwinięty, różnorodny przemysł.

Wysoki poziom uprzemysłowienia, wyrażający się liczbą pracujących w przemyśle (sekcje C, D i E według Europejskiej Klasyfikacji Działalności) w przeliczeniu na 10 000 mieszkańców, skorelowany jest przede wszystkim z liczbą zakładów dużych, a w znacznie mniejszym stopniu z liczbą zakładów małych i średnich oraz z ogółem pracujących w nich osób. W najbardziej uprzemysłowionych województwach⁴¹, w których przeciętnie co dziesiąty mieszkaniec pracuje w przemyśle, w zakładach małych (0-50 osób) pracowało 44% całej populacji pracujących w tej kategorii zakładów, a w zakładach średnich (51-200 osób)- 42%.

Województwa odznaczające się wysokim potencjałem produkcyjnym skupiały prawie połowę pracowników wszystkich dużych zakładów pracy w kraju (tablica 2) i odpowiednio nieco więcej niż połowę pracowników zakładów małych i średnich. W 1995 r. pracujący w dużych zakładach stanowili 44% ogółu pracujących w województwach o najwyższym poziomie uprzemysłowienia, podczas gdy pracujący w zakładach małych 39% całej populacji pracujących w tej grupie województw (pozostałe 17% pracujących stanowiły osoby zatrudnione w zakładach średniej wielkości).

³⁹ woj. wrocławskie i sieradzkie

⁴⁰ Odnosi się to do następujących województw: suwalskiego, łomżyńskiego, ostrołęckiego, ciechanowskiego, białkopodlaskiego, chełmskiego, zamojskiego i przemyskiego.

⁴¹ Do województw o wysokim poziomie uprzemysłowienia zaliczono następujące województwa: warszawskie, bielskie, bydgoskie, częstochowskie, jeleniogórskie, kaliskie, katowickie, legnickie, łódzkie, piotrkowskie, poznańskie i wałbrzyskie.

Tablica 2. Pracujący w zakładach małych, średnich i dużych w regionach o różnym poziomie uprzemysłowienia w 1995 r.

GRUPA	WSKAŹNIK POZIOMU UPRZEMYSŁO- WIENIA	POWIERZ- CHNIA	WOJEWÓDZTWA	PRACUJĄCY a)													
				ogółem		w tym: pracujący w zakładach											
						małych (0 - 50 osób)		w tym:				średnich (51 - 200 osób)		dużych (201 osób i więcej)		średnich i dużych (51 osób i więcej)	
						małych (0 - 5 osób)		małych (6 - 50 osób)									
Polska = 100	ogółem w grupie = 100	Polska = 100	ogółem w grupie = 100	Polska = 100	ogółem w grupie = 100	Polska = 100	ogółem w grupie = 100	Polska = 100	ogółem w grupie = 100	Polska = 100	ogółem w grupie = 100	Polska = 100	ogółem w grupie = 100	Polska = 100	ogółem w grupie = 100		
I	powyżej 1000 pracujących w przemyśle (sekcje C,D i E) na 10 000 mieszkańców	21.0	warszawskie, bielskie, bydgoskie, częstochowskie, jeleniogórskie, kaliskie, katowickie, legnickie, łódzkie, piotrkowskie, poznańskie, wałbrzyskie	45.9	100.0	43.9	38.9	43.0	19.4	44.9	19.5	41.7	17.3	49.9	43.8	47.3	61.1
II	801 - 1000 pracujących w przemyśle (sekcje C,D i E) na 10 000 mieszkańców	39.3	gdańskie, gorzowskie, konińskie, krakowskie, krośnieńskie, leszczyńskie, lubelskie, opolskie, pilskie, plockie, radomskie, rzeszowskie, słupskie, szczecińskie, tarnobrzeskie, tarnowskie toruńskie, wrocławskie, zielonogórskie	35.8	100.0	36.0	40.9	37.0	21.4	35.0	19.5	37.2	19.8	35.0	39.3	35.7	59.1
III	600 - 800 pracujących w przemyśle (sekcje C,D i E) na 10 000 mieszkańców	23.5	białostockie, elbląskie, kieleckie, koszalińskie, nowosądeckie, olsztyńskie, siedleckie, sieradzkie, skiemiewickie, wrocławskie	13.1	100.0	14.1	43.5	14.2	22.4	13.9	21.1	14.9	21.7	11.3	34.8	12.4	56.5
IV	poniżej 600 pracujących w przemyśle (sekcje C,D i E) na 10 000 mieszkańców	16.2	białkopodlaskie, chełmskie, ciechanowskie, łomżyńskie, ostrołęckie, przemyskie, suwalskie, zamojskie	5.2	100.0	6.0	47.1	5.8	23.0	6.2	24.1	6.2	22.8	3.8	30.1	4.6	52.9

a) bez rolników indywidualnych, duchowieństwa oraz pracowników MON i MSW

3.3. Małe i średnie zakłady a lokalne rynki zbytu

Małe i średnie zakłady, które dostarczają produkcję o niezbyt zaawansowanej technologii (tzw. *low-tech*) i w niezbyt dużych ilościach, nastawione są przede wszystkim na obsługę rynków lokalnych. Znaczna ilość zakładów małych i średnich prowadzi działalność handlową i budowlaną, co w kontekście charakteru tego rodzaju działalności, zdaje się podkreślać lokalny rys ich aktywności. Z uwagi na to, że konsumentami towarów i usług, świadczonych przez małe i średnie zakłady, są zapewne przede wszystkim gospodarstwa domowe, ich rozmieszczenie może być istotnym wyznacznikiem lokalizacji większości zakładów małych i średnich.

W obszarze o najwyższej koncentracji ludności, obejmującym woj. warszawskie, bielskie, katowickie, krakowskie i łódzkie, a stanowiącym zaledwie 6% powierzchni kraju, występuje duża liczba zakładów o liczbie pracujących przekraczających 200 osób. W 1995r. pracujący w dużych zakładach zlokalizowanych w obszarze największej koncentracji ludności (przeciętna gęstość zaludnienia wynosi tu ponad 500 osób na 1 kilometr kwadratowy), a więc dysponujące najbardziej rozległym i różnorodnym rynkiem pracy, stanowili 38% ogółu pracujących w zakładach liczących 201 i więcej pracowników, podczas gdy ta sama kategoria zakładów w obszarach o małej gęstości zaludnienia i tym samym relatywnie małej liczbie ludności, była miejscem pracy dla 16% populacji pracującej w dużych zakładach pracy (tablica 3).

Inny charakter produkcji, jaką świadczą małe i średnie zakłady sprawia, iż zwłaszcza te pierwsze są silniej - co nie znaczy jednak wprost proporcjonalnie - związane z lokalnymi rynkami zbytu, a tym samym z liczbą potencjalnych konsumentów, tj. ludnością zamieszkującą dane terytorium. Proporcje między liczbą pracujących w poszczególnych kategoriach zakładów (zakłady małe o liczbie pracujących poniżej 5 osób, zakłady małe zatrudniające od 6 do 50 osób oraz zakłady średnie, w których pracuje od 51 do 200 osób) a liczbą ludności są relatywnie najwierniej zachowane w przypadku zakładów małych o liczbie pracujących do 5 osób. Obszary zamieszkałe przez 25% ludności, a zajmujące 6% powierzchni kraju, są miejscem aktywności dla 28% populacji pracujących w zakładach małych. W obszarach o najmniejszej gęstości zaludnienia, gdzie kolejne 25% ludności kraju zamieszkuje terytorium stanowiące 45% powierzchni Polski, zlokalizowana jest nieco mniejsza liczba małych zakładów pracy; osoby w nich zatrudnione stanowią 21% ogółu pracujących w zakładach tej wielkości. W odniesieniu do lokalizacji zakładów małych, o liczbie pracujących od 6 do 50 osób, obserwuje się znacznie większe - jakkolwiek nie tak duże jak to ma miejsce w przypadku zakładów dużych - dysproporcje w przestrzennym rozmieszczeniu; dla ponad 31% pracujących w zakładach tej wielkości miejscem pracy są regiony o największej koncentracji ludności, podczas gdy w obszarach o dużym rozproszeniu pracujący w zakładach małych (6-50 osób) stanowią niecałe 21% populacji pracujących w tej kategorii zakładów. Pewne zależności między liczbą pracujących a liczbą ludności odnajdujemy również w przypadku zakładów średniej wielkości o liczbie pracujących od 51 do 200 osób.

Tablica 3. Pracujący w zakładach małych, średnich i dużych w obszarach o różnej koncentracji ludności w 1995 r.

GRUPA	LUD-NOŚĆ	PO-WIERZ-CHNIA	GĘ- STOŚĆ ZALU- DNIENIA	WOJEWÓDZTWA	PRACUJĄCY a)											
					w tym: pracujący w zakładach											
					ogółem		małych (0 - 50 osób)		w tym:				średnich (51 - 200 osób)		dużych (201 osób i więcej)	
									małych (0 - 5 osób)		małych (6 - 50 osób)					
Polska = 100			mieszk. na 1 km ²	Polska = 100	ogółem w grupie = 100	Polska = 100	ogółem w grupie = 100	Polska = 100	ogółem w grupie = 100	Polska = 100	ogółem w grupie = 100	Polska = 100	ogółem w grupie = 100	Polska = 100	ogółem w grupie = 100	
I	25	6	508	warszawskie, bielskie, katowickie, krakowskie, łódzkie	32.6	100.0	29.6	36.9	28.0	17.8	31.4	19.1	28.1	16.4	37.8	46.7
II	25	20	158	częstochowskie, gdańskie, legnickie, lubelskie, nowosądeckie, poznańskie, rzeszowskie, tarnowskie, toruńskie, wałbrzyskie, wrocławskie	25.7	100.0	25.9	40.9	26.2	21.1	25.5	19.8	26.4	19.5	25.2	39.6
III	25	29	107	bydgoskie, jeleniogórskie, kaliskie, kieleckie, leszczyńskie, opolskie, piotrkowskie, plockie, przemyskie, radomskie, skierniewickie, szczecińskie, tarnobrzeskie, włocławskie	22.6	100.0	23.6	42.4	24.8	22.7	22.3	19.7	22.6	19.1	21.5	38.5
IV	25	45	67	białkopodlaskie, białostockie, chełmskie, ciechanowskie, elbląskie, gorzowskie, konińskie, koszalińskie, krośnieńskie, łomżyńskie, olsztyńskie, ostrołęckie, pilskie, siedleckie, sieradzkie, słupskie, suwalskie, zamojskie, zielonogórskie	19.1	100.0	20.9	44.4	21.0	22.7	20.8	21.7	22.9	22.9	15.5	32.7

a) bez rolników indywidualnych, duchowieństwa oraz pracowników MON i MSW

3.4. Regionalne układy małych, średnich i dużych zakładów

W analizie regionalnych struktur wielkości zakładów podstawowe znaczenie ma relacja zakładów dużych i małych. Te ostatnie mogą prowadzić swoją działalność tam, gdzie potrzeby rynku są - z tych lub innych względów - ignorowane przez duże zakłady pracy, względnie w sytuacjach, gdy na rynku pojawia się pewna nisza, której nie są w stanie wypełnić duże jednostki swoją produkcją masową. Małe zakłady mogą zatem funkcjonować wszędzie tam, gdzie rozdrobniony i "płytki rynek" zgłasza zróżnicowane zapotrzebowanie na towary i usługi charakteryzujące się niskimi nakładami materiałowymi oraz wysoką elastycznością. Małe zakłady mogą także występować jako kooperanci dużych przedsiębiorstw.

Podstawę typologii struktur regionalnych stanowiły frakcje pracujących w małych i dużych zakładach. Wyodrębniono 6 typów struktur (tablica 4). Skrajne struktury charakteryzowały się, z jednej strony - dużym udziałem zakładów małych i średnich (typ I), a z drugiej - wysokim udziałem zakładów dużych i bardzo niskim udziałem zakładów średniej wielkości (typ VI). Struktura pracujących, w której znaczący udział mają pracujący w zakładach małych i średnich jest typowa dla woj. częstochowskiego, kaliskiego, leszczyńskiego, nowosądeckiego, pilskiego, radomskiego, słupeckiego i suwalskiego (rys 3). Natomiast woj. warszawskie, katowickie, krakowskie, legnickie, lubelskie, łódzkie, rzeszowskie i wałbrzyskie stanowią przykład struktury zdominowanej przez zakłady duże.

Próba objaśnienia przestrzennego zróżnicowania struktur wielkości zakładów ograniczyła się - z konieczności - do analizy struktur gospodarczych poszczególnych regionów (województw). Zwrócono uwagę, że w skali kraju znaczenie zakładów małych i średnich (w kategoriach liczby osób w nich pracujących) różni się w zależności od sekcji gospodarki narodowej. I tak pracujący w małych i średnich zakładach sekcji "transport, gospodarka magazynowa i łączność" stanowili w 1995 r. zaledwie 30% ogółu pracujących w tej sekcji gospodarki narodowej. Domeną małych i średnich zakładów była działalność handlowa, naprawy i hotelarstwo (90% pracujących w tych sekcjach gospodarki narodowej to pracujący w zakładach małych i średnich) oraz w nieco mniejszym stopniu działalność związana z budownictwem (pracownicy małych i średniej wielkości zakładów stanowili 74% ogółu pracujących w sekcji "budownictwo"). Można się zatem spodziewać, że gospodarka regionu, którego profil wyznacza działalność handlowa oraz budownictwo będzie zorganizowana w w daleko większym stopniu w postaci zakładów małych i średnich niż to ma miejsce w innych regionach.

Zestawienie struktur gospodarczych (pracujący w układzie sekcji gospodarki narodowej), w ramach uprzednio wyróżnionych typów, nie pozwala na jednoznacznie przyporządkowanie udziału małych, średnich i dużych zakładów pracy określonej strukturze (tablica 5). Wyjątkiem jest sekcja C i E obejmująca górnictwo, kopalnictwo oraz zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę. Wydobywanie kopalni i produkcja energii, dokonujące się na masową skalę, wymagają zupełnie innej organizacji procesów produkcyjnych oraz innego, niż dajmy na to działalność handlowa czy budowlana, zorganizowania w jednostki małe, średnie i duże. Pracujący w przemyśle wydobywczym i energetycznym (sekcje C i E) stanowili 2 - 3% ogółu pracujących w obszarach zaliczonych przez nas do typu I, II i III (relatywnie niski udział zakładów dużych oraz wysoki - zakładów małych) oraz od 4 do 10% ogółu pracujących w obszarach o relatywnie dużym udziale pracujących w zakładach dużych i małym udziale osób pracujących na rzecz zakładów małych (typ V i VI). Inne sekcje nie wykazują takiej prawidłowości w miarę jak zmieniają się relacje między udziałami pracujących w zakładach małych, średnich i dużych.

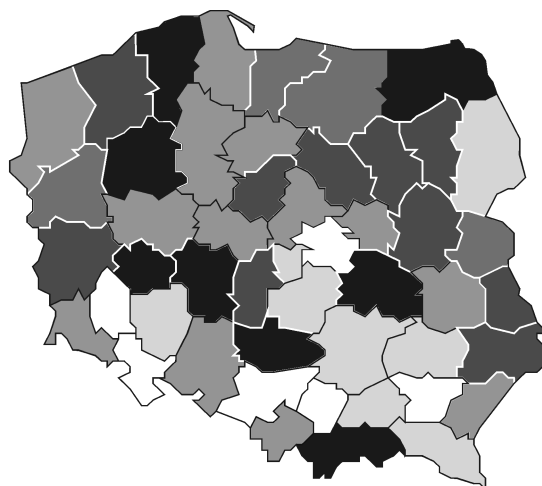
Tablica 4. Typy (rodzaje) struktur zakładów w układzie przestrzennym

PRACUJĄCY W ZAKŁADACH MAŁYCH (0 - 5 osób) W OGÓLNEJ LICZBIE PRACUJĄCYCH	PRACUJĄCY W ZAKŁADACH DUŻYCH (201 osób i więcej) W OGÓLNEJ LICZBIE PRACUJĄCYCH		
	poniżej 35%	35 - 40%	powyżej 40%
poniżej 20%	TYP III bialskopodlaskie, elbląskie, gorzowskie, olsztyńskie	TYP IV gdańskie, poznańskie	TYP VI warszawskie, katowickie, krakowskie, legnickie, lubelskie, łódzkie, rzeszowskie, wałbrzyskie
20 - 25%	TYP II chełmskie, ciechanowskie, koszański, łomżyńskie, ostrołęckie, siedleckie, sieradzkie, skierniewickie, wrocławskie, zamojskie, zielonogórskie	TYP IV bydgoskie, jeleniogórskie, konińskie, opolskie, przemyskie, szczecińskie, toruńskie	TYP V białostockie, kieleckie, krośnieńskie, łódzkie, piotrkowskie, tarnobrzyskie, tarnowskie, wrocławskie

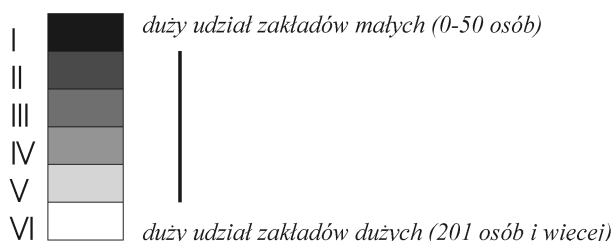
powyżej 25%	TYP I częstochowskie, kaliskie, leszczyńskie, nowosądeckie, pilskie, radomskie, śląskie, suwalskie	TYP IV bielskie	
-------------	--	---------------------------	--

TYP	PRACUJĄCY						
	ogółem	w tym: pracujący w zakładach					
		małych (0-50 osób))	w tym		średnich (51-200 osób)	małych i średnich (0-200 osób)	dużych (201 osób i więcej)
			małych (0-5 osób)	małych (6-50 osób)			
w ogólnej liczbie pracujących (w %)							
I	100.0	48.6	27.5	21.1	20.7	69.3	30.7
II	100.0	46.6	23.9	22.7	22.1	68.7	31.3
III	100.0	42.9	19.2	23.7	24.5	67.4	32.6
IV	100.0	42.3	21.5	20.8	19.8	62.1	37.9
V	100.0	39.2	21.3	17.9	18.6	57.8	42.2
VI	100.0	35.8	17.1	18.7	16.8	52.6	47.4

Typy strukturalne

Typy
(patrz objaśnienia w tabelicy 4)

Wytlumaczenia zdaje się dostarczać zestawienie zawarte w tabelicy 6. Okazuje się bowiem, że każdy rodzaj działalności (sekcja według Europejskiej Klasyfikacji Działalności) odznacza się dość wyraźną gradacją udziału pracujących w zakładach małych i średnich, w zależności od przechodzenia do poszczególnych typów strukturalnych. Zwróćmy uwagę, że w województwach zaliczonych do typu I, gdzie udział pracujących w małych i średnich zakładach jest najwyższy (przeciętnie 69% ogółu pracujących), pracownicy tej kategorii zakładów stanowią najliczniejszą grupę spośród ogółu pracujących, w każdej z wyróżnionych sekcji gospodarki narodowej. Z kolei typ VI, grupujący województwa z relatywnie niskim udziałem pracujących w zakładach małych i średnich (przeciętnie 53% ogółu pracujących) to typ struktury, gdzie pracujący w zakładach małych i średnich stanowią najmniej liczną frakcję i to bez względu na rodzaj prowadzonej działalności. Wynika stąd, że

na regionalne układy pracujących w zakładach małych, średnich i dużych nie oddziałują struktura gospodarki regionu. Powyższą uwagę potwierdzają hipotetyczne udziały pracujących w zakładach małych i średnich w ogólnej liczbie pracujących (tablica 6). Wielkość tych udziałów nie odbiega zbytnio od wielkości udziałów rzeczywistych, wyliczonych dla poszczególnych typów strukturalnych. Podstawę prezentowanych udziałów stanowiła hipotetyczna liczba pracujących w zakładach małych i średnich, wyliczona w oparciu o stałą strukturę pracujących według sekcji, typową dla kraju jako całości.

Tablica 5. Pracujący według typów strukturalnych oraz sekcji gospodarki narodowej w 1995 r.

TYP	PRACUJĄCY a)								
	ogółem	w tym: sekcje							
		sekcje C, D i E	w tym		sekcja F	sekcje G i H	sekcja I	sekcje J, K i L	sekcje A, B, M N i O
			sekcje C i E	sekcja D					
w odsetkach									
I	100.0	34.2	2.4	31.8	6.6	19.3	6.6	9.4	23.9
II	100.0	30.2	2.3	27.9	6.6	18.2	7.8	10.7	26.5
III	100.0	29.3	2.4	26.9	6.2	17.7	7.9	10.7	28.2
IV	100.0	33.0	3.5	29.5	7.3	19.9	8.2	10.3	22.2
V	100.0	34.7	4.1	30.6	7.0	18.0	7.0	10.3	23.0
VI	100.0	34.4	10.1	24.3	8.8	18.1	7.3	12.2	19.2

a) bez rolników indywidualnych, duchowieństwa oraz pracowników MON i MSW

U w a g a: sekcje C i E - górnictwo, kopalnictwo, zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę; sekcja D - działalność produkcyjna; sekcja F - budownictwo; sekcje G i H - handel, naprawy, hotele i restauracje; sekcja I - transport, gospodarka magazynowa i łączność; sekcje J, K i L - pośrednictwo finansowe, obsługa nieruchomości, wynajem i działalność związana z prowadzeniem interesów, administracja publiczna i gwarantowana prawnie opieka socjalna; sekcje A, B, M, N i O - rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo, rybołówstwo i rybactwo, edukacja, ochrona zdrowia, opieka socjalna oraz pozostała działalność usługowa komunalna, socjalna i indywidualna.

Tablica 6. Pracujący w zakładach małych i średnich w ogólnej liczbie pracujących według typów strukturalnych oraz sekcji gospodarki narodowej w 1995 r.

TYP	PRACUJĄCY W ZAKŁADACH MAŁYCH I ŚREDNICH (0-200 osób) W OGÓLNEJ LICZBIE PRACUJĄCYCH w %						
	ogółem	w tym: sekcje					
		sekcje C, D i E	sekcja F	sekcje G i H	sekcja I	sekcje J, K i L	sekcje A, B, M, N, O
I.	69.3	53.6	89.0	95.8	33.7	81.4	69.8
II.	68.7	51.1	86.9	95.2	31.4	86.4	69.7
III.	67.4	48.3	89.1	93.5	31.2	81.0	70.9
IV.	62.1	43.2	80.6	91.9	30.1	73.7	65.0
V.	57.8	40.2	68.3	88.7	29.4	73.5	58.4
VI.	52.6	31.4	64.9	84.5	29.7	61.2	58.0

TYP	PRACUJĄCY W ZAKŁADACH MAŁYCH I ŚREDNICH W OGÓLNEJ LICZBIE PRACUJĄCYCH w %		HIPOTETYCZNA LICZBA PRACUJĄCYCH W ZAKŁADACH MAŁYCH I ŚREDNICH (0-200 osób)						
	udział rzeczywisty	udział hipotetyczny	ogółem	w tym					
				sekcje C, D i E	sekcja F	sekcje G i H	sekcja I	sekcje J, K i L	sekcje A, B, M, N i O
I.	69.3	69.2	822 891	212 884	80 433	209 610	30 055	106 475	183 434
II.	68.7	68.5	732 239	182 573	70 649	187 380	25 192	101 669	164 776
III.	67.4	67.0	346 499	83 397	35 006	88 937	12 097	46 061	81 001
IV.	62.1	62.2	1 677 417	389 158	165 213	456 068	60 887	218 653	387 438
V.	57.8	58.1	1 072 603	247 728	95 772	301 123	40 683	149 170	238 127
VI.	52.6	52.7	2 097 312	417 017	196 127	618 233	88 572	267 683	509 680

3.5. Przestrzenne skupiska małych i średnich zakładów działalności produkcyjnej (sekcja D)

Z uwagi na to, że produkcja małych i średnich zakładów obejmuje bardzo szeroki zakres wyrobów, podjęto próbę grupowania województw w agregaty o zbliżonym profilu (strukturze) działalności produkcyjnej. Do grupowania województw wykorzystano metodę elementarnych połączeń (*linkage analysis*)⁴². Zastosowanie tej metody pozwoliło na utworzenie 8 grup województw (od A do H) o charakterystycznych cechach działalności produkcyjnej każda (tablica 8). W wyróżnionych grupach województw wiodący udział miała produkcja artykułów spożywczych; napojów i wyrobów tytoniowych, jak też produkcja tkanin i wyrobów włókienniczych, jakkolwiek waga tej produkcji w działalności produkcyjnej małych i średnich zakładów jest w każdej grupie inna. Produkcja artykułów spożywczych, napojów i wyrobów tytoniowych odgrywa największą rolę (pracujący przy produkcji artykułów spożywczych mają najwyższy udział procentowy w strukturze pracujących w zakładach małych i średnich) w grupie E⁴³ (25.8%) oraz w grupie H⁴⁴ (24.3%), podczas gdy produkcja tkanin i wyrobów włókienniczych jest tym rodzajem produkcji, której rozmiary wyróżniają grupę D⁴⁵ (39.9% pracujących w podsekcji "produkcja tkanin i wyrobów włókienniczych") oraz grupę C⁴⁶ (24.9% pracujących). Profil działalności produkcyjnej, który wyróżnia pozostałe grupy to: produkcja skóry i wyrobów ze skóry - grupa A⁴⁷; produkcja metali i przetworzonych wyrobów z metali - grupa G⁴⁸; produkcja drewna i wyrobów z drewna - grupa B⁴⁹; produkcja metali i przetworzonych wyrobów z metali oraz produkcja urządzeń elektrycznych i optycznych - grupa F⁵⁰; produkcja gdzie indziej nie sklasyfikowana czyli głównie produkcja mebli, instrumentów muzycznych i artykułów sportowych - grupa E.

Poszczególne obszary o zróżnicowanej strukturze działalności produkcyjnej nie tworzą zwartych kompleksów przestrzennych (rys.4). Niemniej, można zauważyć, że na obszarach o najniższym poziomie uprzemysłowienia najczęściej występują struktury, które wyróżniliśmy jako te, gdzie małe i średnie zakłady podejmują przede wszystkim działalność związaną z produkcją tkanin i wyrobów włókienniczych (woj. białostockie, ostrołęckie, siedleckie, sieradzkie i skierniewickie), z produkcją drewna i wyrobów z drewna (woj. nowosądeckie, olsztyńskie i suwalskie) i oczywiście z produkcją artykułów spożywczych (woj. białkopodlaskie, elbląskie, koszalińskie, łomżyńskie i zamojskie).

W Europie Zachodniej coraz częściej nowe ośrodki powstają poza tradycyjnymi centrami przemysłowymi. Składają się nań małe i średnie zakłady o zbliżonym profilu produkcji. Zakłady tam zlokalizowane charakteryzuje brak hierarchicznych powiązań, a proces produkcji przebiega w wyniku współdziałania znacznej liczby zakładów w taki sposób, że tylko niewielka liczba zakładów produkuje dobra finalne. Reszta zakładów pracuje w charakterze podwykonawców, a ich produkcja nadzorowana jest przez pierwszą grupę zakładów.

⁴² Analiza elementarnych połączeń polega na częściowej redukcji macierzy informacji przestrzennej. Analiza ta zasada się na wyliczeniu współczynników korelacji dla każdej pary województw (porównywano wszystkie województwa z wszystkimi) a następnie na określeniu najsilniejszych powiązań pomiędzy województwami. Każde województwo zostało scharakteryzowane za pomocą 14 cech (podsekcji działalności produkcyjnej). Wszystkie województwa, które w macierzy korelacji (tablica 7) stanowiły tzw. "zmienną zwrotną" dały podstawę do utworzenia grup, do których z kolei dołączono województwa maksymalnie skorelowane z poprzednimi.

⁴³ Do grupy E zaliczono następujące województwa: białkopodlaskie, elbląskie, kaliskie, koszalińskie, leszczyńskie, łomżyńskie, rzeszowskie, zamojskie, zielonogórskie.

⁴⁴ Grupa H obejmuje: woj. chełmskie, ciechanowskie, jeleniogórskie, kieleckie, legnickie, płockie, tarnobrzeskie i wałbrzyskie.

⁴⁵ Na grupę D składa się: woj. lubelskie, łódzkie, toruńskie i wrocławskie.

⁴⁶ Grupę C tworzą: woj. białostockie, bielskie, konińskie, ostrołęckie, piotrkowskie, poznańskie, siedleckie, sieradzkie i skierniewickie.

⁴⁷ W grupie A znalazły się tylko dwa województwa o strukturze działalności produkcyjnej najmniej "podobnej" (najsłabiej skorelowanej) do struktur pozostałych województw; są to woj. częstochowskie i radomskie.

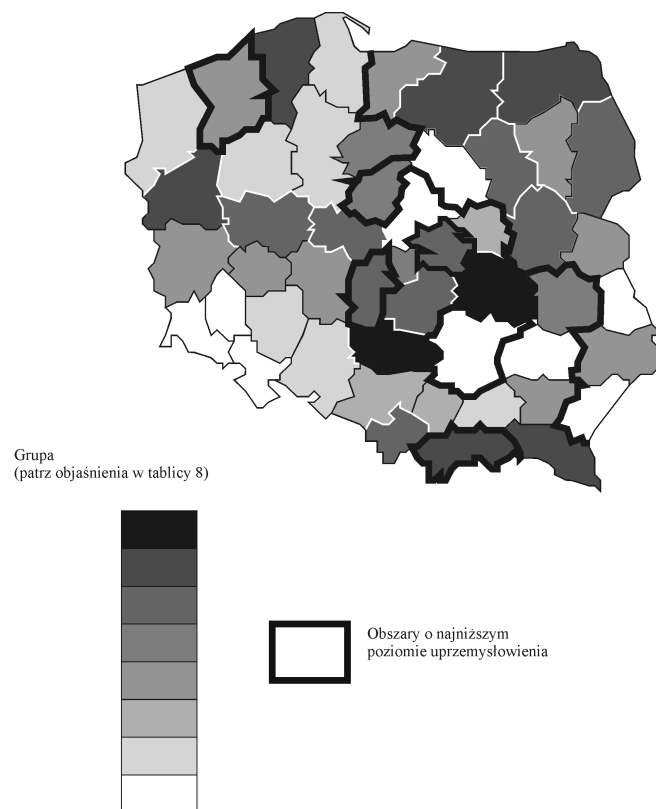
⁴⁸ Grupa G obejmuje: woj. bydgoskie, gdańskie, opolskie, piłskie, przemyskie, szczecińskie, tarnowskie i wrocławskie.

⁴⁹ W skład grupy B wchodzi następujące województwa: gorzowskie, krośnieńskie, nowosądeckie, olsztyńskie, śląskie i suwalskie.

⁵⁰ Do grupy F należy: woj. warszawskie, katowickie i krakowskie.

Województwa o charakterystycznych cechach działalności produkcyjnej

Tablica 8. Pracujący w zakładach małych i średnich według grup województw i podsekcji działalności produkcyjnej w 1995 r.

	GRUPY WOJEWÓDZTW							
	A	B	C	D	E	F	G	H
Wyszczególnienie	częstocho- -skie, radomskie	gorzowskie, krośnieńskie, nowosądeckie, olsztyńskie, śląskie, suwalskie	białostockie, bielskie, konińskie, ostrołęckie, piotrkowskie, poznańskie, siedleckie, sieradzkie, skierniewickie	lubelskie, łódzkie, toruńskie, wrocławskie	białkopodlaskie, elbląskie, kaliskie, koszalińskie, leszczyńskie, łomżyńskie, rzeszowskie, zamojskie, zielenogórskie	warszawskie, katowickie, krakowskie	bydgoskie, gdańskie, opolskie, pilskie, przemyskie, szczecińskie, tarnowskie, wrocławskie	chełmskie, ciechanowskie, jeleniogórskie, kieleckie, legnickie, płockie, tarnobrzeskie, wałbrzyskie
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
<i>w tym:</i>	16.6	22.4	18.1	16.2	25.8	17.1	22.0	24.3
- produkcja artykułów spożywczych; napojów i wyrobów tytoniowych	15.1	14.2	24.9	39.9	14.0	13.7	11.9	17.7
- produkcja tkanin i wyrobów włókienniczych	16.2	2.9	4.1	3.1	2.8	2.4	2.2	2.7
- produkcja skóry i wyrobów ze skóry	6.4	18.7	7.5	3.1	10.4	3.4	8.6	7.8
- produkcja drewna i wyrobów z drewna	2.3	3.2	4.6	5.5	3.6	9.8	5.7	4.5
- produkcja masy celulozowej, papieru oraz wyrobów z papieru; działalność publikacyjna	0	0	0	0	0	0.1	0.1	0
- wytwarzanie produktów koksowania węgla, produktów rafinacji ropy naftowej i paliw jądrowych	1.5	0.9	2.0	1.7	0.7	3.2	2.0	1.3
- produkcja chemikaliów, wyrobów chemicznych	4.9	3.1	4.8	4.9	3.8	6.4	4.2	3.7
- i włókien sztucznych	8.4	6.0	4.9	3.8	6.6	6.1	5.0	10.4
- produkcja wyrobów z gumy, tworzyw sztucznych	11.4	9.4	8.1	5.2	7.7	10.7	11.9	8.5
- produkcja wyrobów z pozostałych surowców niemetalicznych	3.9	5.6	5.6	5.9	6.5	8.0	7.1	8.2
- produkcja metali i przetworzonych wyrobów z metali	3.2	2.5	4.0	4.4	2.9	10.6	6.0	3.4
- produkcja maszyn i urządzeń, gdzie indziej nie sklasyfikowana	1.7	1.8	1.5	1.3	2.1	2.0	4.3	1.7
- produkcja urządzeń elektrycznych i optycznych	8.4	9.3	9.9	5.0	13.1	6.5	9.0	5.8
- produkcja sprzętu transportowego								
- produkcja gdzie indziej nie sklasyfikowana								

Brak informacji na temat funkcjonalnych powiązań małych i średnich zakładów nie pozwala na identyfikację podobnych procesów w polskiej przestrzeni gospodarczej. Niemniej, obserwowana na obszarze niektórych województw koncentracja działalności produkcyjnej małych i średnich zakładów, o zbliżonym profilu produkcyjnym, pozwala mniemać, iż sąsiedztwo to - w sensie geograficznym - związane jest z pewnymi formami kooperacji (między zakładami małymi i średnimi, jak też między tą grupą zakładów a zakładami dużymi).

Na szczeblu lokalnym koncentrację małych i średniej wielkości zakładów obserwuje się przede wszystkim w odniesieniu do zakładów produkujących artykuły spożywcze, napoje i wyroby tytoniowe (*podsekcja DA* według Europejskiej Klasyfikacji Działalności) oraz w stosunku do zakładów wytwarzających tkaniny i wyroby włókiennicze (*podsekcja DB*). Takie lokalne skupiska zakładów małych i średnich, o jednorodnym profilu produkcji, występują na obszarze woj. łódzkiego i sieradzkiego (produkcja tkanin i wyrobów włókienniczych) oraz w woj. koszalińskim, suwalskim i zamojskim (przetwórstwo spożywcze). W każdym przypadku małe i średnie zakłady przetwórstwa spożywczego bądź zajmujące się produkcją wyrobów włókienniczych zatrudniają, co najmniej, 20% pracujących zaangażowanych w działalność produkcyjną na danym obszarze. Znaczenie wyżej wymienionych skupisk zakładów małych i średnich (poza woj. łódzkim) - biorąc pod uwagę rozmiary produkcji - jest w wymiarze krajowym raczej marginalne. W skali kraju liczą się natomiast skupiska małych i średnich zakładów przetwórstwa spożywczego zlokalizowane w woj. warszawskim i katowickim oraz zakłady wytwarzające tkaniny i wyroby włókiennicze w woj. warszawskim i poznańskim, a przede wszystkim małe i średnie zakłady tekstylne województwa łódzkiego.

Dla rozwoju małych i średnich zakładów korzystne warunki stworzone zostały zwłaszcza w województwach należących do grupy F (woj. warszawskie, katowickie i krakowskie) gdzie obok małych i średnich zakładów przetwórstwa spożywczego i wyrobów tekstylnych istotną rolę odgrywają małe i średnie zakłady prowadzące działalność wydawniczą i poligraficzną, zakłady zajmujące się produkcją urządzeń elektrycznych i optycznych oraz zakłady produkujące metale i przetworzone wyroby z metali. W przypadku woj. warszawskiego, katowickiego i krakowskiego możemy mówić o zupełnie nowych ośrodkach, które powstały w granicach starych centrów przemysłowych.

3.6. Obszary o relatywnie niskim poziomie rozwoju gospodarczego a lokalizacja zakładów małych i średnich

Wysoki poziom rozwoju gospodarczego niektórych obszarów, w kategoriach wartości produktu krajowego brutto *per capita*, wydaje się być - obok stopnia uprzemysłowienia - jednym z ważniejszych czynników sprzyjających skupianiu się w ich obrębie dużej liczby zakładów małych i średnich.

Korelacja rang województw uszeregowanych według liczby zakładów małych i średnich oraz liczby pracujących w nich osób z jednej strony, a poziomem produktu krajowego brutto *per capita* - z drugiej, zdaje się potwierdzać to przypuszczenie, chociaż wartość współczynnika korelacji nie jest wysoka ($r=0,602$). W województwach, w których poziom produktu krajowego brutto na mieszkańca przekracza średnią krajową (takich województw jest w Polsce czternaście), koncentruje się 52% pracujących w zakładach małych i średnich, podczas gdy w województwach o poziomie produktu krajowego brutto *per capita* niższym o 20% i więcej od średniej krajowej (województw o relatywnie niskim poziomie rozwoju gospodarczego jest w naszym kraju piętnaście) skupia się jedynie 16% pracujących w zakładach małych i średnich. Jeśliby przyjąć, że przestrzenne zróżnicowanie liczby pracujących w zakładach małych i średnich według poziomu rozwoju gospodarczego obszarów, nawiązuje do regionalnych układów liczby pracujących ogółem, to w regionach o niskim poziomie rozwoju gospodarczego daje się zaobserwować pewną "nadreprezentację" liczby pracujących w zakładach małych i średnich. Na obszarach o poziomie produktu krajowego brutto na mieszkańca niższym, co najmniej, o 20% od średniej krajowej koncentruje się 15% pracujących w gospodarce narodowej (z wyłączeniem rolników indywidualnych, duchowieństwa oraz pracowników MON i MSW) i 17% całej populacji pracujących w zakładach małych i średnich, podczas gdy obszary o relatywnie wysokim poziomie rozwoju gospodarczego skupiają odpowiednio 55% i 52% pracujących (tablica 9).

Tablica 9. Pracujący według wielkości zakładów w regionach o różnym poziomie rozwoju gospodarczego w 1995 r.

GRUPA	produkt krajowy brutto per capita a)	WOJEWÓDZTWA	PRACUJĄCY b)														
			ogółem	w tym: pracujący w zakładach													
				małych (0 - 50 osób)	w tym:				średnich (51 - 200 osób)	małych i średnich (0 - 200 osób)		dużych (201 osób i więcej)		średnich i dużych (51 osób i więcej)			
					małych (0 - 5 osób)	małych (6 - 50 osób)											
średnia krajowa = 100	Polska = 100	ogółem w grupie = 100	Polska = 100	ogółem w grupie = 100	Polska = 100	ogółem w grupie = 100	Polska = 100	ogółem w grupie = 100	Polska = 100	ogółem w grupie = 100	Polska = 100	ogółem w grupie = 100	Polska = 100	ogółem w grupie = 100			
I	101 i powyżej	warszawskie, bielskie, bydgoskie, katowickie, krakowskie, legnickie, łódzkie, opolskie, piotrkowskie, płockie, poznańskie, szczecińskie, wrocławskie, zielonogórskie	54.8	52.0	38.6	50.8	19.2	53.3	19.4	50.8	17.7	51.6	56.3	59.4	43.7	56.6	61.4
II	81 - 100	białostockie, chełmskie, częstochowskie, elbląskie, gdańskie, gorzowskie, jeleniogórskie, kaliskie, konińskie, koszalińskie, krośnieńskie, leszczyńskie, lubelskie, olsztyńskie, pilskie, radomskie, rzeszowskie, tarnowskie, toruńskie, wrocławskie	30.1	31.3	42.3	32.4	22.3	30.1	20.0	32.9	20.8	31.8	63.1	27.5	36.9	29.3	57.8
III	80 i poniżej	białkopodlaskie, ciechanowskie, kieleckie, łomżyńskie, nowosądeckie, ostrołęckie, przemyskie, siedleckie, sieradzkie, skierniewickie, słupskie, suwalskie, tarnobrzeskie, wałbrzyskie, zamojskie	15.1	16.7	44.7	16.8	22.8	16.6	21.9	16.3	20.5	16.6	65.2	13.1	34.8	14.1	55.3

a) w 1994 r. (na podstawie E. Saganowska, T. Śmiłowska "Uproszczona metoda szacunków PKB według regionów", Z Prac ZBSE, z. 235,1996)

b) bez rolników indywidualnych, duchowieństwa oraz pracowników MON i MSW

Te niewielkie różnice - o czym wspominaliśmy już poprzednio - maskują istotne zróżnicowanie strukturalne wielkości zakładów, występujące w obszarach o różnym poziomie rozwoju gospodarczego. W obszarach gospodarczo rozwiniętych (grupa I) pracujący w zakładach małych i średnich stanowią 44% ogółu pracujących tam osób, podczas gdy w obszarach relatywnie zacofanych odsetek pracujących w zakładach małych i średnich przekracza 65% ogółu tam pracujących. Można zatem sądzić, iż w regionach relatywnie zacofanych, gdzie zlokalizowana jest mniejsza liczba zakładów dużych, zatrudniających 201 osób i więcej, rolę zakładów dużych w rozwoju regionalnym przejęły zakłady średniej wielkości. To odmienne rozłożenie ciężaru tworzenia wartości dodanej pomiędzy zakłady średniej wielkości i zakłady duże, w regionach o niższym poziomie rozwoju gospodarczego, nie oznacza wcale, że łącznie zakłady te, tj. zakłady średnie i duże mają takie samo znaczenie dla gospodarki regionów zacofanych, jak i regionów o wysokim poziomie rozwoju gospodarczego. W tym ostatnim przypadku pracujący w zakładach średnich i dużych, a więc w zakładach zatrudniających 51 osób i więcej, stanowią 61% pracujących ogółem, podczas gdy w regionach o niskim poziomie rozwoju tylko 55%. W regionach zacofanych zdecydowanie dominują zakłady najmniejsze, zatrudniające do 5 osób (23% ogółu pracujących), następnie zakłady małe o zatrudnieniu od 6 do 50 osób (22% ogółu pracujących) oraz zakłady średnie (21% ogółu pracujących). W regionach o wysokim poziomie rozwoju gospodarczego, z racji generalnie mniejszego znaczenia w ich gospodarce sektora zakładów małych i średnich, udziały zakładów najmniejszych, jak też zakładów o liczbie pracujących od 6 do 50 osób wynoszą po 19% ogółu pracujących, natomiast udział zakładów średnich w ogólnej liczbie pracujących nie przekracza 18%. Można sądzić, że to strukturalne zróżnicowanie oddziałuje na procesy gospodarcze w poszczególnych regionach, będąc jednym ze źródeł polaryzacji pomiędzy dynamicznie rozwijające się obszary centralne z jednej strony, a strefę peryferyjną - z drugiej. Można również sądzić, że sam profil gospodarczy regionów o różnym poziomie produktu krajowego brutto *per capita* wymusza niejako sposób, w jaki gospodarka jest zorganizowana w zakłady o określonej wielkości. A zatem czy wpływ na takie zorganizowanie może mieć wyższy udział przemysłu i budownictwa (w kategoriach liczby pracujących) w regionach o relatywnie wysokim poziomie rozwoju, natomiast w regionach zacofanych wyższy odsetek pracujących w sekcjach związanych z obsługą rolnictwa? Zróżnicowanego udziału zakładów małych i średnich w ogólnej liczbie pracujących, w obszarach o różnym poziomie rozwoju gospodarczego - jak wynika z wyliczeń zawartych w tablicy 10 - nie można wiązać z różnicami w strukturach gospodarczych regionów. Hipotetyczna liczba pracujących w zakładach małych i średnich według sekcji gospodarki narodowej (przy stałej strukturze pracujących ogółem), a następnie wyliczone w oparciu o nią hipotetyczne udziały pracujących w zakładach małych i średnich, z uwzględnieniem poziomu rozwoju gospodarczego regionów (grupa I, II i III), nie odbiegają swoją wartością od wartości wskaźników rzeczywistych (tablica 11).

Nie dysponujemy danymi, które pozwoliłyby bliżej scharakteryzować zakłady zlokalizowane w obszarach o wysokim i niskim poziomie produktu krajowego brutto, nie potrafimy zatem sprecyzować jaki charakter ma działalność produkcyjna w obszarach centralnych, a jaki w peryferyjnych, jak rozległe są rynki zbytu zakładów tej samej wielkości lecz działających w różnych obszarach, jak dalece silna jest presja, jaką zakłady tej samej kategorii lecz zlokalizowane w obszarach centralnych wywierają na obszary peryferyjne itp. Analiza wielkości zakładów według sekcji gospodarki narodowej w obszarach o różnym poziomie rozwoju gospodarczego (grupa I i III) tylko w niewielkim stopniu poszerza naszą wiedzę o przestrzennych aspektach zróżnicowania gospodarki, zróżnicowania będącego wynikiem odmiennej organizacji gospodarki według wielkości zakładów.

Obszary o wysokiej (grupa I), jak też niskiej (grupa III) wartości produktu krajowego brutto *per capita* nie różnią się pomiędzy sobą jeśli idzie o profil działalności zakładów małych zatrudniających do 5 osób. W obu przypadkach około 50% pracujących w zakładach małych zajmuje się działalnością handlową, a około 20% działalnością produkcyjną (tablica 12). Znaczących różnic możemy się natomiast dopatrzeć w przypadku działalności zakładów małych zatrudniających od 6 do 50 pracowników. W obszarach o wysokim poziomie rozwoju gospodarczego zakłady tej wielkości angażują relatywnie większą liczbę osób w działalność związaną z handlem, przemysłem czy budownictwem niż to ma miejsce w obszarach o niskim poziomie produktu krajowego brutto *per capita*. W tych ostatnich, funkcje, jakie zakłady małe (6 - 50 osób) pełnią w obszarach o wysokiej dynamice rozwoju, spełniają zakłady średniej wielkości (51-200 osób). Oczywiście z racji określonych uwarunkowań najwyższy odsetek pracujących znajduje zatrudnienie w działalnościach związanych z obsługą rolnictwa (dotyczy to zarówno zakładów małych, jak i średnich).

3.7. Przestrzenne zróżnicowanie nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach

Nakłady inwestycyjne, które prowadzą do wzrostu wartości majątku trwałego przedsiębiorstw rozkładają się w przestrzeni bardzo nierównomiernie. Poziom poniesionych wydatków pozostaje w ścisłym związku z wartością środków dotychczas zainwestowanych, o czym świadczy bardzo wysoka wartość współczynnika korelacji wyliczonego pomiędzy standaryzowaną wartością nakładów inwestycyjnych a wartością środków trwałych ($r=0.962$). Tej przestrzennej zbieżności pomiędzy nakładami inwestycyjnymi a wartością środków trwałych sprzyjają nowe inwestycje, które z racji, iż realizowane są w obszarach o wysokim poziomie zainwestowania w minionych okresach,

odznaczają się przeciętnie znacznie wyższą efektywnością. Koncentracja nakładów jest też - do pewnego stopnia - efektem określonej inercji procesów inwestowania. Największe nakłady ponoszone są w obszarach o najwyższym poziomie uprzemysłowienia. W 1995 r. w dwunastu województwach⁵¹, w których liczba pracujących w przemyśle (sekcje C, D i E) przekracza 100 osób na 1000 mieszkańców poniesione wydatki stanowiły 47% ogółu wydatków na inwestycje, podczas gdy w obszarze ośmiu województw o niskim poziomie uprzemysłowienia⁵² zainwestowano zaledwie 3% ogółu środków inwestycyjnych. Przestrzenne dysproporcje w wysokości poniesionych nakładów inwestycyjnych w obszarach uprzemysłowionych i w obszarach o niskim nasyceniu przemysłem odpowiadają takim założeniom polityki regionalnej, w której odchodzi się od zrównoważonego przestrzennie rozwoju ku kształtowaniu spolaryzowanych, efektywnych struktur regionalnych, zdolnych oddziaływać na całą przestrzeń kraju. Wspieranie niezbędnej, głębokiej restrukturyzacji starych okręgów przemysłowych, przede wszystkim w woj. katowickim, łódzkim i wałbrzyskim, też nie pozostaje bez wpływu na koncentrację nakładów inwestycyjnych w obszarach uprzemysłowionych.

Tablica 10. Pracujący ogółem według sekcji gospodarki narodowej w regionach o różnym poziomie rozwoju gospodarczego w 1995 r.

grupa	PRACUJĄCY a)								
	ogółem	w tym: sekcje							
		sekcje C, D i E	w tym		sekcja F	sekcje G i H	sekcja I	sekcje J, K i L	sekcje A, B, M N i O
			sekcje C i E	sekcja D					
w odsetkach									
I	100.0	34.3	7.5	26.8	8.3	18.4	7.3	11.7	20.0
II	100.0	32.8	3.3	29.5	6.9	18.7	7.7	9.8	24.0
III	100.0	31.8	3.2	28.6	6.3	18.1	7.4	10.3	26.1

a) bez rolników indywidualnych, duchowieństwa oraz pracowników MON i MSW.

U w a g a: sekcje C i E - górnictwo, kopalnictwo, zaopatrzenie w energię elektryczną, gaz i wodę; sekcja D - działalność produkcyjna; sekcja F - budownictwo; sekcje G i H - handel, naprawy, hotele i restauracje; sekcja I - transport, gospodarka magazynowa i łączność; sekcje J, K i L - pośrednictwo finansowe, obsługa nieruchomości, wynajem i działalność związana z prowadzeniem interesów, administracja publiczna i gwarantowana prawnie opieka socjalna; sekcje A, B, M, N i O - rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo, rybołówstwo i rybactwo, edukacja, ochrona zdrowia, opieka socjalna oraz pozostała działalność usługowa komunalna, socjalna i indywidualna

⁵¹ Przypomnijmy, że są to: woj. warszawskie, bielskie, bydgoskie, częstochowskie, jeleniogórskie, kaliskie, katowickie, legnickie, łódzkie, piotrkowskie, poznańskie i wałbrzyskie.

⁵² Woj. białkopodlaskie, chełmskie, ciechanowskie, łomżyńskie, ostrołęckie, przemyskie, suwalskie i zamojskie są województwami o najmniejszej liczbie pracujących w przemyśle (mniej niż 60 osób na 1000 mieszkańców).

Tablica 11. Pracujący w zakładach małych i średnich według sekcji gospodarki narodowej w regionach o różnym poziomie rozwoju gospodarczego w 1995 r.

GRUPA	PRACUJĄCY W ZAKŁADACH MAŁYCH I ŚREDNICH (0-200 osób) W OGÓLNEJ LICZBIE PRACUJĄCYCH w %						
	ogółem	w tym: sekcje					
		sekcje C, D i E	sekcja F	sekcje G i H	sekcja I	sekcje J, K i L	sekcje A, B, M, N i O
I.	56.3	37.4	70.1	86.7	30.9	64.5	59.1
II.	63.1	43.8	79.0	93.0	30.5	79.2	65.6
III.	65.2	45.1	81.3	93.4	28.1	83.3	70.0

GRUPA	PRACUJĄCY W ZAKŁADACH MAŁYCH I ŚREDNICH W OGÓLNEJ LICZBIE PRACUJĄCYCH w %		HIPOTETYCZNA LICZBA PRACUJĄCYCH W ZAKŁADACH MAŁYCH I ŚREDNICH (0-200 osób)						
	udział rzeczywisty	udział hipotetyczny	OGÓLEM	w tym					
				sekcje C, D i E	sekcja F	sekcje G i H	sekcja I	sekcje J, K i L	sekcje A, B, M, N i O
I.	56.3	56.2	3 478 466	772 534	329 481	986 589	143 324	438 784	807 754
II.	63.1	63.2	2 148 344	496 954	203 957	581 296	77 706	295 947	492 484
III.	65.2	65.2	1 116 196	258 004	105 830	294 353	36 097	156 943	264 969

Tablica 12. Pracujący według wielkości zakładów i sekcji gospodarki narodowej w grupach województw o różnym poziomie rozwoju gospodarczego w 1995 r.

GRUPA	PRACUJĄCY W ZAKŁADACH MAŁYCH I ŚREDNICH (0 - 200 osób)						
	Ogółem	w tym: sekcje					
		sekcje C, D i E	sekcja F	sekcje G i H	sekcja I	sekcje J, K i L	sekcje A, B, M, N i O
		w odsetkach					
I. - ogółem zakłady małe i średnie	100.0	22.8	10.4	28.3	4.0	13.5	21.0
- zakłady małe (0 - 5 osób)	100.0	19.4	9.9	49.6	5.8	9.2	6.1
- zakłady małe (6 - 50 osób)	100.0	24.7	11.8	22.6	2.4	11.2	27.3
- zakłady średnie (51 - 200 osób)	100.0	24.3	9.5	11.5	3.9	20.6	30.2
II. - ogółem zakłady małe i średnie	100.0	22.8	8.6	27.6	3.7	12.3	25.0
- zakłady małe (0 - 5 osób)	100.0	20.1	9.8	50.8	6.3	6.6	6.4
- zakłady małe (6 - 50 osób)	100.0	22.9	8.3	18.5	2.1	13.3	34.9
- zakłady średnie (51 - 200 osób)	100.0	25.6	7.7	11.3	2.7	17.5	35.2
III. - ogółem zakłady małe i średnie	100.0	21.9	7.8	26.1	3.2	13.0	28.0
- zakłady małe (0 - 5 osób)	100.0	21.1	10.1	50.3	6.0	6.3	6.2
- zakłady małe (6 - 50 osób)	100.0	19.3	6.4	15.7	1.6	14.3	42.7
- zakłady średnie (51 - 200 osób)	100.0	25.7	6.9	9.9	1.8	19.2	36.5
I. - ogółem zakłady małe i średnie	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
- zakłady małe (0 - 5 osób)	34.1	29.1	32.4	59.8	49.3	23.2	9.9
- zakłady małe (6 - 50 osób)	34.5	37.4	39.0	27.5	20.5	28.8	44.9
- zakłady średnie (51 - 200 osób)	31.4	33.5	28.6	12.7	30.2	48.0	45.2
II. - ogółem zakłady małe i średnie	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
- zakłady małe (0 - 5 osób)	35.3	31.1	40.0	65.1	59.4	18.8	9.3
- zakłady małe (6 - 50 osób)	31.7	31.9	30.5	21.3	16.8	34.3	44.2
- zakłady średnie (51 - 200 osób)	33.0	37.0	29.5	13.6	23.8	46.9	46.5
III. - ogółem zakłady małe i średnie	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
- zakłady małe (0 - 5 osób)	35.0	33.6	45.1	67.8	65.8	17.0	7.7
- zakłady małe (6 - 50 osób)	33.6	29.6	27.3	20.3	16.9	36.7	51.2
- zakłady średnie (51 - 200 osób)	31.4	36.8	27.6	11.9	17.3	46.3	41.1

Z uwagi na to, iż pracujący w zakładach małych i średnich, prowadzących swoją działalność w obszarach uprzemysłowionych, stanowią 50% ogółu pracujących w tej kategorii zakładów (patrz tablica 2) wydatki inwestycyjne ponoszone przez małe i średnie zakłady, zlokalizowane w obszarach o największej liczbie pracujących w przemyśle na 1000 mieszkańców, stanowią 51% ogółu wydatków inwestycyjnych realizowanych w ramach tej grupy zakładów. Natomiast w 6% zakładów małych i średnich, zlokalizowanych w obszarach o niskim stopniu uprzemysłowienia, nakłady na inwestycje stanowiły 4% ogółu nakładów inwestycyjnych, jakie w 1995 r. poniosły zakłady tej wielkości.

Literatura

Chmiel J. (1995), *Wykorzystanie informacji statystycznej do analizy sytuacji podmiotów gospodarczych*, w Owskiński J.W. (red.), *System analizy i oceny danych o działalności gospodarczej*, Instytut Badań Systemowych PAN, Warszawa

Chmiel J. (1996), *"Niches" in Polish industry. The development of SME sector between 1990 and 1993*, Research Bulletin Vol. 5 No. 2, ZBSE, Warszawa

Chmiel J., Dobija A., Pawłowska Z. (1988), *Analiza działalności przedsiębiorstw przemysłowych w latach 1984-1985*, ZBSE, Warszawa

Chmiel J., Pawłowska Z. (1996), *Zmiany w strukturze własności: sektor prywatny gospodarki polskiej w latach 1990-1994*, Zeszyty Centrum im. Adama Smitha Nr 19

GUS (1993), *Podstawowe dane statystyczne o działalności jednostek małych o liczbie pracujących do 5 osób*, Warszawa

GUS (1996), *Działalność gospodarcza małych przedsiębiorstw w latach 1993-1995*, Warszawa

Jackson J.E. i inni (1995), *Economic change in Poland: 1990-1993*, Research Bulletin Vol. 4 No. 3, ZBSE, Warszawa

Kłosiński K. (1991), *Produkcja rynkowa drobnej wytwórczości w Polsce w latach 1989-1990*, Instytut Rynku Wewnętrznego i Konsumpcji, Warszawa

Pawłowska Z. (1995), *Polskie przedsiębiorstwa w latach 1990-1993*, Wiadomości Statystyczne 7/1995

Zienkowski L. (red.) (1992), *Rola małych i średnich przedsiębiorstw w procesie restrukturyzacji gospodarki polskiej*, ZBSE, Warszawa

Zienkowski L. (red.) (1992a), *Małe i średnie przedsiębiorstwa w latach 1990-1991*, ZBSE, Warszawa

Zienkowski L. (red.) (1994), *Produkt krajowy brutto i dochody ludności według województw w 1992 roku*, ZBSE, Warszawa

Załącznik

1. Źródła informacji na temat MSPP

a) *Przed 1990 rokiem przedsiębiorstwa prywatne nie były objęte sprawozdawczością statystyczną.* Podstawowe informacje dotyczące tej zbiorowości GUS uzyskiwał z Ministerstwa Finansów (deklaracje podatkowe) oraz z Izby Rzemieślniczych (rejestry). Informacje te dotyczyły zaledwie kilku kategorii (zatrudnienie, sprzedaż), zagregowanych do poziomu działu gospodarki według KGN. Zachodzi ponadto uzasadniona obawa, że wielkości deklarowane przez prywatne przedsiębiorstwa, np. w oświadczeniach podatkowych, były przez nie systematycznie zaniżane. Z tego powodu *danych dotyczących prywatnych przedsiębiorstw w okresie przed 1990 rokiem nie można praktycznie w ogóle brać pod uwagę przystępując do analiz statystyczno-ekonomicznych sektora MSP.*

b) W latach 1990-1991 informacja na temat przedsiębiorstw, głównie przemysłowych, była zbierana, agregowana i publikowana (np. w *Rocznikach Statystycznych Przemysłu*) tzw. *metodą przedsiębiorstw i zakładów samodzielnie bilansujących*. Dopiero począwszy od 1992 roku GUS zaczął publikować informację agregowaną tzw. *metodą przedsiębiorstw* (dane dotyczące 1991 roku, ale tylko zupełnie podstawowe, zostały przeliczone ponownie¹ i opublikowane później przez GUS zgodnie z metodą stosowaną od 1992 roku). Do roku 1991 również we wszystkich publikowanych przez GUS informacjach na temat rozkładów podmiotów gospodarczych według wielkości (liczby zatrudnionych) podstawową jednostką było bądź przedsiębiorstwo jednozakładowe, bądź zakład samodzielnie bilansujący, wchodzący w skład przedsiębiorstwa wielozakładowego lub kombinatu. Z tego powodu np. *udziały sprzedaży jednostek o różnej wielkości, podawane w publikacjach GUS do roku 1991 i później, są, po pierwsze, zupełnie nieporównywalne, a po drugie, te z wcześniejszych publikacji są istotnie zniekształcone, gdyż przedstawiają stopień koncentracji produkcji o wiele niższy niż był w rzeczywistości.* Autorzy opracowania, chcąc uzyskać porównywalne informacje dotyczące parametrów rozkładów przedsiębiorstw według wielkości, musieli sami dokonać odpowiednich szacunków dla 1990 roku, stosując wspomnianą wcześniej metodę przedsiębiorstw.

c) *Począwszy od sprawozdawczości rocznej za 1991 rok, GUS wprowadził zmiany definicji wielu podstawowych obserwowanych kategorii statystyczno-ekonomicznych.* Podyktowane to było koniecznością dostosowania statystyki do standardów europejskich. Umożliwiło to także wprowadzenie jednolitych sprawozdań finansowych dla przedsiębiorstw zaliczanych do różnych działów gospodarki (wcześniej np. przedsiębiorstwa przemysłowe i handlowe przysyłały inne sprawozdania finansowe). Zmiana ta, z innych względów pozytywna, spowodowała jednak, iż *wskaźniki finansowe charakteryzujące działalność przedsiębiorstw w 1990 roku i później stały się nieporównywalne.*

d) Sprawozdania statystyczne przewidziane dla różnego rodzaju przedsiębiorstw prywatnych były w okresie 1990-1992 zmieniane corocznie. Szczególnie istotnym modyfikacją - co do postaci i zakresu informacji - ulegały sprawozdania obowiązujące MSP, które prowadzą tzw. księgi przychodów i rozchodów (uproszczona księgowość). *Dopiero począwszy od sprawozdawczości rocznej za 1991 rok, obowiązki statystyczne dla przedsiębiorstw o różnej wielkości ustalone zostały w sposób bardziej logiczny (podział na "małe", "średnie" i "duże" w zależności od liczby pracujących), a same sprawozdania przeznaczone dla różnych grup przedsiębiorstw (udoskonalone i zmodyfikowane, zresztą po raz kolejny, rok później) zaczęły tworzyć bardziej spójny wewnętrznie system badań statystycznych².*

e) *Reprezentacyjne badania przedsiębiorstw zatrudniających do 5 osób wprowadzono w 1991 roku.* Miały one jednak ten podstawowy mankament, że "próby" przedsiębiorstw, reprezentujące poszczególne działy gospodarki w układzie wojewódzkim, były dobierane celowo, a nie losowane zgodnie z regułami przeprowadzania badań reprezentacyjnych. Zastąpienie celowego doboru losowaniem nastąpiło dopiero w 1994 roku.

¹ Tak np. wielkość sprzedaży przemysłu, ustalona tzw. metodą przedsiębiorstw i zakładów, jest wyższa niż przy zastosowaniu metody przedsiębiorstw, ponieważ w pierwszym przypadku do ogólnej wielkości sprzedaży całego działu wlicza się wewnętrzne obroty przedsiębiorstw wielozakładowych i kombinatów, w których skład wchodzi zakłady samodzielnie bilansujące.

² Więcej na temat problemów związanych z przebudową systemu informacji statystycznej we wczesnych latach dziewięćdziesiątych można znaleźć w pracy J. Chmiela (1995).

f) Jednakże to nie przyczyny opisane w dwóch punktach powyżej zdecydowały o tym, że na temat funkcjonowania MSP we wczesnych latach dziewięćdziesiątych mamy obecnie jedynie informacje fragmentaryczne. Główną przyczyną to *pogłębiająca się w czasie nieaktualność rejestru REGON, zawierającego podstawowe informacje o jednostkach gospodarczych funkcjonujących w Polsce*. Na podstawie jednostkowych informacji z tego rejestru GUS ustalał m. in. liczbę aktualnie działających jednostek w przedziałach 1-5 i 6-20 lub 6-50 zatrudnionych, w zależności od działu gospodarki, a także liczbę pracujących tam osób. Dane te wykorzystywane były do uogólniania wyników badań reprezentacyjnych, a także do weryfikacji zbiorczych danych dla przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 5 osób. W tym drugim przypadku chodzi o to, że nie wszystkie jednostki z przedziału 6-50 lub 6-20 pracowników przysyłały do GUS sprawozdania statystyczne. GUS traktował więc przysłane sprawozdania jako swoistą "próbę", a następnie uogólniał odpowiednie wielkości na podstawie danych z rejestru REGON, otrzymując ostateczne wyniki dla przedsiębiorstw ze wspomnianego przedziału 6-50 lub 6-20 zatrudnionych dla poszczególnych działów gospodarki.

Rzecz jednak w tym, iż znaczna część mniejszych przedsiębiorstw w niedługim czasie po zarejestrowaniu zawieszała produkcję, zmieniała liczbę pracujących osób lub w ogóle zaprzestała działalności, nie informując o tym GUS. Z tego powodu liczba "martwych" zakładów i spółek, figurujących w rejestrach GUS, zaczęła się zwiększać z każdym rokiem. O skali tych przekłamań świadczą najlepiej informacje podane w jednej z publikacji GUS (1996, s. 27), gdzie stwierdza się, na podstawie późniejszych badań, że w 1993 roku około 30% zarejestrowanych jednostek nie prowadziło działalności gospodarczej, w 1994 roku udział ten wzrósł do 41%, a rok później - do 42%. W konsekwencji GUS, wykorzystując zbiorcze dane z rejestrów do ustalenia ostatecznych danych dla poszczególnych działów gospodarki (patrz poprzedni akapit), zaczął popełniać coraz większe błędy. Szczególnie drastyczne błędy wystąpiły w przypadku przedsiębiorstw budowlano-montażowych między rokiem 1991 a 1993. Dane na temat tych jednostek były kilkakrotnie poprawiane w kolejnych publikacjach GUS, a w końcu zostały całkowicie wycofane z *Roczników Statystycznych*³.

g) Trzeba stwierdzić niestety, że z powodów wymienionych powyżej *jedynymi bardziej, aczkolwiek nie do końca, w pełni wiarygodnymi informacjami dotyczącymi MSP, jakimi dysponujemy, są dane na temat sprzedaży przedsiębiorstw przemysłowych w latach 1990, 1992 i 1993, pogrupowane według klas wielkości przedsiębiorstw, gałęzi przemysłu i województw*. Nawet te są jednak opracowane w niejednolity sposób. O ile dla lat 1992 i 1993 zestawione zostały na podstawie oficjalnych opracowań GUS, uzupełnionych nie publikowanymi wcześniej informacjami otrzymanymi dzięki uprzejmości ówczesnego Departamentu Produkcji i Postępu Technicznego, to dla 1990 roku poszczególne wielkości oszacowane zostały z inicjatywy lub bezpośrednio przez J. Chmiela. Wstępne szacunki dotyczące 1990 roku, tzw. metodą przedsiębiorstw na podstawie sprawozdań podmiotów gospodarczych, przeprowadzono w 1991 roku przy okazji badania MSP, opisanego w dwóch pracach pod redakcją L. Zienkowskiego (1992 oraz 1992a). Wykorzystywany wtedy do szacunków zbiór jednostkowych sprawozdań statystycznych przedsiębiorstw zatrudniających do 50 osób nie był jednak kompletny, dlatego te wstępne szacunki zostały uzupełnione wynikami innych badań podjętych później przez GUS, głównie opublikowanymi (patrz GUS (1993)) wynikami badań reprezentacyjnych małych jednostek, oraz własnymi badaniami J. Chmiela. Wszystkie zawarte w niniejszym opracowaniu podstawowe wnioski na temat działalności przemysłowych MSP w latach 1990-1993 (oprócz wniosków przedstawionych w rozdziale 3 niniejszego opracowania, gdzie zaprezentowane są wyniki alternatywnego sposobu analizy, mającej na celu określenie roli, jaką MSP odegrały w procesie powstrzymania recesji) pochodzą z przygotowywanej obecnie do druku książki J. Chmiela pt. *Małe i średnie przedsiębiorstwa a rozwój regionów*.

³ Sprawa ta była dokładnie omówiona w artykule J. Chmiela i Z. Pawłowskiej (1996).